

== Na rok 1869. ==

MATICE LIDU.

18¹²/₂70

Ročníku III. číslo 2.

(Číslo běžné 14.)

†
Národové jižní Afriky.

— OTTIL —

V PRAZE.

Nakladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
1869.

Ctěným členům „Matice lidu.“

Vyrýváme každého vlastence, jemuž o to jde, aby se národ český vzdělával a pomocí osvěty lepší budoucnosti se dodělal, aby co možná spolek náš podporoval a vždy víc a více členů získati se snažil.

Zejména obracíme se k oněm pánům, kteří již první rok členy pro „Matici lidu“ sbírali, lid o působení a účelu spolku poučovali, příspěvky sbírali a sami zasýlali, jakož i knihy Maticí vydané členům okolí svého rozdávali, slovem, obracíme se k pánům sběratelům prosíce je, aby v dosa-
vadní horlivosti své neochabovali, ale spíše ji zdvojnásob-
nivše i přistě pracovali k tomu, aby knihy „Matice“ do
každé dědiny, ba do každé chýžky vnikly. Vždyť není
krásnějšího povolání, než státi se apoštolem vzdělanosti a
rozšehati světlo osvěty po vlasti své. Národ český, jsa
malý do počtu a slabý hmotnými prostředky, musí se státi
velikým co do počtu lidí vzdělaných, a mocným co do síly
ducha; jen takto domůžeme se právě svobody.

Z výboru

spolku pro vydávání laciných knih českých.

Kam se mají příspěvky posýlati.

Peněžné příspěvky, dopisy i všechny zásylky „Matici lidu“ přijímá ochotně účetník spolku pan Jan Otto, obchod-
vedoucí u dra. Edvarda Grégra v Praze v Růžové ulici
č. 1416—II.

Všechny zásylky poštovní buďtež frankovány.

Přispívající člen platí 1 zl. ročně a obdrží za to všechny
spolkem toho roku vydané knihy zdarma. Zakládající člen
platí 10 zl. a dostane po 15 letech knihy zdarma.

Kdo si přeje, aby lístek legitimační mu zaslán byl poštou,
ať přiloží škrejcarovou známku.

Pro ušetření útrat poštovních bylo by dobře, kdyby
v každém místě ujal se záležitosti spolkové některý horlivý
sběratel, na kterého domácí i okolní p. p. členové by se
obrátili a u něho příspěvky své skládali. Pan sběratel pak
by obstaral společnou zásylku, čímž mnohem menší po-
štovné připadlo by na jednotlivé členy.

Národové jižní Afriky.

Podlé nejnovějších pramenů

vzdělal

S. B. H.

Matice lidu roč. III. čís. 2.

(Běžné číslo 14.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1869.

O Africe vůbec.

Afrika, kteráž ještě středověku byla takřka obrovskou skamenělou hádankou, odhaluje nyní vždy víc a více tajemné svoje závoje a vystupuje co den jasněji a určitěji z mlhavého šera, v němž po drahně věkův se skrývala.

Ačkoliv moře, kteréž ji odděluje od Evropy, místy tak úzké jest, že s jižního cípu Španělska pouhým okem lze dohlednouti severního pobřeží jejího, přece dlouho byla nepřístupna, netoliko evropské vzdělanosti, nýbrž i vědecké snaživosti badavého ducha učencův. — Jednotvárnost a na mnoze i nepřístupnost afrických pobřeží, žhavé poušti a písčiny, povětří nezřídka jedovatými výpary otrávené a surové, tytéž i krvežíznivé obyvatelstvo hrozí až posud záhubou každému, kdož odvažuje se dále než na pokraj. Nešťastný cestovatel dr. Edvard Vogel přirovnává Afriku k domu podivína, o němž tisícero dluhých věcí se vypravuje, který však nikoho viděti a k sobě připustiti nechtěje všechna okna a všechny dveře zazdil.

Herodot, starý dějepisec řecký (žil okolo r. 450 před Kr.) mnohé již a pamětihodné nám zůstavil zprávy o Africe, již částečně z vlastní znal zkušenosti. Zdržuje se v krajinách severních, pilně vyptával se knpců, kteří z vnitra přicházeli, a ze zpráv takto sebraných vzniklo jeho rozdělení Lybie (kte-

rýmžto jmenem nazýval hned celou Afriku, hned zase jen Afriku bez Egypta) na tři rovnoběžné pruhy: na pruh lidem obydlený, pruh dravčí, v kterém jest plno dravé zvěři, a pruh písčitý. Obydleným pruhem nazval severní pobřeží, v němž (prý) jediný národ Garamantův přebýval; v písčitém pruhu, čili dnešní Sahaře připomíná Herodot několika oás,*) a za těmi černého národa, který sadařství si hleděl a jedno město měl. Od Egyptu na jih, podél arabského zálivu až k indickému moři, uvádí národy, kteří rybářstvím se živili a velikou tělesnou silou vynikali; u těch nalézaly prý se zázračné prameny, jako na př. „sluneční studánka“ u oásy Jupitera Ammona, v níž prý byla o polednách voda studená a o půlnoci vařící. V témže pásmu prý byli lidé rychlonoží, kteří hady požírali a místo řeči jako ptáci štěbetali. — Z podobných povídek Herodotových a jiných skládala se v starém věku známost Afriky. Válečné výpravy a cestování za obchodem v pozdějších dobách objevily ovšem mnohou ještě krajinu africkou, avšak sami Římané znali toliko nejsevernější část Afriky, nemajíce o mohutné její rozsáhlosti ni ponětí, ni tušení. Římané vnikali vůbec do vnitř Afriky jen tak daleko, pokud zbraň jejich stačila a vážili vědomosti své o vnitřních krajinách hlavně ze zpráv severoafrických kupců, kteří ziskem jsouce lákáni ovšem nejdále do vnitř se pouštěli. Některé ze zpráv těch potvrdily se novějšími výskumy; ale veliká jich část byla plodem bujné obraznosti a ovocem dobrodružných smyšlenek. Tak vypravovali si Římané o přepodivných lidech a zvířatech, o nestvůrách z lidských a zvířecích údů složených, jakož i o potvorách složení pouze zvířecího.

*) Oásy jsou ostrovy v pískovém moři poušti zvláště vodou pramenitou a rostlinstvem pokryté.

Teprv když Arabové, kulturní národ středověku, severního pobřeží afrického se zmocnili a s úchvatnou rychlostí, slovem i mečem víru svou (mahomedánskou) hluboko do vnitř Afriky zanášeli, jali se ji s úspěchem skoumati a popisovati a vědomosti o Africe, pohádkami znetvořené, třibily a zdokonalovaly se. Nejvíce však byla obohacena zeměpisná známost Afriky výpravami plavců portugalských v první polovici 15. století. Než i to byla známost pouze povrchní; teprvé objevením jižního konce Afriky, mysu Dobré Naděje r. 1486 s úžasem poznala Evropa ohromnou velikost své sousedky. Ale i potom přestávala známost Afriky na krajinách pobřežních, Evropany osídlených. Až na šemu století podařilo se z větší části proskoumati tu zemi tajuplnou, tak že každým dnem báchoroky ustupují vědě a domněnky jistotě. Nejvíce a nejspolehlivější zprávy máme o severní a jižní Africe, kdežto v středu pevniny této ještě mnoho jest záhadného, mnoho zcela neznámého. Přece však dávno již minula doba, kdy na mapách celá vnitřní Afrika báječnými jmeny se vyplňovala aneb zcela prázna zůstávala, doba, kdy povrch měsíce zevrubněji znám byl nežli střední Afrika, a kdy celá ta pevnina přirovnávala se k motýlu Antiopě, který veskrz jest temný a toliko na okrajích křídel má pruh světlý a jasný.

Afrika jest se všech stran mořem obklopena, neboť úžina Suezská, která ji spojovala s Asií, nyní jest prokopána, i tvoří tedy odloučenou pevninu — obrovský ostrov. Mimo to liší se od ostatních pevnin tím, že nemá skoro žádných značných zálivů a výstupků podobajíc se k obrovskému trupu bez údů. Celá pobřežní obruba jest skoro všude nehostinská a nepřívětiva odstrašujíc spíše, než aby lákala; v severní polovici jsou i břehy

nízké a písčité, aneb mělčinami nepřístupné, v jižní pak z pravidla svažné a příkré. Dobrých a bezpečných přístavů jest tu velmi málo.

Povrch Afriky obnáší 540.000 □ mil, tedy třikrát více než povrch Evropy. Skoro $\frac{4}{5}$ celé Afriky náleží k horkému čili tropickému zeměpásu, kde bývají největší vedra a dni i noci jsou jednostejně dlouhé. V Africe stýkají se největší protivy horka a zimy, sucha a vlhka: za dne parno horoucí průměrně až 40° R.,*) a v noci chladno, ba až mrazivo, hned prahnoucí sucho a hned zase přehojné deště, mrtvé ticho v povětří a pak zase strašné vichřice. Nejparnější pásma neleží — jak by se mnohý snad domýšlel — na rovníku, nýbrž o něco dále na sever, kde krajiny jen málo nad hladinou mořskou jsou vyvýšeny a jen řídce horami prostoupeny. Zde bývají největší vedra, jaká vůbec známe. O Nubii Arab jeden vhodně se vyjádřil, že tam země jest oheň, a vítr jeho plameny. I bývají v Africe parna taková, že cestující chtějíce sobě kaši uvařití hrnce do písku sluncem rozpáleného zabořují, v Senegambii pak a horním Egyptě vejce v písku na tvrdo se uvaří nebo upekou. V noci však nebývají ani zde ledové kůry na vodě nic vzácného. Africké horko stalo se tedy vším právem v příslovích pravzorem nesnesitelného vedra. — Pobřeží přímořská, kde rozmanitě se střídají větrové pozemní s mořskými, mají povětrnost mnohem mírnější, za to však v nížinách, kudy řeky k moři se valí, hojné bažiny, jichž výpary vzduch otravujíce mnohého cizince zabíjejí.

Hornaté krajiny mají celkem příjemné, mírné

*) U nás bývá největší průměrné parno v červenci 17° R.

podnebí, zvláště okraje jihoafrických vysočin, které vysokou polohou svou do vrchních, chladnějších vrstev vzduchu zasáhají. K tomu také nemálo přispívají hustí lesové, z nichž vystupují ochlazující výpary. Ano některé vysočiny a hornaté krajiny mají tak vysokou polohu, že vrcholy jejich skorem každým rokem na krátký čas sněhem se pokrývají, ačkoliv skoro celá Afrika v pásmu leží, kde celou zimu jen prší.

Skoro ve všech krajinách afrických jsou jen dvě roční počasí: suché, v němž pouze noční rosa nějaké vláhý poskytuje, a deštivé, které v jižním horkém pásmu trvá od října až do dubna, v severním od dubna až do října. Přejchod z jednoho počasí k druhému tvořivají prudké větry a bouře. Však i tu působí místní poměry rozmanité výjimky. Tak na př. v nejbližších, od pásma tropických dešťů na jih a na sever ležících krajinách vždy jen jasná obloha se ukazuje a jedno počasí, věčné léto panuje, kde mnohdy 4—5 let ni krupěj deště neskápně. Za to však pozorovati jest (ovšem velmi slabě) v nejsevernějších a nejjižnějších krajinách čtyři rozličná počasí.

V horkém pásmu závisí všechno rostlinstvo výhradně na tropických deštích. Za suchého ročního počasí odumírá veškero rostlinstvo v krajích, které nemají živých pramenův ani vod stojatých; jen četné cibuliny a takové rostliny, jichž kořeny mají silné, tlustou koží potažené bamboly, odolávají žáru slunečnímu. Jakmile však nastanou deště, pučí a rozvíjí se rázem ve vši kráse a nádheře bujné rostlinstvo, tak že člověk téměř vidí „kterak tráva roste.“ Africké rostlinstvo jest tak hojné a rozmanité, že nelze o něm podati obrazu stručného; postupem dalších rozprav seznámíme se poněkud blíže s rozličnými jeho tvary a vlast-

nostmi. Podobně o živočišstvu promluvíme si šíře při vypsání jednotlivých částí Afriky.

Jižní Afrika.

Predmětem následujících rozprav jsou vlastní národové jižní Afriky, a protož líčíme zde jen stručně a ve všeobecných rysech ostatní přírodní poměry této části země. Celá vnitřní jižní Afrika tvoří rozsáhlou, průměrně 3000—5000 stop nad mořem vysokou rovinu, kteráž na východě a na západě širokými, na sever a na jih se rozbíhajícími vysočinami jest obroubena. Východní okrajní vyvýšenina; dostupuje výšky 15.000—20.000', západní okraj jest nejméně o 800' nižší. Střední rovina jest mimo to osamělými pohořími a vrcholy prostoupena a vodou velmi bohata. Zde vzniká největší řeka jihoafrická a valí se hlubokými roklemi skrze hory východního okraje k moři, kdežto jiné řeky na vysočinách okrajních aneb nedaleko nich se temení. Celá poloha střední roviny nasvědčuje tomu, že zde druhdy rozsáhlé se nalézalo jezero.

Jižní cíp Afriky zaujímá veliká anglická osada mysu Dobré Naděje čili **Kapsko***), země to hlavně Angličany a Holanďany osazená; na severu odděluje ji řeka Oranžská od ostatní Afriky, na ostatních pak stranách jest mořem obklopena. Co do útvaru činí Kapsko ze tří ostře vyvinutých plas (čili teras) sestávající svah vysočin jiho-afriických; jednotlivé tyto, jako schody sestupující plasy odděleny jsou pohořími a spojeny hlubokými prorvami (roklínami), kterýchž co cest se užívá.

*) Kap, anglicky cape, španělsky cabo = předhoří, mys, jest skalnatý horský výstupek vybíhající do moře.

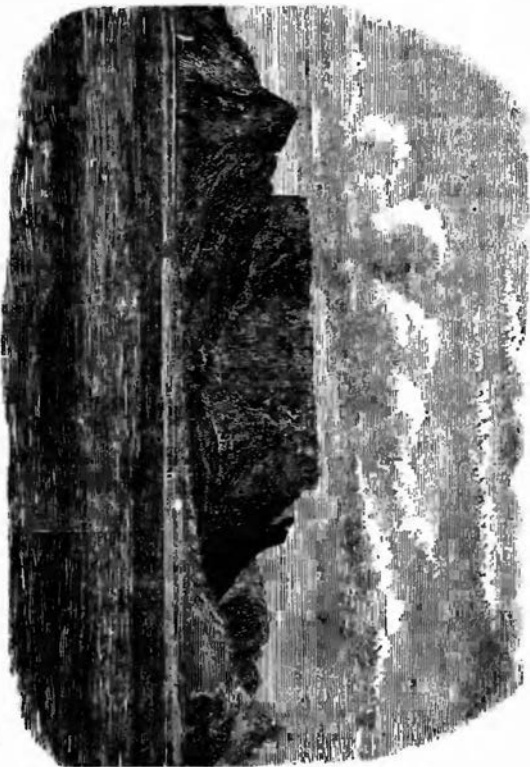
Vrchní nejsevernější terasu tvoří vysočina řeky Oranžské čili Garibu, která protéká jižní Afriku bez mála celou její šířkou od východu na západ, ale pro nestejnou výšku vody veskrz splavná není. Vysočina sama vystupuje 3000' až 5000' nad hladinu mořskou.

Střední terasa jest 3—4000' vysoká, 15 až 20 mil široká; střední část její nazývá se po červené, železité hlíně hotentotsky Karrú, tvořící rozsáhlou stepi, kteráž za suchého letního počasí bývá práznou pustinou s malými oásami. Za deštivého však počasí jest otčinou květin nejbujnějších. Celá africká zvířena jest zde zastoupena: lev, žirafa, hyena, ohromná stáda pštrosů atd. Mimo to sestupují sem dolů obyvatelé nejvyšší plasy a kočují zde se svými stády. Však jen asi 4 neděle trvá krásný ten čas. Čím výše slunce vystupuje a dne přibývá, tím spěšněji vysychají řeky, a v krátké době jest Karrú zase pustou stepí. Tuhý jíl puká a praská čině hluboké rozsedliny, veškera zeleň mizí a rostliny, které přetrvávají, pokrývají se šedým prachem; silná vrstva prachu, můžeme říci popel uschlých rostlin, pokrývá tvrdou, rudou půdu. Velké a Malé Černé hory a jiná pokrajní pohoří výšky 4000—5000' ohraničují Karrú na jihu.

Spodní terasa (t. j. jižní kraj přímořský) obklopuje téměř celou Kapskou osadu; jesti to poušť 3—15 mil. široká, 200—300' vysoká, na západě písčitá, v níž všecky řeky a potoky se ztrácejí, jižněji pak a na východě trochu hlinatější, úrodnější, pahorkovitá a vodou s dostatek zásobena. Nejširší jest přímořská tato nížina na severozápadu (15 mil), nejužší u mysu Dobré Naděje. Mys tento jest osamělé prahorní pohoří podlouhlé (9 mil dlouhé a 1½ míle široké), které k severu nejvýše nad městem Kapským (angl. Capetown, vyslov

Keptaun) ve vrcholích hory Tabulové (3582'), Lvi a Čertovy vyčnívá. — Povětrnost celého toho přimorí jest zdravá a skoro již mírná. Jaro trvá od září až do prosince, léto až do března, podzim do

Hora Tabulová.

června, zima do září. Zima sestává ovšem jen z ustavičných pršek, nicméně však bývá časem dosti citelná.

Hlavní řeky Kapské osady: Sloní (Olifants River), vtéká do moře na západním pobřeží; na jižním a jihovýchodním pobřeží Široká řeka, Gaurice, Gamtus, Sunday, Rybí řeka, Kajs-kama, pak Kaj na severovýchodních hranicích Kapska. —

Dějiny. Až do druhé polovice 15. století byla jižní a střední Afrika Evropanům naprosto neznáma a nepřístupna; teprv r. 1486 objevil portugalský plavec Bartoloměj Diaz mys Dobré Naděje, jež nazval „cabo tormentoso“ (mys bouřlivý), poněvadž zde byl zmítán bouřemi na moři; ale král Jan II. změnil jméno to na „cabo de buona esperanza“ (mys Dobré Naděje), poněvadž objevením mysu toho zasvitla mu naděje, že okolo něho mohou lodi plouti až do východní Indie. A naděje ta ho nesklamala. Když r. 1497 opět Vasco de Gama v čele Portugalců sem připlul, neodvážil se ještě přistáti; teprv r. 1498 pokusili se Portugalci přístav a osadu zde zříditi, ale pořád ještě strachovali se jedem kalených šípů tuzemců a volili k tomu účelu raději západní a východní pobřeží jihoafrické. Podnikaví pak Holanďané umínili si v těchto pro plavbu do Východní Indie nesmírně důležitých místech osadu a stanici založiti, a ranhojič Jan van Riebeck, jemuž uskutečnění toho plánu bylo svěřeno, koupil od Afričanů za tabák, kořalku a všelijaké drobotiny rozsáhlý kus země a stal se zakladatelem města Kapského (Cape-townu čili Kapštatu) r. 1652. V krátkém čase zavedli Holanďané s černochoy čilý obchod na výměnu. Ale za nedlouho strhly se nepřátelské třenice, kteréž tím se skončily, že r. 1661 Hotentoti na tři hodiny cesty kolem města Kapského celé okolí vykliditi museli. R. 1685 přibýlo sem mnoho kalvínských n. reformovaných Francouzů, kteří co

„kacíři“ z vlasti své byli vypuzeni, a touže dobou založil Simon van der Stel světoznámé nyní vinohrady, jež podle své manželky „Konstancia“ nazval. Uvnitř „Osady“ usadili se nejvíce holandští a nizozemští sedláci; každý obdržel v majetek tolik pozemků, mnoho-li přehlednouti mohl, a žije pak o samotě a ode všech odloučen, stal se brzo samostatným, neodvislým osadníkem. Ubezpečivše se ve svém majetku vyrvali a osvojili si tito holandští osadníci a sadaři (Boorové, vyslov Búrové = sedláci) kus po kuse všechnu zemi Hotentotů, až pak i je samy raby svými učinili. Zvěst o francouzské revoluci vnikla až do těchto dalekých světa končin i vzbudila zde republikánské hnutí a kvašení. Zmatku, kterýž nutně z toho povstal, užili číhající lakotní Angličané a obsadili všechnu zemi r. 1795; roku 1801 museli ji ovšem zase vykliditi, ale nikoli na dlouho: již r. 1806 dobyli ji vítěznou bitkou u města Kapského na novo, podrželi však jen formálně některé provincie, kteréž jim smlouvami Pařížského míru r. 1815 na dobro byly přirčeny a zaručeny. —

Holandaňé nakládali celkem dosti mírně a vlídně s podmaněnými obyvateli, a panství jejich nepoškvrněno ukrutenstvím „civilisace“; ale anglického panství snést nemohli, a když konečně táž vláda otroctví černocho zrušila a za jednoho otroka „jen“ 48 liber šterlinků (480 zl.) náhrady povolila, tu Búrové (kteří měli tenkrát 25.000 otrokův) tak se rozhněvali, že sebravše všechno, což jejich bylo, do nynější osady Natalské se odstěhovali, a když i zde od Angličanů byli podmaněni, založili Oranžskou republiku, a překročivše řeku Vál (též Kaj-Garib a Likua zvanou) utvořili druhou, Zaválskou republiku.

Se severovýchodními sousedy svými, s Kafry,

vede nyní Kapsko stálé boje, jichž obyčejný výsledek bývá zapuzení Kafrů a rozšíření hranic kapských na východ. Od r. 1852 má Kapsko svou ústavu, volí poslance do zákonodárního sněmu, jemuž anglický guvernér po boku stojí. Městům i obcím selským ponechána rozsáhlá samospráva; zřízení jejich jest obyčejné anglické, občanské zákony pak holandské.

Kapsko, ač dostatek má zálivů a přístavů, přece nepříliš lodím jest přístupno; menší zálivy a přístavy ovšem dobře se hodí pobřežnímu obchodu na malých lodích, avšak velkým korábům zamezují přístup mohutná úskalí.

Nejlepší a nejhojněji navštěvována jest zátoka Tabulová, při níž leží město Kapské. Zde zastavují se všechny do indického moře plovoucí lodi, zde přistávají koráby, jejichž cílem jest osada Dobré Naděje, jest tedy zde ustavičný nával cizinců se všech končin světa.

Kapské město čili Capetown poskytuje ze zátoky pohled nad míru krásný a rozkošný: v levo do nedohledné dálky zabíhá bílá písčina, nad níž ustavičně se vznáší modravá mlha, zahalující ostatní krajinu rouškou jaksi tajemnou, a propouštějíc jen temné obrysy dalekých pohoří. Na pravo vzhůru strmí příkrý břeh skalnatý, jehož paty ustavičné vlnobití bílou pěnou postříkuje. A u prostřed toho, jako v řadrech obrovských hor a skal rozkládá se město Kapské, jehož jasné bílé domy s plochými střechami živě upomínají na města asijská. Za městem vypíná se hora Tabulová, na jejímž úpatí úhledné letohrádky z temně zeleného stromoví přívětivě pohlížejí do přístavu — a kteráž se svými šedými propastmi a rozsedlinami poskytuje městu stinného a malebného pozadí. V městě pak vkusná úprava domů a či-

stota ulic, hladkých a červenou železnou rudou dlážděných. Před každým domem viděti jest rozkošné rostliny tropické, tu obrovský aloevník, tu zase datlovou palmu s dlouhými, vějířovitými listy,

Kapské město čili Capetown.

tam záduščívou cypřiš, onde štíhlý australský klo-
vatník anebo smrk americký. A čím výše k po-
hoří, tím krásnější jest krajina: zahrada za za-

hradou, a v nich všechny snad rostliny jižních pásů a nad nimi obloha tak jasná a čistá, jako by nikdy ani mráček přes ni nesměl přelítnouti; a přece nazýván kdys vším právem — mys Dobré Naděje — pohořím „bouřlivým.“

Ujišťují cestovatelé, že třeba jen jednou zakusiti burácení větru jihovýchodního, aby člověk se přesvědčil, že název ten byl vhodný. Strašný rachot rozlíceného vichru vyděsí obyvatele města Kapského z klidného spánku: cizinec nemyslí jinak, než že strhlo se zemětřesení. Okna drnkají, dvěře vrzají a dům se otrásá ve svých základech. Čas po čase zaléhá vítr tak prudký, že domy div se nesesují. Strhne se křik a úzkostlivé běhání ulicemi; ale vše přehlušuje houkání větru, který novým vztekem se byl rozlítil. Vyděšen přistupuje cizinec k oknu: na východě kalnou rudou záplavou rozbřeskuje se jitro; město zmizelo: husté rudohnědé oblaky prachu zahalily je; po Tabulové hoře dolů valí se — jako zuřivá lavína — spousta bílých mraků, toť hlasatelé a průvodčí jihovýchodního větru, který dole v moři lítou bouří zmítá a nezřídka v trosky rozbíjí veliké lodi plachetní. I sama Tabulová hora, po níž dolů se vzteká ten vichr zkázonosný, stala se již hrobem mnoha cestujících, kteří nahoru vylezli, ale nikdy již nese-stoupili. Jako děsnou nocí pojednou obklopen hustými mraky, jež vítr na hoře zarazil, a neодо-latelnou silou ku předu hnán překročil mnohý bludný chodec strašnou propast, netuše, že pod ním jícen se rozevívá do hloubky aspoň 3000 stop. A mnoho dní často bylo pátrati, nežli shledaly se rozmetané kosti ubohých cestovatelů.

Soudíce z pohledu na mapu jižní Afriky vůbec a osady Dobré Naděje zvlášť, museli bychom za to míti, že všechny tamější krajiny v o d o u hojně,

ba až s nadbytek jsou zásobeny; ale jihoafrické řeky většinou jen za krátkého deštivého počasí tekou, v ostatních parných měsících pak viděti toliko suché, kamením naplněné, bílým trnám a nízkým stromovým zarostlé žlaby. Ty řeky pak, které nikdy nevysychají, velmi zhusta na prosto jsou nepřístupny, tekouce hlubokými rozsedlinami uprostřed vysokých strmých skal. Obyvatelé odkázáni jsou tedy na prameny a studánky, které ač skromným, přec alespoň přístupným a spolehlivým jsou zdrojem vody. — Poněvadž v Kapsku vody bývá jen po skrovnu, jest vzduch vždy suchý a čistý; pravé zimy tu není, aniž nezdravé povětrnosti listopadové a březnové. Přece však nelze tvrdit, že by v Kapsku „věčné trvalo jaro“; bývají letní parno tak kruté, že nábytek praská a lidé hynou slunečním úpalem. Silná zima ovšem jen řídkou bývá výjimkou, ale hory dosti často pokrývají se sněhem a ve vysočinách objevují se zhusta led, sníh a jinovatka. Než i bez těchto zimních úkazů duje zhusta ostrý a mrazivý vítr, pronikající všechny údy a kosti, tak že po celou tu dobu v domech osadníků pilně se topí a v jizbách Búrů ustavičně sedí mladí a starí kolem obrovského železného kotle se žhavým uhlím, aneb má každý pod sebou pánev doutnajících oharků. Za dne není buď žádného větru, a slunce metá žhavé paprsky na prahnoucí zemi, aneb duje od severu z písčitých pustin tak prudký vítr, že pod dechem jeho vše vysychá a práhne. Tu uzavírají se lidé do domů, kde časem i dvěře horkem se trhají; však brzy obrátí se zase vítr a foukaje od západu ochladí v několika minutách úplně vzduch rozpálený; ale prudkost jeho při tom tak bývá veliká, že v divém víru před sebou pohání oblaky písku, že časem i komíny sráží a cihly s sebou

unáší. Že pak povětrnost zdravá jest, o tom svědčí vysoké stáří evropských osadníků, kteří až 90. roku dosahují, trpíce nemocemi mnohem méně, než jejich zde rození potomci.

V Kapsku právem možno si stěžovati jen na nedostatek vody; pravíť tamější přísloví, že jest to země, kde „květiny jsou bez vůně, ptáci bez zpěvu a řeky bez vody“ — a přísloví to není zcela nepravdivé. Ale tento vody nedostatek není stálý, aniž po celé zemi panuje; snad větší část celé osady má v létech aspoň poněkud příznivých dobré vody tolik, mnoho-li nutně potřebí jest, a půda, kteráž všude nad míru jest plodná (písek ovšem vyjímáme) i za skrovné vlhkosti dává takovou úrodu, že o ní v Evropě ani pojmu míti nemůžeme. Sklidí-li osadník 30krát tolik než zasil, není s užitkem valně spokojen; může-li však na pole potok vésti, pak s jistotou očekává, že mu sklizeň 50 i 70krát tolik vynese, než do země dal, ano cestovatelé ujišťují, že v některých krajinách úroda bývá až i 90teronásobná.

V kapské půdě rodí se skoro všechny druhy obilí a ovoce všech zeměpásů: z bramborových záhonů vypíná se velebná arabská palma datlová a opodál viděti jest houštiny banánů vedlé bohaté pšenice; sladké pomeranče, mandarinská jablka, cedráty, citrýny, guavy, jambosy, mandle a fíky rostou a zrají tu vedlé broskví, merunek, jablek, hrušek, švestek, třešní, ořechů a kaštanů, a pěkně daří se též kávovník, čajovník, bavlník, moruše, tabák a rejže. Snad nikde není sladších a lahodnějších vinných hroznů než v Jižní Africe; víno z vinogradů „Konstancia“ jest pravý nektar. Sprostší druhy kapského vína rozesílají a prodávají Angličané pod jmeny Xeres (čti Cheres), Madeira, Port. — Netřeba zajisté připomínati, že všechno toto

tak krásně se daří jen v uměle pěstovaných a pečlivě zalívaných sadech, kdežto roviny sobě samy zůstavené namnoze velmi neutěšený poskytují pohled.

Kapsko a vůbec jižní Afrika pro své tučné a živné pastviny jest chovu dobytka a zvláště ovčářství nad míru přízniva, kteréž ale všude skoro po kočovnicku provozovati se musí; zde netřeba chlévy stavěti a píce na zimu sušiti, ovšem ale nutno jest dle ročního počasí pastviny měniti. Pastviny jihoafrické vůbec jsou bohaté a výdatné a — což nejvíce ku podivu jest — právě tam, kde z pravidla vody bývá nedostatek; v takových krajinách rostou sladké traviny a šťavnaté masité keře, kteréž jako kadeřavé chomáče zemi pokrývají a zvířatům tak záživnou dávají potravu, že tučná a silna zůstávají, pokud jen dost malinko vody k zapití nalézají — ač mnohdy třebas po 6 měsíců ani neskrápne; k takové pici potřebuje dobytek málo vody. — Ale v létech velikého, trvalého sucha, kdy i studánky a skalní prameny vysychají, jest všecken dobytek vskutku jen živá, koží potažená kostra; tu marné by bylo hledání nových pastvin, tu bez výsledku by zůstala všechna polní práce; všude jen vyprahlá země a zdechlý dobytek a v ohromném vysílení smutně se plížící kostry ovcí, koní a skotu. Oblaky prachu a kotouče písku valí se, větrem hnané, do smutné krajiny, nad níž hejna supů a jiného mrchožravého ptactva poletují. A když konečně déšť na krajinu se snese, tu arci rázem zazelenají se bujně luhy a nivy, ale dobytek, který snad po několik měsíců jen proutím a tenoučkými větvičkami se živiti musel, vrhá se tak hltavě na svěží zeleň, že se přežere a ochuraví. Bývají to vskutku léta hubených krav egyptských.

Celé Kapsko prostoupeno jest mohutnými horami; ale i hory tyto z velké části jsou křovím a houštinami porostlé, tak že kam oko dohlédá, všude viděti jest zelené roviny a zelené vrchy, a cizinec na první pohled by soudil, že již ani rozkošnější ani úrodnější země býti nemůže; ale vystoupiv na ty vrchy podiví se, kterak ty houštiny obstáti mohou tu na holé skále, tu v horkém písku a tvrdé hlíně. Po chladnějších stránkách a ve vlhkých rozsedlinách skalních roste zakrsalé stromoví, a křoví zde statné dosahuje výšky; ale čím dále dovnitř, tím pustší stává se země, tím holejší hory, i může tu člověk často několik hodin jeti nevidá nic jiného než šedé zvětralé kamení a suché křoviny, na nichž sotva horská koza by se napásala. Jinde zase rozkládají se širé roviny, kde marně bys hledal stopu rostlinného života — říše divých větrů a pískových kotoučův.

Takový bývá obraz kapských krajin za suché povětrnosti; ale jako divotvorným kouzlem promění celá ta pustá země svoji tvářnost, jakmile silný déšť ji byl zavlažil. Sotva že vyprahlá půda deštěm prosákla, otvírají se na suchých mimosových křovinách nesčíslné květové kalíšky, tu jasně žluté, tu růžové barvy, houpající se na tenkých stopkách mezi vyrážejícím peřitým listím. Tisíce pupenců, svinutých lístků a pupat vylézají na světlo. Ještě několik vlhkých dní a suché planiny i pustá údolí pokryly se takovým množstvím překrásných květů, že nikde ani holé půdy nalezti nelze. Bílé pochodenky, zlatobarvé mečíky, červené moreje, nachové gladioly střídají se s pestřebarvitými lachenaliemi a krvorudými amaryllemi. Asi 300 druhů lilií a tolikéž druhů kosatců, 122 druhy orchideí (vstavačovitých) zápolí tu vespolek i nádherou barev i zvláštností a krásou svých květů. Mezi

nimi zvlášť příjemně vynikají vůní a překrásnými květy Pelargonie, jichž mnohé i naše sklenníky ošetřují a odchovávají. Kolem květoucích, medem bohatých keřů a drobných rostlin poletují pestří motýlci s podivnými broučky a mezi nimi bzučí roje včel, jež malinci kovolessklí kolibříci medosaví stíhají a odhánějí, poněvadž i jim med jest potravou.

Dlouho se v Evropě mysliło, že Kapsko nemá lesů, leda nízké sotva 20' dosahující keře z Proteaceí atd., které okolo Mysu hory kryjí. Avšak v jižním pobřežním pohoří má Kapsko krásné vždy zelené lesy, výborné stavivo poskytující a tak rozmanité, že přes 60 druhů stromů tu napočítáno. Kromě těch mívaly i východní hory, na kaferské hranici, krásné lesy, ježto však nyní všude se hubí. — Že Karrá a planiny Garibské lesů nemají, není divu, ale i na planinách horních v Rogeveldu, Sněžných horách, Tarce atd. jsou lidé, kteří jaktěživ stromu neviděli, a kteří berou kraví lejno za palivo. U všech vod jsou keřiny, z nichž některé skutečnými ale úzkými lesy býti se zdají.

Kapsko čili osada mysu Dobré Naděje obsahuje, majíc ř. Garib severní hranicí, 9070 □ mil, jest rozděleno na dvě provincie, západní a východní, a tyto opět na okresy (čili distrikty) a hrabství.

Od hranice Kapska počínajíce mohli bychom si jižní část Afriky rozdělit na tři obdílňá pásma, z nichž každé jinými zvláštnostmi přírody, podnebí a obyvatelstva se vyznačuje.

Ve východním pásmu převládá půda hornatá, bohatě porostlá věčně zelenými, šťavnatými stromy. Mořské zátoky obstoupeny jsou obrubami obrovských lesů. Četné řeky a potoky přinášejí

hojnost vody a dešťů do roka hojný bývá počet. Obyvatelé jsou K a f r o v é, štíhlí a svalovití lidé slušného vzrůstu, lstiví a udatní; loupeživost jejich později s dostatek seznáme. Dále na sever žijí Z u l ú o v é (kmen kaferský), kteří mírnější a veskrz poctivé jsou povahy. Všichni kaferští kmenové hledí si rolnictví a chovu dobytka.

Východní naše pásmo zahrnovalo by tedy v sobě tyto země: britské Ka f e r s k o (náleží ještě ku Kapsku), svobodné Ka f e r s k o, osadu Port Natal čili Viktoria a (aspoň z části) republiky Or a n ž s k o u a Z a v á l s k o u. — Port Natal (též jen Natalsko) 1145 □ mil, má obyvatelstvo smíšené: as 8000 holandských Búrů a Angličanů a 112.000 tuzemců. Vrchní správu má kapský guvernér, kteréhož ale pro velikou vzdálenost zvláštní náměstek zastupuje. Hlavní město jest Pieter-Maricburg asi s 500 domy a 2500 obyvateli; druhé velké město jest d'Urban s 1500 obyv., mezi nimiž 1150 bělochů se nalézá. — Republika Or a n ž s k á čítá as 2300 □ mil, a as 15.000 obyvatelů rodu evropského (mimo tuzemce) hlavně Holandanů, kteří za příčinou rozsáhlých travin nejvíce chovem dobytka se zanášejí. Bloemfontein, nové neveliké město, jest sídlem republikánské vlády; Thaba-Unču jest největší, tuzemci obydlené město s 10.000 obyvateli. — Republika Z a v á l s k á, as 3780 □ mil s dobrou půdou a výborným podnebím, má ústavu svrchovaně demokratickou. Hlavní město Potšefstrom má skoro 1000 obyvatelů. Bělochů jest v celé republice ke 40.000, černochů na 100.000. — Odsud na sever až k řece Zambezi prostírá se „Sofala“ (arabsky = nížina, nizozemí), ploché, bahnité a písečné pobřeží s portugalskými osadami. Kvetoucí kdys, r. 1506 založené město Sofala sestává nyní jen

z několika slaměných chatrčí; důležitější jest In-hambana s dobrým přístavem a živým obchodem.

Střední pásmo nelze nazvati pahorkovitým; sestává větším dílem z rozsáhlých, málo vlnitých rovin. Prameňů jest zde málo a ještě méně řek, poněvadž deště vzácný jsou a nezřídka dlouhá panují sucha. Všechny skoro dešťové oblaky přicházejí od východu, z indického moře, a spouštějí se již v zemi Kafrů, kde hory, lesy a vody je — jak říkáme — přitahují, tak že na sousední, více již holé pásmo jen málo zbývá, anebo zcela nic. Evropské obilí zde jen tehda se může pěstovati, když pole umělým způsobem se zalívají. Obyvatelé těchto krajín jsou Bečuanové; sídla jejich rozkládají se daleko na sever. Bečuanové zaměstnávají se jako Kafrové polním hospodářstvím a chovem dobytka, i jest patrno, že s nimi téhož jsou původu; ačkoliv co do těla slaběji jsou vyvinuti a povahou spíše ostýchaví než bojovní.

Třetí pak západní pásmo má veliké ploché roviny a teprv blíže mořského pobřeží stává se půda hornatou. Jest to vysočina na západ přikřeji k moři ohraničená, na východě povlovně do roviny jihoafrické se sklánějící. V tomto pásmu nalézá se veliká, málo obydlená rovina, jejíž jméno jest (poušť) Kalahari čili Karri-Karri; za ní (na západ) prostírají se rozsáhlé, ale pro nedostatek vody též jen spoře obydlené krajiny Namáků, Hotentotů a Damárů. Celé liduprázné pobřeží od Černého Mysu až k Velrybí zátoce a dále na jih pak jest písčitá nížina, zcela bezvodná poušť, někdy s dunami a skalami až 600' vysokými, země bez rostlinstva, nemající skoro žádných řek ani zátok; pruh tento byl vždy pro přílišnou mělkost moře a strašné jeho vlnobití o nescíslná úskalí nejneprístupnější a nejneznámější částí celé pevniny.

— Od 20. stupně jižní šířky nahoru k rovníku i země i lidé zcela jiného nabývají rázu; jsou to krajiny, do nichž před rokem 1840 nevčkročila noha žádného Evropana. — Vypsáním kapské přírody jsou částečně již i přírodní poměry jižní Afriky vůbec, pokud do tropických nezasahá krajů, dolíčeny. Zbývá promluvití ještě o některých zvláštnostech povětrnosti, květeny a zvířeny, pokud o nich na jiných místech podrobnější se nedějí zmínky.

O rostlinstvu jižní Afriky.

Jak rostlinami bohata jest jižní Afrika, vysvítá z toho, že již přes 12.000 druhů tamějších rostlin jest známo. Však bohatství to objevuje se jen v krajinách úrodných, vlhkých aneb dešti navštěvovaných.

Neobyčejná suchota, jakáž v přemnohých jihoafrických krajinách po delší část roku trvá, jest příčinou zcela neobyčejných tvarů bylinných. Něžné rostlinstvo majíc k životu vody nevyhnutelně potřebí, hledí se rozmanitým způsobem proti záhubnému vysychání opatřiti. Veliký počet jihoafrických rostlin tvoří silné masité sloupky potažené pevnou lepkou koží beze všech rozpuklin, a nevyvinují buď zcela žádných aneb jen velmi málo listů. Pozoruhodným toho příkladem jsou africké eufobie čili pryšce, družky našeho hadího mlíčí; bývajíť to mnohdy ohromné hranaté sloupy, podobně americkým kaktusům, aneb mohutné, košaté, však bezlisté stromy a keře s bílou mlíčnatou, obyčejně jedovatou šťávou a s květy nad obyčej krásnými. K nim přidruží se stapelie (čili tak zvané „mršnice“), jichž sloupky ze samých válcovitých bezlistých článků se skládají. Nádherné, překrásné květy, vyrážejí z nemotorných masitých

kmenů. Veliké, žluté, jemnými vlásky porostlé listy květové mají četné fialové skvrny, označují se ale zápachem velice odporným; zápach ten podobá se tak dokonale k výparům z hniječího masa, že moucha masařka jím svedena vajíčka svá místo do mrch sem do spanilých květů ukládá. Největší však rozmanitosti nabývají tu rostliny s tlustými

Stapelia.

masitými lupeny, jichž asi 200 druhů známo; všechny jsou jen několik pídí vysoké a pokrývají nejen písčiny, ale i vyprahlé vysočiny a balvany rozervaných skal pískovcových. O polednách obyčejně rozvírají se jejich četné, z pravidla nachověrůžové květy, a rozsáhlé planiny objevují se pojednou co

planoucí purpurový koberec, kdežto za několik hodin celá krajina zase tmavošedou na sebe bere barvu. K těmto rostlinám náleží vyobrazená zde fíkovka kyselá, fik hotentotský (*Mesembryanthemum edule*), jejíž šťavnaté červené jahody mají chuť příjemně navinulou.

Jihoafrické rostlinstvo poskytuje ve všech ročních počasích rozmanité kořeny, bambule, cibule, luštiny, jahody atd., z nichž některé jsou jedlé,

Mesembryanthemum (fik hotentotský).

jiné naprosto škodlivé. Některé trnité křoviny vypocují jak cukr sladkou klovatinu, jíž beze všech škodlivých následků značné množství lze požití. Podél západního pobřeží jest několik měsíců skoro jedinou potravou lidem i zvěři šťavnatá okurka („Nara“) s masem barvy pomerančové a chuti velmi lahodné. Rostlina tato pokrývající jalovou půdu prospívá netoliko svým ovocem, nýbrž i tím, že daleko široko kořeny zapouštějíc a rozkládajíc, sypkou písčitou půdu pohromadě drží. Některá

léta, když bývají deště hojnější, daří se zvláštní druh melounů (*cucumis caffer*) čili dýní, který roste na poušti Kalabarské a podobných rovinách. Lidé i čtvernohá zvěř sloni, nosorožci, antilopy, hyeny, lvi a myši mívají pak bohaté hody. V takových melounových létech lze cesty, kteréž jindy na prasto by byly nemožné, dosti pohodlně vykonati, poněvadž ani lidé, ani koně nebo volí vody nepotřebují, dokud melouny zároveň i pokrmem i nápojem je zásobují. Mezi sladkými melouny roste však také meloun nejedlý, škodlivý a odporně hořký, neliší se ale zevnějškem nikterak od sladkého druhu, i zdá se, že oba druhy mají se k sobě asi tak, jako sladké mandle k hořkým.

Nejpodivnější zvláštností květeny jihoafrické jest, že četné rostliny, aby dlouhá sucha přečkati mohly, jakési cisterny si zakládají, tvoříce hluboko v zemi ohromné kořenové bambule, kteréž lidem i zvěři vzácného poskytují občerstvení. Ale jen zkušené oko je vypátrá: několik palců vysoký proutek anebo nepatrné plazivé lístečky naznačují, že na místě tom $1\frac{1}{2}$ stopy pod zemí tvrdou jako vypálená cihla, šťavnatá občerstvující bambule — často s velikost lidské hlavy — se ukrývá. Některé druhy takových rostlin rozmnožují se od jednoho bodu počínajíc na všechny strany, a objevením jedné bambule nalezena stopa jiných četných bambulí. Prahnucí obyvatelé pouští znají tyto podzemní poklady, nabodají a vytahují je špičatými, na tvrdo opálenými holemi. Kde zevnějších známek není, oklepávají kamenem tvrdou půdu a hledají podlé zvuku jejího. I sama zvěř (jmenovitě rozličné druhy antilop) umí hledati a vyhrabávati takové rostlinné studnice. Cibule a bambule jsou bílé, pružnými lepkými slupinami potažené, chuti slabé (as jako naše vodnice), a zůstávají v hlubo-

kých skryších svých čerstvé a studené. S nepřístupných rozsedlin příkrých strání slézá pavián i hrabe po skrytém pokladu, a čichem vedená dobývá se štěkalka čili zemní zajíček od cibule k cibuli.

Na vysokých holých hřebetech skalních, i na balvanech po různu ležících rostou zasmušilé aloe-vníky, tu v podobě nízkého křoví, tam zase co vysoké stromy. — Některým mnoholetým rostlinám zakrsají větvičky, u jiných sesychají listy v pichlavé bodáky, jiné zase mají silné dřevnaté kořeny, aneb šťavnaté cibule a přespávají suché letní počasí, kteroužto dobou hořejší jejich části odumírají a za deštivého počasí rychle novými sloupky se zase nahrazují. Sem náleží hlavně ostrými trny pichlavé akacie a mimosy. Tkalcíci, družní afričtí ptáci, připevňují na ně velké slaměné střechy a každý párek zavěšuje pod některou střechu své vlastní láhvovité hnízdečko. Jiný ptáček (Pinkping) připíná k mimosovým trnům podivné, předsíní opatřené hnízdo, a „guvernér,“ malinký ptáček, kterýž svým chováním k našemu fuhýku nemálo se podobá, napichuje na ostré bodáky polapené kobylky a mouchy, aby je odsud pohodlněji sezobati mohl.

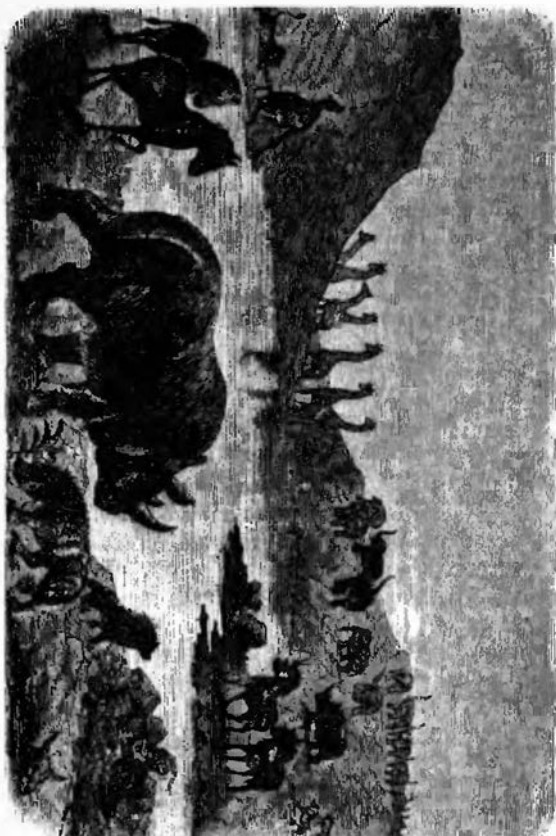
Při velikém bohatství rostlin, jímž krajiny nejjižnější Afriky nad jiné země tak značně vynikají, jeví se patrný nedostatek lesů; lesy vykytují se obyčejně jen u vod a v stinných úžlabinách, do nichž s příkrých skalisk voda stéká. —

Živočišstvo jihoafrické,

kteréž ostatně od zvířeny středo- a severo-africké ostře oddělití se nedá, zajisté nejvíce vyniká nemotornými ssavci velikány a druhy zvířat šelmovitých. Hustými bažinami procházejí se stáda divokých slonů rozšlapávající měkkou bahnitou

půdu tak, že později v parné povětrnosti tuhnouc lidem i zvěři neschednou se stává. Značné množství

[Zvěř u pramene.

slonové kosti, jakéž co rok z rozličných končin Afriky se vyváží, svědčí o tom, v jakém množství

až po dnes obrovská tato zvířata zde se naskytují. — Menší již a slabší, však vždy ještě praví velikáni jsou rozličné druhy dvourohých nosorožců: bílých a černých; dlouhé, pevné a ostré rohy jsou strašnou zbraní zvířeti již pouhým zjevem svým postrach vzbuzujícímu. — Supajíce a founíce potápějí a zase nad hladinu vynořují se neohrabaní brochové vedlé děsných krokodilů, kteří jako klády po vodě se povalují, číhajíce na zvěř, která přichází se napojit.

K obrovským těmto obludám druží se žirafy s ohromně dlouhými krky, bývali se strašnými rohy a nesmírně četné druhy antilop; ale jim všem s lačnou krutostí vládnou silný lev africký a bystronohý pardal vybírajíce si daň krvavou.

Zde dovoleno budiž šíře promluvití o nejznamenitějších afrických ssavcích a sice nejprvé o dravci, jež „králem zvířat“ nazývají u všech evropských národů obyčejem se stalo. — Jako jiná dravá zvířata bojí se i lev z vnitřního jakéhos pudu člověka, a anglický cestovatel Livingstone tvrdí, že není člověku se báti, potká-li za jasného dne aneb při měsíci lva, ač nebyl-li tento honěn nebo podrážděn. Lev stane, dívá se na člověka asi 2 sekundy, pak zvolna obrátí, popojde několik kroků dále nedůvěřivě nazpět se ohlížeje, dá se pak do klusu a když konečně myslí, že člověku s očí zmizel, uhání odtud dlouhými skoky jako větroplachý chrt. Je-li však podrážděn aneb poraněn, aneb střezí-li svá mláďata, pak ovšem jinak si počíná.

O postavě a vzezření lva v starších popsáních se tvrdilo, že jest velebné, hrdé a k úctě vyzývající; Livingstone naproti tomu dokládá, že podívá-li se člověk naň okem nepředpojatým, nižádné obzvláštní vznešenosti ani majestátnosti v zevnějšku jeho neshledá; jest prý to zvíře o něco větší než

největší pes, na nějž všemi obrysy těla silně upomíná. V tváři jeho není prý onoho výrazu, jímž malíři obyčejně ji vyličují, ba spíše podobá se k stařeně v nočním čepci; mimo to posunuta jest tlama jeho vodorovně ku předu, jako u psa. Anderson, který též se lvy mnohé si učinil známosti, dokládá k tomu: „vzezření lva jest zajisté přece jen velezajímavé, obzvláště když nad něčím se pozastavuje a se dělá jako by k boji vyzýval.“ — Řev jeho v zvěřincích ovšem ani dojmavý není ani strašný, ale zajisté zcela jiný dojem činí v africkém pralese aneb na pouštích, když temná noc nad nimi se rozestřela. Mnohdy slyšeti jest celý sbor do čiré noci řvoucích lvů. Nejzvučněji řvou v mrazivých nocích, avšak nikdy nepozvedají hlasu svého s takovou silou a s takovým důrazem, jako když dvě neb tři sobě neznámé rodiny u jednoho pramene se sešly. Tu pak řvou vzdorovitě a vyzývavě jedni na druhé, jako o závod.

Hned za soumraku začne lev řváti a řve po celou noc až do 9 nebo 10 hodin z rána, za deštivého pak počasí ozývá se v každou dobu přidušený jeho hlas. Za dne leží lev ve křoví, ve vysoké trávě nebo v rákosí a vychází teprv po slunce západu na lov; za dne neloví, leda je-li velmi hladov. Učinil-li hned s počátku dobrou kořist, mlčí pak celou noc. Veliký jest rozdíl mezi zpěvavými skoro zvuky nasyceného a mezi temným žalostným řvem lva vyhladovělého. Za tmavých, bouřlivých nocí jest lev nejsmělejší; tehda musí lovci nejvíce na pozoru se míti. Lvice z pravidla mnohem jest divější a zuřivější než lev, a takové samice, které nikdy mláďat neměly, jsou prý ze všech nejnebezpečnější. Lev věrně drží se své rodiny a liší se tím nemálo od příbuzného svého tygra asijského, který sám mláďat svých

pronásleduje a požírá, jestli že tygřice vztekle jich proti němu nebrání.

Zprávy o zuřivosti a smělosti lva severoafrického jsou podle zkušeností v jižní Africe nabytých buď velmi přemrštěné, aneb jsou tam spůsoby jeho zcela jiné, což arci věc možná jest, poněvadž v oněch krajinách zvěře jest málo a lev tedy hlavně krádeží dobytka protloukati se musí; na jihu však podobá se mnohdy k zbabělosti veliká jeho opatrnost a nedůvěřivost. Vyhýbáť se místům, kde jen lidskou stopu čenichá, a vesnice tuzemců mají od něho pokoj. Na potažní dobytek neodvažuje se ani v lese, je-li onen v řemení aneb uvázán, i nezřídka obchází hladový lev celou noc kolem noclehujících karavany a řve, aniž by jediného skoku se odvážil, neboť se obává, že tu někde past na něj nastražena.

Smutný jest osud lva, když sestárne; zuby jeho tak seslabnou a sřidnou, že žádné zvěře již uhoniti si nemůže; hrdý zvířat král hubne a sesychá a bídne doklepává. V obydlených krajinách přemáhá takový invalida přirozenou svou bázeň před lidmi, plíží se nočního času do vesnice a krade kozy; napadne-li hladem zmořený lev místo kozy dítě nějaké nebo slabou ženštinu, zadává i tuto a nemaje jiného výběru, stává se pak lidožroutem z řemesla a postrachem celého okrsku.

Tím vysvětluje se báchorka, kteráž vypravuje, že prý lev, který jen jednou lidského masa okusil, v něm nade všechnu zvěřinu si libuje; lidožroutem jest vždy jen starý lev. Začíná-li lev kozy chytati, říkají Afričané: „zuby jeho jsou ubroušeny, brzo bude lidi žráti.“ V neobydlených krajinách aneb v sousedství srdnatých Křováků a Bakalaharů odhodlává se starý lev k takové skromnosti, že myši a jiné hlodavce chytá.

Takový lidožrout byl původcem smutné epizody v loveckých výpravách cestovatele Cumminga.

Lidožrout.

Když totiž jednou s africkými svými průvodčími na břehu řeky Limpopa blíž jisté Bakalaharské

vesnice přenocoval, probuzeni byli ze sna řvaním, jako by lev někoho byl uchwátit, a dříve než nebezpečí náležitě uvážiti mohli, přehryzl již starý lev jednomu u ohně ležícímu muži vaz a vlekl jej pryč nedbaje toho, že jiný muž hořícím klackem hlavu mu utloukal. Ubohého člověka našli druhý den větší částí již sežraného; lupiče pak vypátrali v brloze, a Cumming několika kulemi jej prostřelil. Bečuané vidouce lidožrouta mrtvého, nevěděli radostí co činit; provozovali veselé tance a zpěvy nazývající Cumminga otcem svým.

Sloni zacházejí nejraději do nejosamělejších hlubin lesních, daleko od řek a pramenů, jichž toliko v čas žízně vyhledávají; nic méně však znají a obíhají nesmírné okrsky, poněvadž milují ustavičné střídání, vždy jen nejsvěžejší a nejzelenější části lesa si vybírají a krajinu, kde sucho nastalo, na vždy opouštějí, příhodnějších, byť i sebe více vzdálených bydlišť si vyhledávajíce. I není tedy těžko nalezti stopu jejich v krajinách, kde právě se zdržují; přece však musí lovec nezřídka několik dní za čerstvou stopou se pachtiti, než zvěř svou zahledne. Staří někteří samci žijí a potloukají se o samotě co „pobudové“ a jsou nad jiné zuřiví a zlomyslní; z pravidla ale žijí sloni po dvou (v párech) aneb v nevelkých tlupách. S nimi setkává se africký lovec nejraději, ač dobře ví, jak nesnadno jest skoliti největšího ssavce a nejsilnějšího čtvernožce. Mladí sloni zůstávají několik let u matek a činí s nimi 20—100 kusů čítající stáda. Stravou jejich nejsou toliko listy, větve a kořeny lesních stromů, nýbrž rozličné bamboly a cibule, jež pomocí ostrého čichu nalézají a obrovskými svými zuby vyhrabují, tak že nezřídka rozsáhlé kusy země bývají jako pluhem rozryty a rozorány. Slon spotřebuje nesmírné množství potravy:

žere skoro celý den a celou noc, a více ještě, než sežere, zničí a pokazí z bujného pouze rozmaru. Stádo slonů, kteréž za pastvou se ubírá, pokácí nesčíslné množství mladých i starých stromů, patrně jen z kratochvíle, neboť přechasto uštípají si z celého skupení vyvrácených stromů jen několik malých větviček a kácí a poráží pak zase dále stromy, které právě v cestu se jim namanou. Místa, kde sloni řádili, podobají se k zásekům, jimiž jen s velikým namáháním lze se prodrati. Nočního času pasou se v širých rovinách, za svítání však zacházejí opět do tmavých lesin aneb do nepřístupných trnitých pouštín, kdež nejparnější část dne nečinně ztráví v těsné tlupě skoro nepohnutě stojíce. Takovéto obyčeje jsou příčinou, že sloni mnohem méně lovcům jsou přístupni než jiná zvěř, pročež evropští střelci nyní nejraději noční dobou na ně číhají skrývajíce se v jamách blíže pramenů. Za suchého, parného počasí dochází slon každé noci k vodě, sebe více vzdálené; je-li však povětří sychravé aneb pošmourné, koná tu cestu toliko jednou za tři neb čtyři dni. Jakmile slunce zapadlo, opouští své lesní skrýše a hledá vody; uhasiv pak žízeň svou a poliv pomocí ohebného chobotu (nosu) celé tělo své, vrací se a spí okolo půlnoci několik hodin, obyčejně stoje, a jen když zcela bezpečným se domnívá, stranou leže aneb o strom se opíraje. A hned po odpočinku dá se hltavě do žraní.

Přichází-li tlupa slonů k vodě, ustupuje všechna zvěř, není-li voda dosti rozsáhlá, bázlivě a uctivě stranou a čeká, až žízniví velikáni se napojí. Však už z daleka větrí je zvěř plachá a jeví patrné známky nepokoje: žirafa klátí sem tam svým dlouhým krkem, zebra vyráží temné, smutné zvuky, pakůň plíží se pryč krokem tichounkým, ano i

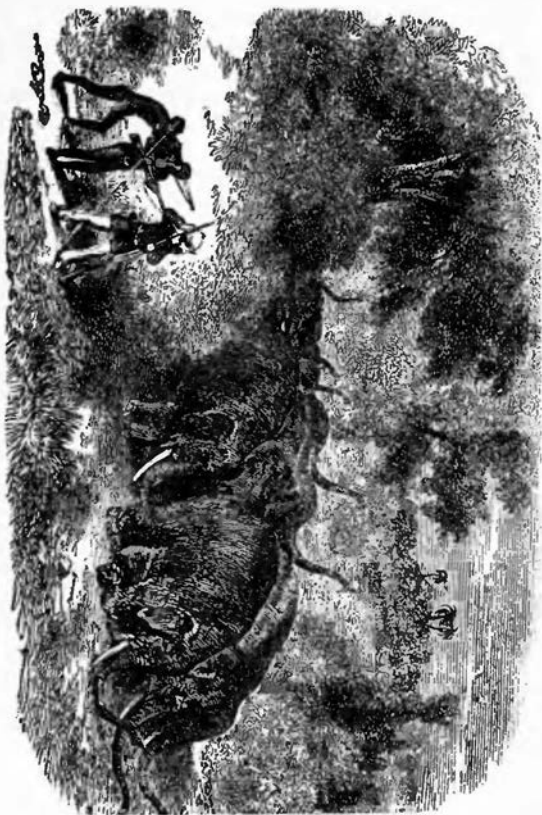
vzdorovitý černý nosorožec pozastavuje se a naslouchá, až sezná, jací hosté se blíží, načež zlostně chrochtaje stranou se klidí.

Že by africký slon bez příčiny člověka přepadl, příkladů není; jeť zjištěno, že lidé nesmírně se bojí; přibližuje-li se člověk, a třebas jen dítě, se strany, odkud vítr vane, cítí jej sloni na čtvrt hodiny cesty, a na sta těch šedých velikánů dává se na útěk a zastavuje se opět ve velké teprv vzdálenosti. Vnikne-li lovec do jich oboru, upozorují jej nad míru rychle, a učiněn-li útok na některé stádo, zví o tom do dvou neb tří dnů všichni soudruzi celého rozsáhlého okolí a všechno stěhuje se kvapně do dalekých krajin; lovec pak musí nazpět se navrátiti aneb dlouhou pouť za uprchlíky konati.

Málo kterému lovcovi podaří se jednou neb dvěma ranami zabiti slona, neboť jest potřebí, aby střelec měl co nejtěžší kule, aby odhodlaně až na několik kroků k obrovskému zvířeti se připlížil, jistě mířil a pevnou rukou střelil tam, kde slona nejsnáze jest poraniti. Lehce poraněný slon stává se velmi nebezpečným, ač obyčejně s ostatní tlupou na útěk se dává. Koně hodí se velmi dobře k unikání slonům, velmi špatně ale k útoku na ně, poněvadž z ohledu na veliká ona zvířata velice se děsí a plaší. Největších nesnází působí slonu smečka psů, kteří hafajíce se všech stran jej obskakují: šedý velikán hledí se všemožným způsobem zhostiti té láje dotíravé a zapomíná, že za ním s nabitou puškou číhá střelec; nemotornými pohyby snaží se rozmačkatí své sužovníky, padá na kolena aneb ohlednuv se po psech vyvrátí nejbližší strom a hrne se na ně. Zatím naskytne se střelci vhodný okamžik, a smrtelná rána skácí zápasícího slona.

Místo, na kterémž slona nejnebezpečněji lze poraniti, nalézá se nad lopatkou, nejlépe však jest, podaří-li se střelci roztrástiti mu silnou kulí přední

Honba na slony.

nohu, neboť pak jest tučný velikán úplně v jeho moci a oddávaje se s tichou odhodlaností svému

osudu přijímá všechny ostatní smrtonosné rány, až mrtev na zem se kácí. Někdy zaryje na smrt poraněný slon dlouhé, vzácné svoje zuby hluboko do země a opírá se o ně tak, že nezřídka je přelomí, když konečně mrtev stranou se překotí.

Tuzemci chytají slona do lapaček (jam padacích) aneb ubíjejí jej oštěpy. Před lapačkami ale mají se staří nesmírně na pozoru, a Afričané vypravují, že padne-li mladé, nezkušené zvíře do takové jámy, staří jemu vždy na svobodu pomohou. V krajinách, které nastraženými lapačkami jim nebezpečné jsou, kráčejí všichni jako husy, jeden za druhým a nerozptýlí se dříve, pokud nepřejdou místa jim nebezpečná. Oštěpy mohou lovci ovšem jen tenkrát něco pořídit, když mnoho jich pohromadě jest, a tu používají hlavně těch okamžiků, když štvaný slon proti nim se byl rozběhl a pak unaven se pozastavuje.

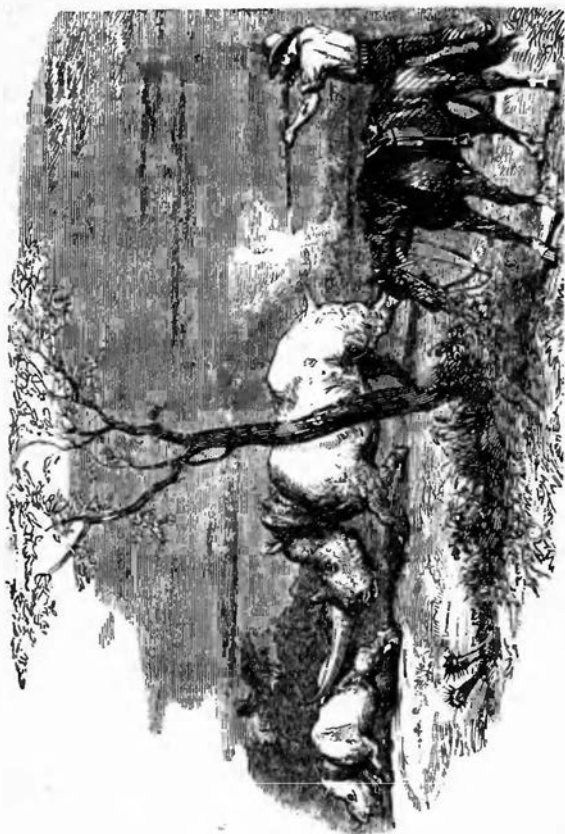
Rozsekávání zabitého slona poskytuje obyčejně obraz plný krve a masa, hřmotu a zmatku, jehož nijak vypsati nelze. Všichni odhazují své karosy a spěchají zúčastniti se té práce rozkošné. Za několik hodin zmizí do posledního kusu obrovské zvíře v rozličných táborech a leženích. Nejprve stahují s hoření části těla kůži v širokých pruzích a řemenech; pod svrchní kůži leží několik vrstev houževné, ohebné svazoviny, z níž tuzemci měchy na vodu dělají, pročez velmi opatrně ji stahují; pak vysekávají veliké kusy masa od žeber a vytínají žebra ostrými sekerami. Nyní objevují se všeckny vnitřnosti, a účastenství divochů vzrůstá se v pravé nadšení, neboť zde jest největší zásoba tuku; tuk ale jest Afričanům nade všechno vzácnější; sloní sádlo jest předním jich omastkem a nejoblíbenější pomádou. Dorostlý slon má nesmírné množství sádla. Aby pak vybrati se mohlo, musí

dříve větší část vnitřností se odkliditi; pak vleze několik osob do otevřeného obrovského těla, odřezují všechno sádlo s masitých stěn a podávají je vzhůru druhům svým. Na konec berou druhon stranu těla do práce. Bečnané mají při takových příležitostech nepěkný zvyk, že natírají se od hlavy až do paty černou ssedlou krví. Rozsekávání slona provázeno bývá ohlušujícím křikem a tlachem, zmateným tlačením a strkáním se, a pohled na rozčilené, krví zbrocené nahé divochy jest tak děsně dojmavý, že člověk s napnutostí očekává, brzo-li sami mezi sebou se neseperou na život a na smrt.

Chobot (nos, rypák) slonů a z kolen vymknuté nohy považují se za obzvláštní lahůdku a připravují se ihned na chutnou pečení. Pro každý ten ohromně veliký kus vykope se zvláštní jáma a nad tou složí se mohutná hromada suchého dříví; když pak hranice shořely a se sesuly, vloží a zahrabe se uchystané maso do horkého popelu. Vrchem nahrne se zbývající žhavé uhlí a zapálí nový oheň; ten když dohoří, jsou obrovské kusy masa skrz na skrz propečeny; pak vytáhne se maso, olbupá a očistí a nabodne na ostrý kůl co na rukojet. Ostatní maso rozkrájí divoši na dlouhé řemeny, usuší je na slunci a zanesou do svých chalup; šťastný střelec pak bere si nejdražší podíl a korunu svého vítězství, drahocenné slonové zuby.

Mnohem větší obor ještě než slon má v Africe nosorožec, který kdys žil i v okolí Kapstadtu. Tlustokoží tito strýcové nemilují se příliš, a ačkoliv jeden druhému se vyhýbá, vznikají přece dosti často mezi nimi urputné souboje, v nichž obyčejně menší, však obratnější odpůrce bývá vítězem. Jsouť dva druhy nosorožců: jeden menší barvy temně

šedé, skoro černé, a druhý s koží světlou, skoro bílou; a právě menší, černý druh jest zuřivější a bojovnější.

Evropský lovec střílí na bílého nosorožce.

Oba druhy liší se od sebe v mnohých kusech; bílý nosorožec dosahuje mnohdy takové velikosti,

že sám slon málo nad něj vyniká, a živí se jen travou, kdežto černý skoro výhradně trnitého akácu se drží; a jakoby povaha potravy i sobě podobnou povahu zvířete rodila, jest černý druh zlomyslný, nemá ni dost málo chutného masa ani špetky sádla, kdežto bílý nosorožec spíše ostýchavý jest, výtečné maso a velmi mnoho tuku má. Jest zcela přirozeno, že pro tyto vlastnosti, jakož i pro to, že nemaje rychlosti černého nosorožce mnohem snáze se dá postihnouti, velmi pilně po něm pátrají a řady jeho ustavičně řídnu. Velikost jeho a množství potravy, jíž poskytuje, posouditi lze již z toho, že z jednoho kusu tolik masa se naseká jako ze tří volů. I černý i bílý nosorožec má dva za sebou stojící rohy; přední roh bílého nosorožce dosahuje délky tří až čtyř stop, a při vši mírné jeho povaze přihází se někdy, že nebezpečnou a ostrou zbraň tuto i proti člověku obrací, když totiž lovec ztuhla naň doráží, jej poraní, aneb když mládě jeho jest v nebezpečí. Nosorožec má čich i sluch nad míru bystrý, i větrí tedy, když vítr s té strany přichází, nepřítele již z daleka. Za to ale jest zrak jeho chatrný, poněvadž svýma malýma, hluboko vpadlýma očima, jimž k tomu ještě široké rohy nemálo překázejí, malou prostoru najednou přehlednouti může. Jest tedy člověku, když rozlíčený nosorožec naň žene útokem, velmi snadno, stranou uskočiti a se ukryti za strom nebo za křoví, avšak nanejvýš nebezpečno jest s ním začíti boj na prázdné planině, neboť černý nosorožec nečeká, až rána padne, nýbrž vrhá se mnohdy na vše, což mu podezřelé jest, i na člověka, na zvíře i věc bezživotnou. Pozorovánoť nezřídka, kterak hněvivě chrápaje a chrochtaje křoviny a stromy vyvracel, dříví, kamení a p. vztekla na vše strany rozhazoval, půdu předním rohem rozrýval atd., i domnívaliž

se proto mnozí, že někdy jakási zběsilost naň přichází; Livingstone však má za to, že příčinou toho řádění není vzteklost, ani okamžitá rozmrzlost, nýbrž spíše jak náleží růžový rozmar, v němž toho druhu pohybování zvláštní mu působí potěšení, tak jako na př. pes nikoliv zběsilý, nýbrž právě nejveselejší jest, když zadníma nohama hrabe a zem vyhazuje.

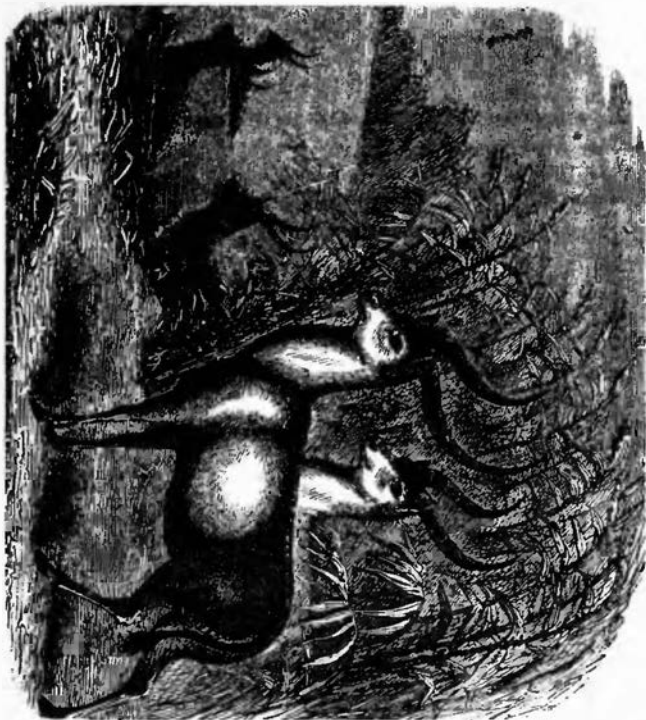
Za dne leží nosorožec a spí aneb stojí lenivě v některém stinném úkrytu; k večeru pak vychází a probíhá veliké často revíry. Mezi devátou hodinou a půlnocí pátrá po nějakém pramenu, neboť alespoň každých 24 hodin potřebuje vody, aby se napil a proplavil aneb alespoň v bahně poválel. Lovec tedy nejsnáze se ho zmocní, když s večera u vody číhá aneb za dne do chladného zákoutí jeho se přikrade.

Ale spícího neb v myšlenkách pohrouženého nosorožce překvapiti často z té příčiny se nepodaří, že dobrého má přítele, který mu výstrahu dává, jakmile nějaké nebezpečí se přibližuje. Přítel ten jest bufago, pták velikosti našeho drozda. Bufago jest stálý průvodčí nosorožcův i hrochův; živí se hmyzem, který na tlusté koži jejich se usazuje. Zpozorovav bedlivý ten pták, že cosi podezřelého se blíží, vstříc patronu svému zobák do ucha a začne zběsile kvícti; křiku tomu spáč ihned porozumí, rozhledne se na pravo i na levo a dá se na útěk. „Jednoho dne,“ vypravuje Wahlberg, „vylítl přede mnou bufago do povětří, a v témž skorem okamžiku vyřítil se na mne černý nosorožec. Nemaje lepší zbraně po ruce, než obyčejnou pušku, vzal jsem rychle nohy na ramena. Již cítil jsem prudký, žhavý dech zuřivé potvory na zádech, když k stromu na přič přes cestu povalenému jsem dorazil a na druhou stranu pře-

skočil; nosorožec zarazil se, zafouněl, poklátil hlavou a obrátil se zpět.“

Rohy nosorožcovy sestávají z velmi hebké a tvrdé hmoty, kteráž snadno řezati a pěkně uhla-

Antilopy vodní.

dití se dá; v Kapsku kupují je za poloviční cenu kosti slonové a zhotovují z nich velmi ozdobné věci. Z tlusté kůže jeho pak dělají bejkovce a zvláště obrovské vydání karabáče, jež „šambok“

se nazývá a výborné služby koná i tam, kde obyčejné důtky ničeho by nepořídily.

Četně a skvěle zastoupeno jest i ptactvo, kteréž zvláště na západní pobřeží hustá a krásná hejna vysílá. Veliké množství zpěvného ptactva oživuje krásné lesiny hořejší části západního přimoří zároveň s opicí člověku podobnou, totiž s šimpansem, o němž prostomyslní černochové tvrdí, že prý jen proto mluvití nechce, aby nemusil pracovat! — Nade všechno ptactvo, kteréž neobyčejnou krásou barev a nádherným leskem hladkého peří se vyznačuje, vyniká — arci jen velikostí — světoznámý opeřenců velikán: rychlonohý pštros.

Totéž západní pobřeží honosí se nejkrásnějšími druhy motýlů, brouků a jiného hmyzu, kterýž vůbec v jižních krajinách nemalou jest obtíží lidem i zvíři. Skoro ještě strašnější, než nejjedovatější had, jest malé, ještěrce podobné zvířátko, vůbec „gétze“ nazvané; jest asi dva palce dlouhé a zdržuje se nejraději v starém zvětralém dříví a v ssutinách. Jako všechny ještěrky jest i ono plaché a lekavé prchajíc spěšně, jak jen člověk se přibližuje; za touž příčinou stává se málo kdy, že člověka uštkne a stane-li se tak, jest neodvratná a neobyčejně rychlá smrt v zápětí. Zaručuje se tento příběh: kdosi vracel se s pole domů nesa na zádech otýpku suchých větví; několik kroků před domem odhodil prudce, jako by jej cos bylo bodlo, otýpku na zem a chytil se za týl; pak zavrávorál, popošel, zdálo se, že omdlívá, — a mrtev klesl na prah svého domku. Při ohledání mrtvoly nalezena v týlu malá modrá skvrna, v chrástí pak malá černá ještěrka. Řečenému zvířátku (podobně jako našim ještěrkám), je-li drážděno a nemůže-li ani uteci aniž koho uštknouti, upadá větší polovice ocásku — „vztekem“, říkají osadníci. Upadlý ten

úd mrská sebou ještě několik hodin a stuhne obyčejně teprv při slunce západu. Nezdá se však, že by ztráta ocasu zvířeti valně škodila.

Totéž odpadání ocasu zpozorováno i na štírech (což tím více jest ku podivu, poněvadž náš štír má v ocase střevo): i tato zvířata odhazují ocásky, bývají-li delší čas drážděna a nemohouce uklouznouti, a jelikož s ocasem i žihadlo přichází na zmar, zůstanou štírové zcela bezbranní, a možno beze všeho nebezpečí ohledati plochu, v níž ocásek se ulomil. Plocha ta jest prý hladká, jakoby ulomený úd byl jen přilepen býval.

„Bymot“ (r. Bajmot) čili „dábel mezi včelami,“ nazývá se druh hmyzu, jehož roztažená křídla dohromady 3—4 palce jsou dlouhá, a kterýž podobně jako mūra „smrtonoš“ na těle má lysinu v podobě umrlčí lebky. Uštknutí jeho považuje se za smrtonosné, však není již takou měrou nebezpečné jako u zvířete svrchu jmenovaného: působujeť palčivý pryskýř, který v zánět přecházejí snadno příčinou smrti státi se může. Jakmile Afričané z temného bzučení seznali, že bymot v některém oulu řádí, utíkají vyděšení od něho; a bázeň jejich není bezpodstatná, neboť zvířátku tomu, — jako by sám ďas se v něm byl vtělil — ni útekem, ni šleháním aneb oháněním-se nelze se ubrániti, když na někoho si zamířilo: ustavičně naň doráží neustávajíc, až jej poraní. Pročež jeví-li se mezi včelami neobyčejný nepokoj a zaznívá-li z oulu temné kovovité bzučení, nutno jest rychle se vzdáliti. —

Skoro všechny domky uvnitř pevniny mají slaměné střechy, a v těch peleší se hojnost jedovatého hmyzu. Mezi pavouky, z nichž velká část nebezpečným jest ozbrojena jedem, zvláštního povšimnutí zasluhuje veliký žlutý pavouk, který sice

jedovatý není, ale hanebný má nespůsob, že spícím lidem vlasy u samé kůže ožírá a vykusuje. I stává se nezřídka, že člověk ze sna procitnuv jednoho neb obou obočí pohřešuje, aneb blavu do hola nalézá oholenou. Jiné nad míru obtížné zvíře jest modrá štěnice, asi tak veliká jako nehet na palci, kteráž lidem bolestné otekliny a horečku, slepicím pak, jichž obzvláště pronásleduje, vždycky smrt způsobuje. Zahryzla-li se taková štěnice některé slepici do nohy, překotí se tato, počne sebou škubati a zhyne za krátko.

Moucha „tsetse“ (tříkráte zvětšená.)

V některých jihoafrických krajinách řadí moucha, která velikým soužením a pravou metlou jest obzvláště cestovatelům, nazývá se c e c e („tsetse“), jest sotva větší než naše domácí moucha a má podlé barev jakousi podobnost s včelou. S velikou zuřivostí vraždí koně, hovězí dobytek, ovce a psy i jest chovu dobytka, lovectví a cestování rovněž záhubnou překážkou. Ale kdežto domácí zvířata uškutím oné mouchy nezbytné propadají smrti, nedoznává divoká zvěř žádných zlých následků, a téže výsady požívají i osli, mezci a kozy. Pro

záhubnou tuto mouchu nemohou národové na řece Zambezi bydlící jiného dobytka chovati nežli kozy. Obzvláště pak podivuhodno jest, že jen dospělému hovézímu dobytku jed mouchy té škodí, kdežto ssavá telata jím zúplna nedotknuta zůstávají, ano i pes jest pojištěn, krmí-li se masem divoké zvěře. Tsetse nemá žihadla, nýbrž vpouští sosáčkem jed svůj do těla. Píchnutí sosáčkem tím působí skoro tentýž pocit, jako když komár píchne, a necháš-li ji pokojně ssáti, napije se do sytosti a odletí. Ani koně ani krávy netuší nebezpečí, když tsetse na ně usedne, a jsou i po uštknutí ještě nějaký čas čili a veseli; ale brzo začnou hubeněti, žerou sice jako dříve, ale svaly jejich pozbývají pružnosti, silný průjem odvádí jim všechnu sílu, i zhynou po dvou nebo třech měsících vysílením. Tak děje se, bylo-li zvíře jen několika mouchami poštípáno; tři neb čtyři body mohou prý i nejsilnější dobytče zmařiti; usedl-li však celý roj na vola, oteče tento po celém těle, oslepne a zhyne v několika dnech. Pytevním ohledáním zdechlého zvířete objevuje se, že krev otrávena jest a rozložena jako při uštknutí nejedovatějším hadem. — Tsetse zdržuje se v určitě ohraničených místech obývajíc hustá stromová, křoviny a rákosí, a jak se zdá, nemění nikdy svého bydliště; často se přihází, že na jednom břehu řeky strašně řádí, kdežto na druhém břehu o ní není ni stopy ni památky, ač výborně umí lítati. Zvířecích výkalů štítí se nesmírně, a tož jsou látky tyto hlavní přísadou mastem, jež domácí „doktoři“ na ochranu proti ní zhotovují. Místa, kde jedovatá tato moucha se zdržuje, bývají na mapách zvláštními znaménky označena.

Z hmyzu jest lidem nejužitečnější brouk „pilulkář.“ Kde u větším množství se nalézá, jsou vesnice velmi čisté, neboť sotva že zvířecí výkaly

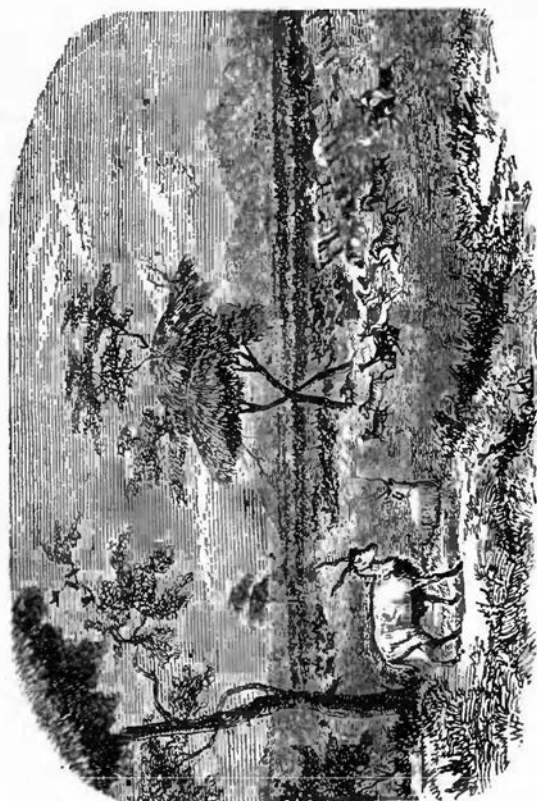
země dopadly, přiletují bzučivé roje pilulkářů a sbalují všechn trus u veliké koule, odstrkují je stranou, a když pak místo nějaké naleznou, kteréž pro svou měkkost k ukládání vajíček se hodí a ponravám bezpečný útulek slibuje, vyhrabou pod kulí jamku tak hlubokou, co by celá do ní ponořit se mohla; pak nasadí do hnojně koule svoje vajíčka. Odrůstající ponravy vyžírají vnitřní část koule, až konečně na povrchu se objeví a samy výživy si hledají. Valíce svoje koule postupují brouci do zadu s hlavou dolů svislou a odstrkují je zadními nohama, jak by as chlapec činil, který po rukou chodě nohama sněžnou homoli by odstrkoval.

Vzácnou často a hledanou krmí jest v jižní Africe veliká žába, již tuzemci „matlametlo“ nazývají (pyxicephalus adspersus). O mohutných toho druhu žabách, kteréž když uvařeny jsou, kuřatům se podobají, vypravují tuzemci, že prý z bouřných oblaků s deštěm padají, poněvadž po prudké bouři všechny větší kalužiny pojednou kuňkavými těmi zvířaty se naplňují. Zvláštní tento přírodní zjev nalézá se i v nejsušších pustinách a to v místech, kde by obyčejný pozorovatel ani stopy nějakého života nevypátral. Livingstone vypravuje o té věci: „Jednou překvapila nás noc v takovém okršku poušti Kalaharské, kde na celý den cesty nebylo naděje, že bychom vodu našli pro potažní dobytek; ale k nemalému překvapení zaslechl jsem za krásného, tichého večera pojednou kuňkání žab. I popošel jsem tak daleko do poušti, až noční ti hudebníci mezi mnou a naším ohněm se nalézali, a seznať jsem, že veselili se tak velice jen z naděje na brzký déšť. Od Křováků dověděl jsem se později, že si matlametlo na kořenech některých keřů jakousi brlohu vyhrabe a v ní za suchých měsíců

se ukrývá. Poněvadž pak málo kdy z ní vylézá, zapřádá otvor její pavouk hustou pavučinou; takovým způsobem dostává žába zdarma okno i záslonu, a nikomu jinému, než jen Křovákoví, nemohlo by přijíti na mysl, aby pod pavučinou žábu hledal. U příležitosti svrchu zmíněné bylo marné všechno naše namáhání, jich vyhledati, a poněvadž tehdáž teprv brlohy své opouštějí a kzluziny vyhledávají, když právě už prší, a Bečuané pod šaty a kože se choulí, neumějí si nenadále se všech stran zaznívající sbor tisícíronásobného kuňkání jinak vysvětliti, než že s nebe žab napadalo. Přítomnost těchto žab v době tak velikého sucha byla mi velikým sklamáním, neboť uvykl jsem si mysliti, že žába, když kuňká, alespoň po bradu ve vodě sedí.“ Matlametlo dosahuje velikosti mladé slepice a má výborné maso.

U čtvernohé zvěři, u mnohých ptáků a obojživelníků zajímavě jest pozorovati, kterak po celé Africe, od nejkrajnějšího jihu až k severním hranicím stejně jsou rozšířeny; jako na př. pštrosi, antilopy, zebry, kvagy, žirafy, sloni, nosorožci, hrochové a krokodilové. Příčinou toho jest nutné jejich z krajiny do krajiny se stěhování. Jako dešťové oblaky za doby deštné od jihu na sever a zase nazpět táhnou, rozvíjí se stejným s nimi krokem i všechno rostlinstvo, postupující vlhou k životu probouzené. A zvěř, která rostlinami se živí, musí podlé postupného jich vznikání stále od jihu na sever a zase nazpět se stěhovati. Tak shromažďují se antilopy (sajhy) v úžasném množství na bujně vyrostajících travinách a tisíce rozličných srn a kamzíků zaplavují, jako živé přívaly, zelenající se roviny; k nim druží se pakoně (gnu), zebry, pštrosi a kvagy stěhující se týmž směrem ku předu, jakým dále táhnoucí se dešťové oblaky

nové a nové krajiny zavlažují a k čilejšímu životu probouzejí. Za nimi pak táhnou se dravci vybírající ze zadního voje tučný desátek. U větším ještě

Z jihoafrických rovin. Antilopy. Mimosy s hnízdy tkalčků. Stáda plaché zvěři.

množství stěhují se po zemi roje mravenců a termitův, a povětřím husté mraky kobylek; a za těmi

ubírá se opět menší dravé ptactvo, hmyzem se živící. I malincí medossaví ptáčekové, jejichž perli čarokrásnými se mňhá barvami, musí putovati s vysocin, když květiny tam uvadly, do nížin a údolí, kde právě rozkvétají. Ano i lidé, kteří — zvláště uvnitř pevniny — hlavně ze stád svých výživu berou, nuceni jsou kočovati, aby stáda dostatečné měla píce.

Z povětrných úkazů pevniny jihoafrické nad jiné zajímavější jsou

vzdušné přeludy (fata morgana).

Na rozsáhlých rovinách objevují se ve vzduchu, zvláště za parné povětrnosti, pojednou jako mocí čarovného slova vykouzlené obrazy vzdálených předmětů, krajin, měst a lidí; avšak obrazy ty bývají barvy mdlé a tvarův obyčejně tak mlhovitě neurčitých, že v nich každý ihned poznává bledý odlesk něčeho skutečného, a sotva kdy přeludu tomu se poddá. Ale na žhavých planinách afrických objevují se vzdušné přeludy s takovou živostí a s takovou určitostí obrysů, a jednotlivé předměty v nich jsou tak zřetelné a jasné, že ani po bedlivém jich pozorování s jistotou udati nelze, zda-li to jen hra světlových paprsků anebo skutečná krajina; ba i lidé, kteří podobné úkazy snad tisíckrát již byli pozorovali, dávají se jimi klamati, ač jestli že celou krajinu z vlastního ná-zoru již neznají.

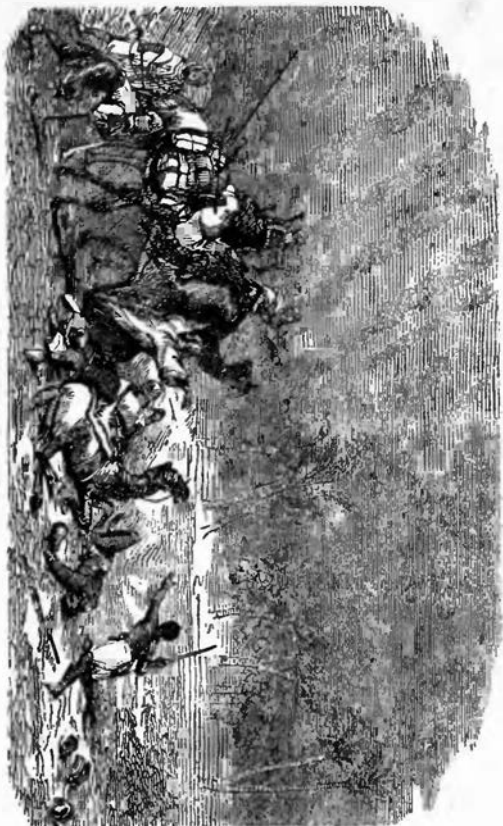
Čtenář zajisté dovede si představit vyprahlou pustinu africkou a na ní cestujícího, kterak teskným okem vůkol se rozhlíží, zda-li někde studánka nebo pramen se nezableskne, aby si dříve, než slunce za obzor zapadne, svažil jazyk žízní práhnoucí; jediná jeho myšlenka, jediná touha jest:

voda! — a najednou spatří před sebou lesklé jezírko, kolem jezírka vysoké stromy, bujnou travu a rákosí. Pln radosti pospíchá — co jen síly stačí — v tu stranu, a když stane unaven, aby si oddechl, tu teprv trapná mu přichází myšlenka, zda-li za prázdným se nehoní přeludem? Že by v těch místech jezero bylo, nikdy neslyšel. On váhá; znova a bystřeji než dříve, pozoruje místo, k němuž touha jeho se nese; není pochybnosti: štíhlé stromy a husté vysoké křoví zastíňují okraj jezera; vidí, jak vítr s vodou pohrává a světlo na vlnkách se blýští, jak v kmitavém lesku jeho celá hladina se kolísá, vidí jak stepilé postavy stromů a zelený břeh ve vodní zrcadlině se odráží. Novou nadějí posílněn pospíchá dále, — ale jezera nedostihne nikdy; noc jej obklopila, a ráno, když opět vůkol se rozhlíží, nevidí než smutnou jednotvárnou rovinu.

Africké vzdušné přeludy tím nejvíce nabývají pravděpodobnosti a tím nejvíce klamou, že neobjevují se vysoko ve vzduchu a co obrácený obraz; ony povznášejí se buď jen zcela nepatrně nad obzorem aneb ukazují se v obzoru samém. Z přeludů těchto pochází cestujícím v pustých, suchých krajinách veliké utrpení: ukazují, jako by ubohého škádliti chtěly, skoro vždycky to, čehož nejvíce mu potřebí, po čem nejvíce prahne — vodu. Ale ještě jiné přízraky souží pocestného, předvádějíce mu na oči obraz hladiny vodní; takové přízraky způsobují na př. hladké plošiny křemenové a slídové odrážejíce sluneční paprsky tak, že s povrchu nějaké vody přicházeti se zdají. Přízraky tyto rovněž nad míru jsou omylné a jen důkladná známost krajiny může o jich lichosti přesvědčiti. Někdy zdá se zase, jako by mezi temeny skal velká hladina vodní se vlnila, a z ní jako by lesklý

pás po stráni dolů splýval; každý by myslil, že to jezírko štíhlým vodopádem se vylévající: jesti to však hladké kamení a křemencový pruh v temné

Vzdušné přeludy.

skále. Na jiných místech zase jest země pokryta tvrdou blýskavou hlinou aneb potažena lesklým

ukoralým slizem, a pocestný opět domnívá se vodu viděti. Podobného preludu příčinou jsou též solní ložiska (slančáky); tato tvoří se ve vydutínách, kde půda silně solí jest nasycena, tak že voda jí prosakující hustou solnou rapou se stává. Na žhavém slunci rapa velmi rychle se vypařuje, a tak tvoří se čelné solné hlati, jejichž povrch zdaleka hladině rybníka se podobá.

Obyvatelé Kapska.

Přistupující k vypsání národů, jižní Afriku obývajících, nemůžeme mlčením pominouti veliké směsice plemen, z nichž obyvatelstvo osad mysu Dobré Naděje čili Kapska se skládá. V národopisném ohledu jest Kapsko zajisté země přepodivná; zdáť se, jako by národové všech barev a všech zemí sem zástupce byli vyslali. Ale zástupcové tito nesplynuli zde v jeden, krví, mravem a životím stejný, nový národ: oni všichni — každý o sobě — dále žijí, lišíce se jedni od druhých a neméně i od původních svých kmenův, z nichž byli vyšli. Počet obyvatelstva kapského udává se na 496.381 duší, z nichž menší polovice na bělochy, 181.592, a větší polovička, 314.789, na barevné připadá. Mezi bělochy jest asi 30.000 Angličanů a Skotů, ostatní jsou Holanďané. Mezi tuzemci jest nejvíce Hotentotů a Kafrů, a Malajův asi 6000 v Captowně, kde i kostely a školy mají. Míšenci s Evropany jmenují se Oilamové neb Bastardové. Poněvadž Angličané a Holanďané evropští přistěhovalci jsou a ouino ničím zvláštním od svých bratrů v Evropě se neliší, promluvíme obšírněji jen o nejzajímavější třídě osadníků, o holandských Búrech; z ostatních obyvatelů Kapska povšimneme sobě blíže jen Malajův, poněvadž jich

nikde jinde v jižní Africe nenalézáme. Hotentoti pak a Kafrové, kteří ještě za hranicemi Kapska ve vlastních zemích žijí, budou co praobyvatelé Afriky předmětem zvláštních rozprav.

B ú r o v é.

Skoro všichni Búrové čili holandská osadníci v Kapsku žijí v patriarchální prostotě co samotáři (jednodvorce) na svých „místech“ č. dvorcích, aneb na stálém odpočinku ve vesnicích, a poněvadž jen málo kdy, ba skoro nikdy do Captownu nedocházejí, mají o světě a velkém jeho životě jen velmi chatrné ponětí. Někteří mají tak daleko do kostela, že jej za rok sotva jednou nebo dvakrát navštívit mohou; jiní, kteří ještě dále od farní osady bydlí, přicházejí do kostela jen na svatbu aneb o křtinách; křest pak odkládá se namnoze pro nesmírnou vzdálenost rok od roku, i nikdo nemůže se tedy diviti, vida celou tlupu poodrostlých již hochů a děvčat, do kostela cestovati, „aby přece jednou svátost křtu přijali.“ A přece jsou Búrové lid nad míru nábožný a docházejí mnohdy ze vzdálenosti více než třiceti mil — čtyřikrát do roka k večeři Páně; kde však vzdálenost příliš jest veliká, musí i sebe větší horlivost meze sobě položit. Povážíme-li, že africký sedlák sám na sebe jest odkázán a duchovního jednou za dlouhý čas spatří, musíme se pobožné jeho mysli diviti. Nikdy nezasedá rodina za stůl a nikdy nevstává od jídla, dokud nevykonala obyčejných modliteb; přísahání a proklínání jest jim věcí neznámou. — Odloučenost Búrův od světa jest dokonalá; zřídka zavítá do osamělých jejich statků kočující obchodník, anebo duchovní, který obtížnou misionářskou cestu podniká, aby se přesvědčil, zdali ovečky jeho

křesťanství posud z myslí a srdcí nevytratily, aneb cestující, jež náhoda sem zavedla. Odloučenost tato rodí velikou nevědomost a zvědavost tak nestydatou, že host jen obšírným vypravováním svého životopisu a rozmanitých dobrodružství, aneb hromadou lží a smyšlenek pohostinství jejich zakoupiti si musí.

Pohostinnost těchto lidí druhdy nemálo se vychovala, a zasluhovala chvály; cestující dostával vše, zač žádal i nežádal, zdarma a za náhradu vypravoval pak hostiteli zajímavé novinky aneb na rychlo vymyšlené dobrodružství a báchorky. Cestující vcházejí do domu Búrova nesměl ovšem ničeho více očekávat, nežli několik číšek čaje, kus masa bez chleba a časem i bez zeleniny, nocleh, trochu píce pro koně a požehnání na cestu; avšak na obtížných cestách v zemi tak nehostinské, že vzácností jest spatřiti lidské obydlí, i to jest darem neocenitelným. Tato druhdy vyhlášená pohostinnost buď zcela již vymizela aneb stala se prodlením času velmi dvojsmyslnou; i nyní sedlák ovšem nic nežádá a nepřijme za uhostění jezdce, za to ale účtuje píci pro koně tak vysoko, že si dvojnásobně nahradí, co jezdci uštedřil. Život holandského Búra nad míru jest nečinný a ospalý. Sotva že z lože povstal, bere dýmku do úst, srká skleničku „zópie“ (kořalky) a sedí — levou nohu v pravé ruce drže — tak dlouho, až obvyklý počet dýmek kapského knastru vykourí. Pak kráčí zvolna ven mezi stáje a ohrady a volá zvučným „haló-haló!“ na pastuchy, kteří v otevřených chýžkách u doutnajícího uhlí sedí a kouří očekávající, až pán „obživne.“ Na to přepočítá dobytek, jež pastuchové na pastvu vyhánějí, — a opět panuje ticho v celém statku. Jen když obilí se zadělává a když žeň nastala, jest Búr poněkud za-

městnán, ale jakmile ta krátká doba výminečné činnosti uplyne, neví zase, jakým způsobem by čas nejlépe zabíjel. Búr nechte nic; jen tři knihy u něho najdeš: bibli, zpěvník a kalendář. Kalendář umí již z paměti a modlit se celý den nemůže, a zpívat? — i sedá tedy opět na lavici, bere levou nohu do pravé ruky a kouří zase as dvanáct dýmek za sebou; pak poobědvá, prospí se a kouří zase; potom si nabrousí na podešvi nožik a krájí řemínky anebo ořezává kousek dřeva, toť jeho zábava v dlouhých prázdných hodinách. V osamělosti své nemůže ovšem mnoho mluvit, za to však stává se neskonale tlachavým, jakmile host do domu zavítal. Umdlený cizinec, třeba sám již dost se navypravoval, ze zdvořilosti ještě se přemáhá, naslouchaje rozvláčnému hovoru svého hostitele, pokud neodolatelná dřímota ho neuchvátí. Hospodář pozoruje sic, že host na polo spí, ale to nevadí: „... můj strýc je velmi unaven“ — praví — „ale strýc hnedle uvidí, jak se to tenkrát přihodilo. On stojí“ — pokračuje u svém vypravování — „za křovím, strýčku, a dívá se, strýčku, a dívá se (následuje několik bafů z dýmky), dívá se a já ležím za skalkou a dívám se (zase několik bafů) se, slyšíte, strýčku?“ — ale strýc již dávno usnul, a sedlák přesvědčiv se, že ho k pozornosti přinutiti nemůže, dopoví svou historku sám sobě. Konečně nastal šramot ve světnici; host probrav se z dřímoty těší se, že bude už večere. Místo večere však přináší černá Hotentotka věderec vody a velký utěrák. Věderec koluje od hospodáře počínaje až na nejmladší dítě, a všichni myjou si v něm ruce i obličej a utírají se jediným šatem; na to nosí Hotentotka nádobu ještě jednou kolem, myje jednomu po druhém nohy a osušuje je týmž utěradlem, jehož modrá barva nepřilís k tomu

přispívá, aby cizinec bez ošklivosti se utřel a pak s chutí k jídlu zasedl.

V zemi, kde veliká bývají parna a sucha a kde tolik ustavičně se práší jako v Kapsku, bývají koupel a umyvadlo vždy věci nad míru vítanou; avšak děje-li se to takovým způsobem, jaký u kapských Búrů jest v obyčeji, tu cizinec raději zaprášen a zapocen uléhá, nežli by se dotekl umyvadla a utěradla, jichž opravdu štítiti se musí. Když všichni se byli umyli, zůstává celá společnost s nohama až po kolena obnaženými ještě nějakou hodinu seděti lenivě pospolu hovoříce. Pak přichází večere, obyčejně tučné maso a někdy též chléb co zvláštní přídavek. Jeden po druhém vyndává svůj kapesní nůž, přiostruje ho na podešvech a krájí pak chutě do pečeně požívaje tuku co masa a masa co chleba. Vidličky a lžice leží sice na stole, ale nikoliv pro všechny, poněvadž bez toho málo kdo jich užívá. Obyčejnou krmí Búrův jest tučné skopové nebo kozí maso, mléko a chléb, kterýž na štěstí bývá velmi dobrý, ale — vzácný, když kobylinky krajinu navštívily. Muži milují trpké hroznové víno; místo vody pije se chatrný čaj a káva nemnohem lepší. Po jídle nesmí scházeti sklenička „zópie,“ což ostatně jest zcela v pořádku, poněvadž by tučná jídla jinak ani ztráviti se nedala. To vše by hosta arci ještě uspokojovalo, neboť žaludek jeho nabývá v Africe podivuhodné síly, ale mezi jídlem vymetá sluha černocho světnici, při čemž tak husté oblaky prachu se podnímají, že vše jako hustou mlhou se zahaluje. Jiný zase sluha staví na stůl svíčku s ohromně tlustým, ze starých ostřížků stočeným knotem, z jehož rudého, nepřívětivého plamene sloup hustého dýmu se valí, a na druhý konec stolu klade lampu naplněnou poloapečenými prskajícími škvarky, z nichž plápolající hadřík vyčnívá štiplavý tukový zápach vysílá.

Búrové mají zvláštní šeredný nespůsob, o němž bych k vůli slušnosti raději pomlčel; poněvadž ale u sprostých i „vznešených“ jest běžným a obyčejným, zmiňuji se přece o něm. Vyrážejí totiž krkem neustále zvuky škytání či spíše krkání podobné; hnusný tento návyk považují za jakousi nemoc, za nějaké „soužení“ i neostýchají se o nemravu tom pikantně se bavit a s velikou vážností rozprávěti.

Búrové vedouce život pohodlný a skoro bezstarostný — v stálém zdraví obyčejně vysokého dosahují stáří. Jsou lidé celkem dosti hodní, upřímní a sdílní, mimo to ale trochu hrubí a pyšní a mohou-li někoho v obchodu ošiditi, činí to s tak klidnou rozvahou, jako by žili v Evropě. Ženy bývají mnohem ziskuchtivější a úskočnější než muži.

Krásné pohlaví žije skoro týmž způsobem jako mužští: dvanáct hodin proleží v posteli, jedenáct hodin sedí na židlicích čaj popíjejíce, pak nalévají zase čaj a šijí koženky a skoro jen hodinu denně pohybují se o něco čileji. Z mládí velmi hezká děvčata stávají se v pozdějších létech následkem veliké nečinnosti ženštinami nad míru tučnými a neohrabanými (kterouž tělnatostí i evropské ženy holandské historicky jsou proslaveny), a končí život obyčejně neesthetickou vodnatelností.

Mezi Búry dlužno rozeznávati několik druhů: jedni mají velké dvorce se smíšeným hospodářstvím (sadaři), jiní hledí si skoro aneb zcela výhradně chovu dobytka (vlastní Búrové), a z těch jedni odchovávají nejvíce hovězí, jiní skopový dobytek, a třetí obojí. I ohledně živobytí slušno činiti rozdíly: většina jich žije způsobem svrchu vypsaným, malá část jich hledí si tak zvaného elegantního světa, žijíc dle vzoru anglických zemanů, a nejmenší část jeví činnost průmyslovou.

A tyto čestné výminky konají mnohdy právě divy; neboť africký sedlák nemaje ani továren ani řemeslníků po ruce, přechasto nucen bývá cizí provozovati umění: mnohý šije si sám oděv, dělá si obuv a řemení; jest zároveň tesařem, zedníkem, dobytčím lékařem, kovářem, mlynářem atd., maje ve své dílně všechny k tomu potřebné nástroje a nářadí. Takovíto všeumělové zřizují si na statku také malý kráмец aneb provozují podloudnictví s rukodělným zbožím a líhovinami, kteréž často více mu vynáší nežli celé hospodářství.

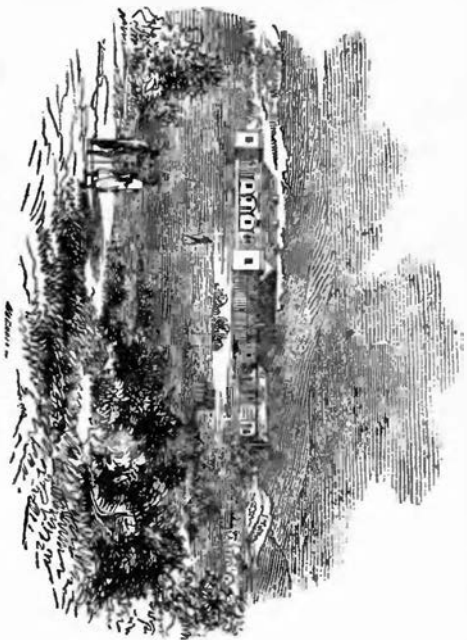
Búrové — podle všeobecného obyčeje — potírají mazanicí z kravských výmětů, kterýž nečistý obyčej tím poněkud se dá ospravedlniti, že dříví nesmírně jest drahé a přívaz obtížný, tak že prkená podlaha skoro nemožností jest. Sestává tedy podlaha obyčejně z upěchované a uhlazené hlíny na způsob našich mlatů; poněvadž ale tamější hlína nižádné v sobě nemajíc mastnoty drobí se a v prach rozpadá, potírají osadníci podlahu dvakráte do téhodne řídkým hnojem kravským, jemuž někteří, aby zápach ve světnici snesitelným učinili, krve přidávají.

Statkáři čili sadaři v krajinách vlhčejších a úrodnějších provozují hospodářství způsobem zcela evropským; poněvadž zde hojnost sena se dělá, chová statkář mnoho krav, vyrábí máslo a sýr a zabíjí jen telata. Búr nemá nikdy krávy ve stájích. Krávy jeho jsou plemene afrického s neviditelnými skoro vemeny; nejsou-li křoviny příliš vyprahlé, dobývá trochu sněhobílého másla z mléka pestrých koz, jež „kozlím mlékem“ nazývá; telata odchovává, hubené krávy pak zabíjí. Sadař musí dobytek pravidelně na pastvu vyháněti; Búr v sušších krajinách nechává ho obyčejně měsíc a déle zcela volně pobíhati a shání

jej pak se všech končin svých rozsáhlých pozemkův, aby se přesvědčil, zdali počet jest úplný.

V úrodných krajinách (na př. v hrabství Albanském) všude viděti jest přívětivé statky ano i úpravné dvorce uprostřed pěkných polí, bujných zahrad a malebných lučin. Vše svědčí o blaho-

Dvorec zámožného osadníka.

bytu, který však nezřídka krátkého bývá trvání; neboť vyrojí-li se na krajiny divoké hordy Kafrů, zbudou z veselých statků jen začazené ssutiny uprostřed popleněných zahrad, luk a polí. V časých nepokojích a vzpourách kferských musí sa-

dař neustále očekávati, že zavzní volání: „Kafrové jsou v lesinách!“ Pak vzplanou všude jako zkázo-
zvěstné meteory jasné plameny na horách (Kafra-
rie) a neodolatelným proudem valí se záhuba na
celou krajinu. Ubohý sadař musí pak dle sil a
možnosti jmění i života svého chrániti. Na první
pokřik odhází stranou polní nářadí a chápe se
zbraně; stálá nejistota a časté nepokoje učinily
z něho tak statného bojovníka, že Kafrové jedi-
ného sadaře více se strachují, nežli celého tuctu
„červených kabátů“, jak anglické vojíny nazývají.

Jakmile jistoty nabyt, že bude mu zápasiti
s nájezdníky, přetvoří sadař rychle dům svůj na
pevnůstku: nejdříve snese střechu, pak zazdí okna
až na několik střelných skulin a shromáždí kolem
sebe takové sousedy, kteří sami svých statků ob-
hájití si netroufají. Tito snesou všechny věci, kte-
réž poněkud větší cenu mají, do společného tábora.
Kafrové, kteří ovšem ničeho neušetří, při vši zu-
řivosti nemálo si libují v rozpustilých kouscích;
tak stalo se již několikráte, že přišedše do opu-
štěného statku stěny a postele tlustě máslem po-
mazali a z italských slaměných klobouků pili pod-
máslí; jinde zase vynesli všechno hlíněné nádobí
ven, vystavili z něho na dvoře vysokou pyramidu
a na vrch pyramidy umístili starou lenošku atd.

Orba a ovčáctví.

Úrodnost půdy, časté pršky a bohaté rosy
činí ve východních pobřežních zemích dokonalé
evropské hospodářství nejen možným, nýbrž i snad-
ným. Jinak jest ovšem v jiných končinách Kap-
ska a dále do vnitra Afriky. Zde omezuje se celá
orba hlídáním malé zahrádky a osíváním několika
kousků polí, jichž plocha ale větší býti nesmí, než

mnoholi slabý pramen blízkého potůčku zavodňuje. Selské dvorce objevují se tedy z daleka co zelené oásy v širé pustině. Búrové sejou jen tolik pšenice, mnoholi as dům spotřebuje, (žito se docela zanedbává) ječmen pak a oves koním pro píce. Na prodej se obilí jen málo kdy vyváží; osady jsou od sebe příliš vzdáleny a cesty hanebné. Jeli rok příznivý, vydaří se všechno obilí nad míru krásně; jsou ale léta, kdy buď nemírná parna buď nevčasné deště všechnu naději zmaří, aneb z divé bouře vzniklé rozvodnění suchých dříve řek a potoků vše zaplaví a odplaví. Ale i když takoveto nepohody žeň nekazí, zakouší africký Búr mnohých škod a pohrom, o nichž evropský rolník nemá ani zdání. Pramen jeho jest slabý, i musí jej hrází obložit, aby k občasnému zavodnění dostatečné množství vody v sobě zadržel. Osení vadne; na zítřek hodlá na ně vodu pustiti. Z rána ale s nemalým ustrnutím vidí, že v noci hráz se protrhla a všechna voda vyběhla. Snad byla hráz na některém místě příliš slabá, snad propíchl ji v noci některý černocho, aby se zbavil práce na zítřek ho čekající. Hráz musí se na rychlo opravit, než ale obtížné to dílo jest dokončeno, než nádržka opět vodou se naplnila, uschla snad již větší část osení.

Jindy zase pozoruje, že pramen vysychá a na jiném, třeba 50 stop nižším místě vybíhá, odkudž voda na vysoké pole vésti se nedá; musí tedy starý vzdělaný pozemek opustiti a snad v nějaké úzké, trním porostlé úžlabině, kam voda vytéká, porůznu kousky pole znova vzdělávati či roviny dělati. Kočující obchodníci a nesvědomití cestující vypráhají často nočního času skot svůj v osení Búrově, a nežli se svítá, zmizeli již v dálce zůstavujíce pole zušlapané. Nezřídka ale činí tak cestující, byť i očekávali, že bedlivý Búr jich postihne, neboť země

vůkol jest vyprahlá „jako korek“ a dobré napasení stojí často za cenu zvířete, buď si koně, buď si vola, jichž velké množství často jen z nedostatku dobré píce hyne. Tato jest jiná obyčejná nesnáz: hubené pastviny vymáhají, aby stáda ve dne v noci na polích*) zůstávala a poněvadž doba, kdy obilí nejsušší jest, vyhledává dobytek, jak samo sebou se rozumí, osetá pole. Hospodář káže ovšem v tento čas stáda na odlehlé výšiny vyháněti, než i ta nerozumná zvíř tak jest chytrá, že v noci dolů sběhne, do syta se napase a před svítáním opět úprkem do výšin uhání. Někteří Búrové, aby zlu tomu předešli, ohrazují pole zdí z holých kamenů, což ale jest práce nad míru obtížná a konečně přece jen málo platná. — V osadách Dobré Naděje jest, jako vůbec v každé suché zemi, ptactva poměrně málo, v čas žní ale přicházejí, bůh ví odkud, v ohromných hejnech, že potřebí jest ustavičného praskání bičí a šramotu, aby alespoň polovička žně se jim vyrvala. A když i obilí všemu tomu nebezpečí ušlo a posečeno jest, musí se do stodol zavážeti v noci, když rosa suché klasy navlažila. Ale kde že jsou čeledínové, ti líní černoši? Jedni leží polou zpítí, druzí spějí, třetí šli k tanci anebo poslouchají slova božího, anebo docela utekli. Jest věru se diviti, že za takých okolností Búrové o rozum nepřicházejí.

Stodola nebo krytý mlat v tak suché povětrnosti byla by věcí zholá zbytečnou; v každém dvorci nalézá se tedy místo, balvany do kola ohražené, upěchované a kravským výkalem umazané (mlat n. humno), do něhož Búr snopů na-

*) Polem vyrozumívají osadníci všechnu zem, na níž nic zaseto není, tedy pastviště; oseté pole pak nazývají zemí.

hází, pak koně vežene a tak dlouho tam prohání, až všechno zrní jest vydupáno a sláma na drtiny rozšlapána. — Jen výminkou seje Búr čočku, hrách a kukuřici, rejží pak jen v krajinách, kde o vodu není velká nouze. Všechno ostatní rodí se v zahradách. Za takových okolností jest zaměstnání Búrovo ovšem velmi jednoduché a málo výnosné, i hledí tedy mezery, jakéž tu a tam v rozpočtu se mu vyskytají, všelijakými prostředky zacelit a vyplnit. Tak na př. pořádají mnozí rok co rok hony do vnitř Afriky. Osm koní pádí s lehkým vozíkem přes hranici as 60 anglických (as 12 zeměp.) mil cesty do málo obydlených krajin, kteréž zvěří jen jen se hemží. Mimo střelivo nakládají na vozíky všelijakých drobnůstek a kořalky, aby jimi zakoupiti mohli povolení náčelníkovo a úslužnost černochoů. Honbou a šachrováním, všelijakými maličkostmi ztráví Búr několik měsíců mezi černochoy a vrací se pak s velkým nákladem kůže a slonové kosti a pštrosích per domů.

Skoro všickni Búrové hledí si o v č á c t v í, kteréž zde bez odporu nejvýdatnějším odvětvím hospodářství jest; mnozí pohraniční Búrové nemají ani zahrad, ani polí, ba mnohdy ani stálého příbytku. Pusté, skoro všelikého stromoví a křoví zbavené stepi poskytují ovčím nejlepší pastviny, tam tedy musí příbytek svůj přenášeti, jako kočovník s místa na místo se stěhovati, tu za skalním balvanem, tu za křovím dočasný stánek si zbudovati a zde příkryvkou z ovčí kůže, kotlem, masem a seschlým chlebem se spokojiti. Nevěrným černochoům stád svých svěřiti nemůže, on sám musí za nimi v žhavém slunci a ledovém větru, i odloučiti se třeba na několik neděl ode vší společnosti lidské. Leckdes za houštím musí přenocovati za-

halen jsa velikou přikryvkou z ovčích koží a nedbati jedovatého hmyzu, který v noci i do vlny se dere, ani ostré zimy, již tělo jeho křehne. I sekerou musí statně pracovati, aby vysekal vzdorovité trní a křoviny tam, kde ovčím (košáry) chce upravit zástitu proti nejistotě doby noční; však ani tomu ani bedlivosti pastevců nesmí příliš důvěrovati, nýbrž musí lehounce spáti, aby při nejmenším šramotu mezi ovci i hned povstal a s nabitou puškou košáry obešel, nechce-li, aby šakal, vlk, levhart neb lev o stádo s ním se dělil, z nichž levhart největší jest škůdce, poněvadž neodnese si jednu toliko ovci, ale z pouhého rozmaru jich zardousí, co může. A jakých teprv zakouší obtíží, když jehňata se začnou rodit, jakých starostí stojí jej stříž vlny, prodej přespočetných ovci a zasílání všeho toho do měst nesmírně vzdálených!

A přece jest nemalý počet Búrův, kteří se zanášejí výhradně ovčáctvím, kteří jen stádům svým žijí, jichž mimo rodinu nic jiného nezajímá, netěší, jimž ten nečiný a přec obtížný život jest pravou rozkoší, — a zisk hlavní věcí. Vlna domácích kapských ovci nedá se přísti, pročež se jí jen k vycpávání polštářů, pohovek a přikryvek užívá.

Jsouť to vůbec podivná, spíše kozám se podobající zvířata; huňatá srst jejich jen v přenešeném smyslu vlnou se nazývá; jsou nad míru hubené až na ohon, který ze samého tuku sestává, jako pádná palice až k paznehtům se klátí, na konci ale jako vyhrnutý nos vzhůru se obrací. Nyní již ovšem všeobecně zavedena jest ovce merinová, a domácí (kapské) ovce chovají Bárové jen pro ohony, jichž tuku užívají místo másla. — Skoro v každém dvorci jest stádo klopenatých koz, „kapater“ na-

zvaných (slovo to znamená vlastně „kleštence“); kozy ty dávají hojně mléka a masa pro obyčejnou potřebu, ale maso jejich jest červené, houževné a hubené, a k pojedání jeho třeba velikého hladu a silných zdravých zubů.

Jiní Búrové zase hledí si nejvíce chovu hovězího dobytka, jehož hlavně k tahu se užívá. Vůl jest svou silou, trpělivostí a vytrvalostí Jihoafričanům tím, čím Arabům velbloud. Búr vycvičí spřežení 14—16 volů, prodá je a cvičí jiné. Chov hovězího dobytka nevymáhá velikého klopotu, i viděli jsme již, jak pohodlný život tráví Búr skoták.

Obyvatelé jižní Afriky rozmanitými trpí neduhy kožními a krevními; některé z těch nemocí výhradně jen mezi holandskými osadníky se udržují, a lékaři tvrdí, že příčinou jich jsou nepřirozené sňatky v nejužším krevním příbuzenstvu. Uvádí se tento příklad příbuzenských manželství: dva bratři, Petr a Pavel, zasnoubili se s dvěma sestrami. Petr má dva syny, Pavel dvě dcery; Petr zemřel, a Pavlova manželka také zemřela. Na to pojal Pavel jednu dceru po bratru Petrovi za manželku, a syn jeho oženil se s druhou dcerou. Pavlu narodil se z druhého manželství syn, který později vdovu po Petrovi (tedy tetu podlé otce a babičku podlé matky) pojal, a prvnější syn Pavlov má dceru, kteráž se za strýce, neženatého posud syna Pavlova z prvního manželství, provdala atd. až do nekonečna, tak že pro další příbuzenství pojmenování se již nedostává.

Malajové

žijí v městě kapském (Capetowně) a jeho okolí, jsou nejčtetnější a nejzámožnější z tamějších barevných cizinců a zároveň nejspořádanější ze všech

národů jihoafrických. Příčinu toho dlužno hledati v jich náboženství: jsouť mahomedáni a držíce se věrně víry své chovají tělo v čistotě a zdržují se líhových nápojů. Těchto dvou cností — čistoty a střídmosti — ostatní kmenové afričtí právě nejvíce postrádají. — Hlavním zaměstnáním Malajův jest rybářství, převážení a dopravování zboží na vozech, obchod s ovocem, peněžní špekulace i řemesla, v nichž samým Evropanům zúplna se vyrovnají. Někteří dávají se také do služby a jsou výteční koňáci. Malajové dávají městu kapskému jaksi orientalského rázu. Tu uhání na ohnivém hřebci rudý Malaj, na prsou má křížem přeložený pestrý šat, na hlavě červený nebo kropenatý turban aneb lehký nálevkovitý rákosový klobouk, jež obyčejně potápí do vody a pak na hlavu klade, aby odpahující se voda hlavu mu chladila. Tam zase ubírá se několik krásných žen v širokých bílých šatech z lehounkého mušelínu, jejich tváře jsou rysů ušlechtilých, lesklé havraní vlasy stočeny u velikou hlavici a tou prostrčen stříbrný šíp. Jiné sedí pod širokým loubím za nízkými stánky, na nichž vyložena veškerá nádhera tropického ovoce: libovonné melouny muškátové, veliké dýně s růžovým, jak led studeným masem, aksamítové broskve, zlaté pomoranče, libě páchnoucí guavy a šadoky s palčivou vůní kořenitou, přikyslé granáty a lahodné hrozny, jakých jiná země nerodí. — Všude viděti muže, kteří na tyčkách bambusových věderce s mlékem aneb veliké ryby mořské nesouce jednozvučným voláním zboží své nabízejí. Pojednou letí kolem šestispřežní vůz a na něm veselá družina Malajův; zapráskaly biče, zaduněla kopyta, a vůz i společnost zmizely v hustém oblaku prachovém. Malajové zachovávají s největší přísností mahomedánské předpisy a obřady. Kněze jejich uvidíš

v každý čas na ulici; vcházejí tu i onde do domu; zde mluví slova přátelská k obyvatelům, tam dávají mírná napomenutí, pozdraví, požehnají a jdou dále. Malajové zasnubují se málo kdy s osobami jiných plemen a jsou nad míru žárlivi na své manželky. Ženy malajské nenosíce ani závoje ani jiných příkryvek na hlavách natírají si krásné vlasy olejem kokosovým a stáčejí je kolem zlatých neb stříbrných jehlic. Malajové jsou plémě velmi sličné, obzvláště ženy. Misionářům křesťanským ještě nikdy prý se nepodařilo odvrátiti Malaje od víry jeho otcův. Na úpatí hory Tabulové nalézá se jich hřbitov zcela na způsob tureckých pohřebišť upravený a cypřišovým křovím porostlý. Jako všichni barevní národové nemají ani Malajové žádné smuteční barvy, leda že chodí jen v bílém oděvu; ale lehké bílé látky jsou u nich krojem tak obyčejným, že truchlicích od netruchlicích nijak rozeznati nelze. U prostřed pohřebiště stojí slušný domek, v němž o pohřbu rozmanité krmě, paštiky, dorty atd. ukládají a hojná světla zapalují; i kolem hrobů planou četné svíčky a lampy. Tentýž obřad opakují každoročně v den úmrtí a též o mahomedánském novém roce obkládají hroby rozličnými pokrmy. Mahomedánský nový rok jest obyvatelům Capetownu dnem nad míru obtížným: Malajové, kteří sic nikdy jindy cizího majetku se nedotknou, kradou jako straky, kde jakých pokrmů dopídití se mohou, aby zemřelé své příbuzné hojně mohli vyčastovati. Jací duchové všechny ty lahůdky pojídají, netřeba povídati; jisto jest, že hladový člověk každodenně na malajském hřbitově řádně se může nasytiti.

Jazyk malajský má hojně samohlásek, jest příjemný a plnozvučný, vlašskému poněkud podobný. — Malajové (muži) mají prosté dlouhé

vlasý a obyčejně slabé vousy, jichž podle náboženského zvyku velmi pečlivě si hledí, aby pěknou měli bradu. Oděv jejich, v němž se jeví směsice módy evropské, turecké a malajské, tamějšímu podnebí mnohem jest přiměřenější než oblek Evropanů, kteří vůbec v každém podnebí svého kroje se přidrží, byť se i přesvědčili, že jiný oděv pohodlnější a praktičtější jest. — Málo který Malaj má více žen, ačkoliv náboženství mahomedánské toho dovoluje.

U Malajův jest zvláštní šeredný způsob šňupání: drobně rozemletý tabák nevtažují do nosu, nýbrž vkládají do úst, mezi dásně a tváře, i spotřebují k tomu veliké množství tabáku. Patrně, že takový návyk mnohem jest hnusnější než samo ohydné žvýkání tabáku, čemuž tím více u Malajů diviti se jest, poněvadž ve všech jiných návycích jsou velmi čistotní.

Praobyvatelé Afriky.

Ohlížejíce se mezi prvobydliteli jižní Afriky zastavíme se nejprvé u národa, o němž nejvíce a nejspolehlivějších máme známostí, který ač sám na několik různojmenných se rozštěpuje haluzí, jedním souborným zahrneme názvem. Národ ten jsou

K a f r o v é.

Pojmenování to přešlo k nám od Portugalců a ti vzali je od Mahomedánů východní Afriky; Arabové nazývají totiž každého nevěřícího *kjafir* čili *kafir*. Četní kmenové Kafrů obývají celé východní přímoří jihoafrické od řeky Kajskamy až po řeku Zambezi. Dlouhý a úrodný tento pruh rozděluje vysoké Dračí Hory, od jihu na sever se

táhnoucí ua dvě polovice; roviny a údolí západní,
méně úrodné polovice obývají kaferští kmenové

Hlavákové kaferští.

Tambukův (Barolong, Abasuta, Mantaté a Umci-
likaci - Fetkani), — východní pobřežní a velmi

úrodnou polovici obývají Amakosové (až k 30. stupni jižní šířky), odsud až po zátoku Delagojskou žijí Zuluové, a nad nimi až k obratníku kozorožce přebývají U' Haubauové. Všichni tito kmenové, ačkoliv jazykem, mravy ano i vzezřením od sebe nemálo se různí, přece jeden toliko jsou národ.

Tambukové mají sídla svá na jihu v krajinách písčných a neplodných, jsou vytáhlejší postavy nežli Amakosové, barvy temně rudé jako zaprášená měď a povahy mnohem mírnější nežli Amakosové. Poněvadž země jejich není hrubě úrodná, docházejí chudší z nich do Osady sloužit za pastevece; jak mile však došlo jich tajné pokynutí pohlavárovo, opouštějí ihned službu a pospíchají připojit se k bratrům do boje táhnoucím. Utíkají-li tedy tambučtí sluhové tajně domů, očekávají osadníci s jistotou, že bude brzo válka.

Amakosové (ama-kosa = synové Kosovi), čili Kosové jsou vyššího vzrůstu než předešní, silní svalovití, barvy temně rudohnědé, někdy až černé.

Zulúové či Zulovové (též Zola-ové) jsou zcela černí; v živobytí a mravech shodují se s Amakosy. Do boje nosí sáhodlouhé štíty z bůvolí kůže a aby hroznější byl na ně pohled, natírají se bíle zbarveným tukem a ověšují celé tělo zvířecími ocasy. V čas pokoje jest honba skoro jediným jich zaměstnáním, i není snad krajiny, která by zvířf byla tak hojně požehnána jako země Zulovů: zde na bujných lučinách pasou a probánějí se kvagy, bůvoli, gnú (pakoně), nesmírné množství antilop čili sajh všech druhů; a dále na sever a na západ stáda slonů a žiraf, ano i lev, levhart a bílý nosorožec nezřídckými bývají hosty.

Majíce osudy jižních svých bratrů, Amakosů,

stále na zřeteli, vědí Zuluové, čeho nadíti se mohou do Evropanů a odporují všemožně každému s nimi se stýkání. Přece však vedrali se již Búrové přes písčiny na žluté řece (Val n. Kaj, Garib) do úrodných rovin země zulovské, kde teprve po krvavých šrůtkách pevně se usadili.

U'Nambanové tvoří přechod od Kafrů k Mosambičanům. U všech čtyř kmenů nalézají se ne-zřídka běláci (albinové), jejichž sněhobílá barva a růžové tváře mezi černými obličejí podivně a jaksí nepříjemně se odlišují. Mrzáků mezi Kafry sotva bys našel; vypravuje se, že Kafrové znetvořená děcka usmrcují a pohazují. Za to však velmi zhusta viděti jest lidi, jimž první článek malíčku schází, poněvadž jej rodičové malým dětem, když těžce se roznemohly, utínají, aby touto obětí smířili zlého ducha, který prý nemoc tu posílá.

Amakosové, Kafrové to v nejužším smyslu, dělí se na tři velké kmeny: Amakosy, Amatemby a Amapondy (č. na Kosy, Temby a Pondy), mezi nimiž ale podstatného rozdílu není; rozdělení toto má smysl jen politický vztahující se na vladařská práva jejich pohlavářů. Země Kafrů téměř všude i v horách hustě jest obydlena, podnebí a povětrnost její celkem jsou zdravé, ale nikoliv obzvláště příjemné. V některých létech patrně pozorovati jest čtvero ročních počasí, jež i Kafrové zvláštními označují jmeny. V zimě mnoho prší, a nebývá nikdy takové chladno, aby bylo potřebí topiti. V létě pak bývá nepříjemná náhlá změna v povětrnosti, která nezřídka se přihází.

Půda jest velice úrodná. Bažin a močálů tu není, ale po delším dešti změkne půda tak, že vozy hluboko se zabořují a váznou.

Kdyby Kafrové dbali rolnictví, snadno by celé Kapsko s nadbytek výborným obilím zásobili;

mají vody hojnost, řeky sice malé, ale četné. Voda sama jest čistá, chutná a zdravá.

Ovoce a obilí jest posud v Kafersku velmi málo, ač daří se výborně. Kafrové nepěstují skoro nic než „milis“ čili tak zvané kaferské žito, jehož zrní k vikvi se podobá, pampuny a tykve, a někdy též trochu tabáku. Pole (vlastně sady) zakládají u řek, na pahorcích aneb na horách. Když nový kus země si vzdělávají, rozkopají zem i s travou na několik palců a čekají, až tráva uvadne, pak zasejou do ní zrní a utloukají lehounce rozkopanou půdu. Když pak země počne klíčiti, shrabou seschlou trávu na hromádky a zapálí ji; popel z ní dává pak hnojivo novému poli. Takové okopávání nevzdělané země působí jim nesmírné obtíže, poněvadž klečící pracovati musí; a přece nelze jich k tomu přiměti, aby voly zapřáhali a jimi orali; i zakládají sobě sady v lesích a houštinách, hubíce lesy sekerou a ohněm tak zručně a důkladně, že po dvou létech nikdo by nepoznal, co zde dříve bylo. Milis — když uzraje — vytrhají rukama, vymlátí jeho zrní hůlkami a uschovají v podzemních jamách. Jámy tyto dělají obyčejně v dobytčích ohradách (králech), obilní zásoba ovšem pak hnojem načichá, ale jim to jest zvláštní lahůdkou. Zvláště milují hovězí dobytek a cení voly nade všechnu ostatní zvěř. S voly zařizují též jakési dostihy (zábavy to Kafrům obzvláště milé), a vyučují hned telata umění tomu pískáním a hulákáním. Bez takových dostibů neodbývala se dříve žádná svatba, ale nyní už „vycházejí z módy“. Svatebčané pískajíce a hulákajíce ubánějí pěšky i koňmo tu před voly, tu za nimi anebo podlé nich a vychvalují vola, který vyhrál cenu, tak potřeštěně, že se i v skocích i v pohybech po něm pitvoří.

Zvěře jest všude hojnost, zvláště v horách,

nejvíce ale na veliké rovině, kterouž „lovčina“ nazývají. Tam viděti na tisíce kusů čítající tlupy kvag, divokých krav, jelenů, kamzíků, srnců a antilop, kteréž, kdykoli na útěk se dají, takovou spoustu prachu pobouří, že v něm zúplna se ztrácejí. Obzvláště pozoruhodné jsou kvagy a divoký skot; kvagy neubíhají nikdy v zmateném houfu, nýbrž aneb rovnou čarou za sebou aneb pravidelnou řadou vedle sebe, při čemž levé křídlo vždy naznačuje směr, kudy celé stádo se ubíráti má. Nachází-li se v tlupě nějaké hříbě, uhánějí z pravidla v řadě a sice s takovou opatrností, že vždy jedna kvaga co stráž napřed utíká, za ní hříbě s matkou a teprv ostatní. Běh jejich jest nesmírně rychlý. — Divoké krávy a volí (bůvolí) s mohutnými, od čela dolů a pak zase vzhůru stočenými ostrými rohy, konají v společných rejdech ještě zvláštní cvičení. V nejprudším úprku seřadí se pojednou jako na slovo v rozsáhlý kruh a běhají za sebou kolem do kola, a každý popohání svého předchůdce tím způsobem, že pilně do zadních noh jej trká; a pojednou zase — jako na velitelské znamení — stanou všichni, pozvedají hlav do výšky, jakoby něčemu naslouchali, počnou ale znova svůj koloběh aneb rozprchnou se na vše strauly.

Při vší hojnosti však neulovíš zvěře jinak, než když až k smrti ji uhoníš a uštveš, aneb v broze přepadneš. Kafrové vycházejí na hony vždy koňmo a ve společnostech; nejraději pak pořádají hony, když silným deštěm půda změkla a zvěř tak snadno utíkati nemůže. Zajíců Kafrové nechytají, považujíce je za zvířata nečistá. Hony trvají od prosince do března. — I ryb jest v řekách hojnost, ale ani těch Kafrové neloví — jsou také zvířata „nečistá“.

Kafrové vynikají mnohými tělesnými i duše-

vními přednostmi nade všechny národy jihoafrické; jevíť se u nich mnohé pěkné vlohy a rozum nad očekávání bystrý. Ale při všem nadání zůstávají jakými bývali od jakživa; z evropské vzdělanosti nepřijali ničeho, než pušku na místě „asagaje“ čili kopí. V poradách osvědčují důmysl a rozvahu, v bitvě udatnost; jsou bystří duchem, lstiví a přece šlechetní, vděční i za nejmenší dobrodíní a nadšení pro blaho svého národa i rodné svojí země. Vidíme na nich, že vlastenecká mysl a odhodlaná láska ku své národnosti samou přírodou jest lidem do srdcí vložena, že jest charakteristickou známkou pravé lidskosti nalézajíc se u všech národů, vzdělaných i nevzdělaných, pokud ještě ze stavu lidskosti v zhovadilost nesklesli. Jen mysl tupá, a zvířecky k hroudě ulpělá může býti netečnou u věcech své otčiny a svého národa.

Kafrové jsou dobří politikové a mají větších vědomostí, nežli bychom do nahých divochů se nadáli; o vzdálenosti Evropy a jejích rozličných zemí mají pojmy dosti správné a o politických událostech dostávají, nepovědomo jakým způsobem, zprávy tak brzké, jako evropští osadníci v Kapsku. Jest aspoň zjištěno, že o výbuchu francouzské revoluce, kteráž Ludvika Filipa trůnu zbavila, v Kafer-sku dříve známost měli nežli v osadách Dobré Naděje. Kdysi vyjednával anglický guvernér s ka-ferskými hlaváry, a když tito v sporné věci po vůli mu býti nechtěli, hrozil, že ve třech dnech s „ohnivými loďmi“ (parníky) vtrhne mezi ně. Na to odtušil jeden z hlavárů: „Abalungo“ (bílý muž) jest mocný, ale jak může vyslati ohnivé lodi do hor kaferských? Tři dni, praví Inkosi Inkulu (veliký náčelník)? dvakráte obrátí se měsíce plnovous, nežli mu matka jeho odepíše. (t. j. dva měsíce musí uplynouti, nežli ho dojde rozkaz krá-

lovny anglické). A v skutku nebylo toho času ani jediného parníku v přístavech Osady, kaferský náčelník tedy zcela správně rozumoval. Kafrové jsou národ sličný, muži i ženy dosahují obyčejně 6 stop výšky a ještě více; v celé postavě a v každém pohybu jeví se hlazenost a půvab. — Kafrové jsou nesmírně lehkověrní a pověřiví důvěřující prohnáným kejklířům, kteří rozmanité čáry, zázraky a divy — samý to hrubý podvod — za dobrý plat konají. Obrízka jest jediný obřad, jež u Kafrů nalézáme, ale není to žádná náboženská ceremonie, nýbrž toliko obyčej, jehož se ze zdravotních ohledů přidržují. Obrízka smí se vykonati teprv když hoch aspoň 13. až 14. roku dosáhl, a pokud jinoch obřezán není, není mu pohlavní sbydlení dovoleno.

Obrízka koná se za vesnicí v širém poli, a jinoši, kteří k ní se připravují, jsou pod dohlídkou bedlivých strážců. Když obřad jest vykonán, vystaví si v polích domek a natrou se od hlavy až k patě bílou barvou; starší Kafrové pak napletou jim krátkých zástěr z rákosového pletiva, kteréžto zástěry od boků splývají ke kolenům, podlé vrstev silně se rozštěpují a při každém pohybu silně chřestí. Mimo to obdrží každý z nich rákosový, vrchem otevřený klobouk; tři neb čtyři rákosná stébla tvoří jakýsi chochol na něm, a okraj jeho zakrývá skoro celý obličej. S oděvem tím mohou docházeti do králu (vesnice), kdež pak veřejná konají cvičení při hudbě, kterou ženy provozují. Po celou dobu, kdy v polích se zdržují, musí se živiti ptactvem, kořínky a polními bylinami, a kradou nezřídka vlastním rodičům dobytek, jež pak bez prodlení sporážíjí a snědí. Ženštiny musí jim donášeti dříví, aby si mohli vařiti. A když konečně všechno sklizeno jest, když ženy karosy (pláště)

jim došily a všechna práce se ukončila, mohou mladíci vrátiti se domů. Poněvadž však i oni i hlídači jejich obrízkou nečistými se stali, musí dříve karosy své i domek, v němž bydleli, spáliti. To když se stalo, uhanějí všichni klusem k nejbližší vodě, skákají do ní, umyjou se a jdou domů. A doma se nyní vaří a peče a jí a pije, a radovánky obecné trvají 8—14 dní. Obřezané mladíky pozdravuje celá dědina co muže, příbuzní přinášejí jim na uvítanou zbraně, perly a dobytek, hlídači pak dostávají za každého obřezance kus dobytka a nový karos (plášť).

Podobným poněkud způsobem přijímají se i děvčata, když na nich známky dospělosti a zralosti se objevují, do řady a společnosti žen. V naznačenou dobu sejdou se děvčata celého sousedství, a otec dozrávající děvy musí zabíjeti a ostatním děvčatům kvas vystrojiti, při němž vesele se zpívá a ještě veseleji tančí.

Mnohoženství jest u Kafrů věcí dovolenou, poněvadž ale ženy jen za vysokou cenu dosíci možno, zařizují si harémy jen boháči a pohlavárové. Ale nedostačuje jim, aby kmen jejich obyčejným způsobem se rozmnožoval, i svolává tedy pohlavár jednou do roka všechny mladíky a dívky do svého „králu“ (vesnice nebo město, též jen dvorec), aby zde všeobecně slavili den obecného manželství. Péče o rozmnožování kmene jde nade všechny ohledy slušnosti a společenského mravu i zasvěcuje tedy prostituci ve velikých rozměrech. Kaferské ženy jsou z pravidla krásné postavy, tváří na mnoze velmi půvabných, všechny mají velké výrazné oči a při vsí těžké práci malé něžné ručky. Vnad a půvabů svých výborně umějí užívat. Kafrové žijí v ustavičném rozbroji s Osadou a tudíž i s anglickým vojskem, a tu přicházejí vždy nejvnadnější děvčata

co vyzvědači do nepřátelského tábora nesouce na prodej všelijaké maličkosti, ovoce, kukuřicové hlávky a p. aneb předstírají, že hladem skoro umírají, ačkoli hladká, buclatá těla svědčí naopak. Ale nic naplat; hezké dívky nebo ženy u všech vzbuzují útrpnost, všichni s nimi vlídně jednají, a když pak tyto o síle nepřátel, o zamýšlených pochodech atd. se poučily, vracejí se ještě s hojnými dary domů. Kafrové za tou příčinou nikdy nevysílají mužských špehounů.

Příbytky Kafrů jsou malé, okrouhlé dřevěné domky na způsob kulatých pletených úlů a blinou pečlivě omícené. Oken v nich není a vchod (z bázně před dravou zvěří) tak jest nízký a úzký, že jím jen jednotlivec po ruce se plaze proleztí může. Vnitř i zvenčí ovrhují stěny kravským lejmem, jež zpodní hlíně pevnosti a hladkosti dodává. Komínů nemají a není jich také potřeba, poněvadž se vždy pod širým nebem topí a vaří; uvnitř pak chýžky rozestřeny jsou dovedně pletené síťové rohožky, kolem zdí rozestaveny z tvrdé trávy pletené nádoby na mléko, kopí aneb ručnice v Kapsku zakoupené. Vše svědčí o veliké čistotě a spořádanosti.

Vesnice jsou do kruhu na některém návrší a nazývají se „král“; slovo král zvláště v osadách Dobré Náděje několikrát má význam; nazývá se tak několik rodin divochů pohromadě tábořících; pak ohrada kamením nebo stájemí ovroubená, a konečně úplná africká vesnice. Návrší, na němž král stojí, bývá prokopáno sloužíc co skladiště na zahradní plodiny a střelní prach; otvor tohoto společného sklepa pečlivě uzavřen jest stropem a silnou vrstvou hlíny, poněvadž uprostřed vesnice leží a zde, v uzavřeném kruhu chalup, dobytek nejbezpečněji nocuje. Vedlé každého domku

jest zahrada, kterou vzdělávají černé ženy statných postav. Kafrové pěstují kukufici, proso nazvané „kaferské žito“, tykve, dýně a zvláště mnoho tabáku; ale všechny polní a zahradní práce obstarávají výhradně ženy. Z mužů tu jeden u domku sedí a dělá z červené hlíny hrnec, opodál kovou jiní hroty na kopí a obroučky ženám k ozdobě ramen a nohou. Tam v stínu pod rozpjatou slaměnou rohožkou sedí svalovitý černocho a plete z rozpolťených, bílé a černě kroužkovaných ostenců ježovce něžnoučký košíček, a žena jeho sešívá ozdobný plášť z různobarvých koží nitmi ze střívek. Před jiným domkem leží na břiše skupení letitých mužů kolen jamky vodou naplněné; vedlé jamky malá vydutna a v té zapálený tabák; sem zastrčil každý zahnuté stéblo rákosové, tak že větší část jeho pod volou jest potopena, a ssajíce na druhém konci vytahují husté, vodou chlazené oblaky vonného dýnu, kdežto voda, jako by vřela se kлокotá kouřem, 'rubicemi ucházejícím.

Práce je u nich podivným způsobem mezi muže a ženy rozdělena: ženy musejí vzdělávati pole, stavěti chalupy a vůbec všechny těžší práce konati; muži pak hledí si dobytka, vycházejí na lov a honbu, kouří tabák a obstarávají některé snadnější aneb umělejší práce. Průmyslu u nich mnoho není. Umějí slušně pracovati železem a mědí, shotovují ale jen hroty na oštěpy, ženám náramky a obroučky na nohy; všechno kovové nářadí jest od jinud zakoupeno. Z domácího nářadí nejvíc práce a namáhání stojí veliké dřevěné okříny, jež ze špalků nebo pařezů dlabají a na vnější straně vkusnými řezbami okrašlují. Z obrovského stí, kteréž Africe z výší až i 15 stop roste, pletou veliké rohožky, kteréž doma i na cestách výborné konají služby místo koberců a přikrývek. Když Kafrové na cesty

se vydávají, zásobuje se každý rohožkami mnoho-li jich vůl unese a chce-li si odpočinouti, rozestře jich několik na zem, ostatní napne proti větru a slunci. — Zvláštní péči věnují lžičkám na tabák, jež ze slonové kosti velmi uměle vyřezávají; rakojeti dávají podobu dvouzubé vidličky, tak že lžičku pohodlně do vlasů mohou zapíchnouti. Jsou náruživí šňupáci, tabáku ale neberou nikdy prsy, nýbrž nabírají jej lžičkou a vzavše dva šňupce zastrkují lžičku zase do vlasů. Tabatěrky jejich jsou malé, dva až tři palce dlouhé tykvané baňky, ozdobené drobnými a pěkně vyřezanými obrázky práce polovypuklé. Připravujíce si šňupavý tabák roztírají kamenem na hladké kamenné desce libě páchnoucí tabákové listy na jemnoučký prášek. Oděv Kafrů, ač jednoduchý, jest vždy ze stejných látek, velkou jeví dovednost a dosti dobrý vkus; ženy milujíce pestré a blýskavé ozdůbky vyšívaly si na kožené zástěry, náramky, opasky atd. hojné květy a arabesky ze skleněných perlí. — Hlavní potravou Kafrů jest mléko, jež chovají v košíkách dílem z houževných stebel, dílem z tenkých pružných větviček tak pevně a hustě upletených, že mléko z nich ani kapkami vytékati nemůže. Takové nádoby v horkém africkém podnebí poskytují veliké výhody a jsou mnohem prospěšnější než kamenné a hliněné džbery; pletenými stěnami má totiž vzduch se všech stran volný přístup k tekutině, mléko se tedy silně odpařuje a zůstává studené, kdežto v hliněných nádobách brzo by zteplelo a zakyslo. Kafrové zřídka jedí maso z vlastního dobytka, ale když ukořistili cizí stádo, pohrdají všelikou jinou potravou a žerou je s hltavostí věru nelidskou polykajíce maso skoro syrové. Obyčejná krmě jejich jest kaše z obrovského prosa, tak zvaného kaferského žita a z mléka. Kaferské žito roztloukají

na hrubo v tvrdých dřevěných hmoždířích velikými dřevěnými palicemi a pekou z něho hrubý chléb; někteří ovšem rozemílají zrní na hladkém kamenu drtice je jiným kulatým kamenem na moučku. Nemají-li toho žita, jedí samé kyselé mléko, poněvadž kyselé mléko sytější jest nežli čerstvé. Ovoce rozličných stromů a zvěř jsou jen vedlejším pramenem výživy. Kafrové jedí denně dvakráte, z rána okolo 10—11. hodiny a večer as v 9 hodin. Muž, který jest v domě svrchovaným pánem, rozdává jídlo; jeho správě odevzdávají ženy všechno sklizené obilí. O potravu malých dětí, kteréž od zvláštní, pro ně určené krávy mléko dostávají, musí pečovati matka, všichni dospělí, mužští i žensťiny, dostávají krmě od otce rodiny. Mužtí jedí zvlášť, buď v dobytčím králu aneb pod širým nebem, v chalupě jen za deštivého počasí, ženy pak každá zvlášť ve svém příbytku. — Větší děti nedostávají žádných porcí, nýbrž sedají hoši za mužskými a děvčata u ženských a musí se spokojiti s tím, čehož staří jim ze svých podílů ušetří. Hoši mají se v tom ohledu lépe než děvčata, neboť jest jich povinností, když krávy se dojí, pozor dávat na telata, kteráž celý rok zůstávají u matek a vždy dříve zacucati musí, než kráva mléko spustí, — a když dojení se skončilo, smějí si vlézt pod krávu a zbývající mléko z vemena si vy-cucati aneb do úst nadojiti; děvčata pak dostávají za to, že o žnách v sadech hlídají, něco žita, z něhož si samy strojiti smějí, a chlapci zase mléko za hlídání krav. — Mléko jedí Kafrové síťovými štětci, jež do něho namáčejí a olizují; mléko jest z pravidla ssedlé, jen málo kdo pije sladké mléko. Moučné krmě požívají lžicemi, jichž službu ale zastávají též louče, nože, mušle a vůbec vše co se jim namane. Když jedí maso, zatínají do něho

zuby a odřezávají sousta u samých úst buď nožem aneb hrotem s oštěpu sňatým. — Příbytky jejich jeví sice chvalitebnou čistotu zevnitřní, ale čistota tato ztrácí se právě tam, kde by jí nejvíce bylo potřebí — v jídle; v tom ohledu panuje u nich veliká nedbalost a chuť nad míru zvrhlá. Někteří kmenové nemýjí nikdy nádodí, nýbrž předkládají je psům, aby je vylízali; kde nádobí špinavé jest a kalem zanešené, tam jistě nemají žádného psa. Štětce na mléko olíže si každý sám. Kafrům nic se nehnuší; milujíť na př. hnojnou příchut tak dychtivě, že maso vařívají s přísadou čerstvého dobytčího trusu; ale nedosti na tom: když rozsekávají dobytče, házejí maso na hnůj, ba Amakosové jedí prý i smrdutou mrchu! když dobytče jim zdechne, snědí je jako každé jiné, třebaś hnilobou páchlo. A podivná věc: titíž lidé povrhují zajíci, slepicemi, vejci a rybami, poněvadž „nečisté jsou“; i ohledně těla panuje u nich veliká nečistota; spočíváť celá jejich čistotnost v tom, že si před jídlem a po jídle ústa vyplakují, před dojením ruce umývají a pláště svlékají, ale při jídle se na ruce nehledí. Usadí-li se jim na těle nečistoty příliš mnoho, pomazou je tukem a rudkou a umyjí několik dní po tom. Kdo nerad se myje, natírá se pilně tou barvou, kteráž jest zároveň obecným líčidlem a vnadidlem. Z kvasu „kaferského žita“ připravují slabý nechutný, polo líhovitý, polo kyselý nápoj, jež ale málo kdy pijí; jsouť Kafrové co do nápojů lid velmi střízlivý: líhovin všichni nenávidí vyjma jednotlivce, kteří s Evropany se stýkajíce kořalku si oblíbili, kteráž bohužel všude mezi divochy cestu raziti má moderní civilisaci. Opilství jednotlivých Kafrů jest hříchem Evropanů, kteří jinak divochům se nepřibližují, nežli s kořalkou v ruce; jest patrnó, že jen sobectví a svrchovaná nepo-

ctivost bílých přistěhovalců a neméně i samých vlád evropských, jež v cizích dílech světa osady zřizují, pohnutkou jest tohoto vražedného jednání. Kořalka zahnízdila-li se v takovém, byť i více méně divokém, však zdravém a silném národě, umoří v něm všechny pěkné vlohy a vlastnosti, otevře do kořán bránu všem nepravostem a neplechám tak zvaného vzdělaného světa a učiní ze surových ale nepokažených lidí pitomou a zmalátnělou sběř, která pak ovšem ni své rodné země, ni svobody, ni života proti hltavým vetřelcům ubrániti nedovede. Pak vychloubají se vlády a národové západní Evropy, že osvětě a vzdělanosti vydobyli nových zemí, nových národů tam daleko za mořem; a co medle učinili? Nejprv otrávilí kořalkou zdravý lid, pak vtrhli do jeho zemí, ohněm a krveprolitím donutí ho k otroctví aneb k útěku, a na pohřebišti svobody a lidských práv založili osady, odkuž vždy dále a dále vládu svou nesouce, národy zotročující a hubíce kapsy a pokladny své naplňují. Kafrové ač jsou lid velmi nadaný a ducha bystrého, z evropské vzdělanosti ničeho nechtějí přijíti, čehož příčina leží na bíledni. Uvážíme-li, jakým způsobem „bílí lidé“ Kafrům se přibližují, kterak jedni kořalkou je otrávití usilují, aby tím snáze je přelstili a překonali; kterak druzí po nich jako po psech střílejí, třetí za falešné perly a špatné pušky země kus po kuse jim ubírají: můžeme se pak diviti, že nadaný národ ten vším možným odporem se vzpouzí civilisaci, která takovým způsobem jemu se vnucuje?

Jak statečně a mužně šetří Kafrové mravů od otců zděděných a jak hrdí jsou národností svou, poučí nás tyto příklady: Cacao (Kakú), pohlavár kmene Gajkův, vychován a vzdělán byl v Anglicku velmi pečlivě a zcela moderně i žil tam mnohá

léta uhlaženým způsobem evropským, mluvě hbitě a obratně cizími jazyky, avšak jak mile do vlasti se navrátil, zahodil evropský oblek a odložil anglický mrav, přehodil zase přes ramena plášť z koží levhartích a objevil se opět v divokém majestátu afrického pohlavára. — Anglická vláda posílala co rok kaferským pohlavárům rozmanité dary, jež guvernér shromážděným náčelníkům slavně rozdával. Bylať to obyčejně pestrá blýskavá roucha, původně snad pro divadelní šatnici určená; pohlavárové přijímali je lhostejně, ale nenosili jich nikdy. Žen pohlavárů docházely skvostné hedvábné šaty, plné ozdob a okras; ale polo nahé kaferské ženy posměch si z nich stropily, házely je jedna druhé a žádná jich na sebe nevzala. Jednou stolovali dva pohlavárové u politického jednatele, jakýchž anglická vláda vydržuje v Kafersku několik, aby bedlivé měli oko na každé hnutí jarého národa; jednatel požádal je k sobě, aby odevzdal jim některé právě mu zasláné dary. Oba pohlaváři, praví to herkulové svalovitých údů, dostavili se v národním obleku, v pláštích z koží levhartích, a ačkoli jinak zcela nazí byli, pohybovali a chovali se tak nenuceně, slušně ba elegantně, že všichni přítomní na divoký jejich zevnějšek zapomněli a výborně s nimi se bavili; pohlaváři mluvili zběžně anglicky a zasvěcení jsouce v tajnosti moderního labužnictví jedli zcela správně podle anglických stolových pravidel, vína však nepili. Po hostině předložili jim dva skvostné fraky se zlatými límcí a výložkami co dar vlády anglické; vůdcové svobodného národa pohrdlivě podívali se na ty tretky a povstavše přehodili hrdě přes ramena své karosy (pláště), poklonili se jednatele a odešli fraků ani se netknuvše.

Stáda skotu jsou jediný majetek Kafrů a pro-

středkem všeho obchodu. Všichni Kafrové jsou si vespolek rovni; ani nejbohatší mezi nimi nemá nižádných předností nebo odznaků a zvláštností: všude jednotejné živobyčí, jednotejné obydlí; boháč má jen více dobytka. Hovězím dobyttem zakupují si Kafrové nevěsty; jím splácejí dluhy, jím zapravují peněžité pokuty; aby stád ukořistili, podnikají válku a hovězím stádem zakupují opět mír. Proto jsou jim v čas války stáda jedinou kořistí; vším ostatním opovrhují.

Svatební námluvy dějí se způsobem velmi jednoduchým: jinoch jde k otci své vyvolené dívky a koupí si od něho nevěstu za několik kusů dobytka; počet kusů určuje si otec sám, a žádá tím více, čím bohatší jest a čím vyšší jeho důstojnost. Jestli že s ženichem se dohodli, neptají se rodiče dcery, zdali chce či nechce, ale odešlou ji v průvodu několika ihned ženichovi, kterýž pak nejbližší svoje příbuzné a přátele svolá, aby nevěstu ohledali a dobré zdání podali o tom, zdaliž se mu za ženu hodí čili nic. Nevěsta musí až do ukončení prohlídky venku zůstat. Pochválí-li ohledači nevěstu, aneb chce-li ji ženich mermomocí mít, odvede ji několik žen z příbuzenstva ženichova do jeho domu. A ihned káže tento zabíjeti krmný dobytek, a ohledači provádějí tance svatební. Má-li ženich dostatečné množství dobytka, sezve k hostině všechny sousedy; je-li chudý, jen nevyhnutelné hosti. Všichni svatebčané pošlou pak buď po žoku mléka aneb každý několik krav, kteréž po celou slavnost na svatebním místě se dojí a porážejí, aby byl dostatek mléka a masa. S masem ale nemá ženich co poroučeti, nýbrž musí je úplně přenechat svatebčanům, kteří mu ovšem ode všeho nějaký kus uštedří. Čím více dobytka ženich sám sporážeti může, tím déle trvá veselost,

2—4, někdy i celých šest dní; a po celou tu dobu jí se a pije a tancuje ve dne i v noci. Posledního dne ukončí pak svatební veselí veliké volské dostihy, k nimž všichni hosté vlastní svoje voly si přivedou. V hlavní den svatby zaplatí ženich nevěstu, obdrží ale dříve od jejích rodičů libovolný dárek perlí, knoflíků nebo tabáku. Podlé zámožnosti své platí za ni 4—10 i více krav nebo jalovic (hlavár nebo syn hlavárův nesmí nikdy dáti méně než 20 krav). Nemůže-li celou kupní cenu najednou sehnati, uplácí ji v ročních lhůtách; kdo však může, zaplatí najednou, byť i jemu a ženě nic na živobytí nezbylo, neboť pak musí mu zase přátelé jeho pomoci. Máť částečné splácení mnohé nepříjemnosti do sebe, poněvadž rodiče nevěstiny se zetěm často po šibalsku si zahrají a jemu, nemůže-li jeden rok zaplatiti, ženu zase odejmou, a když přece dlouho nic neuplácí, konečně za jiného provdají.

Chce-li otec dceru svou provdati, když i nikdo se o ni nehlásí, odešle dobrého přítele k lidem bohatým, o nichž se domnívá, že dceru jeho přijmou, se šňůrou perlovou, tuto odevzdá posel beze všeho výkladu, a každý ví už, co dar ten znamená. Kdo šňůru přijme, dává na srozuměnou, že dceru onoho muže za ženu mítí chce. Na to odešle se mu dívka, a vše ostatní děje se způsobem svrchu vypsáným. Nezřídka přihází se též, že sezná mladý muž mladinkou, sličnou dívčinku, a že by ji někdy, až doroste, rád za manželku pojal; aby mu jí ale — až dospěje — jiný vzítí nemohl, oznámí rodičům děvčátka svoje přání, a jsou-li tito srozuměni, odešlou mu děvče způsobem obyčejným, aby s ním svatbu slavilo. Po svatbě zaplatí ženich žádanou cenu, obdaří nevěstu novým pěkným rouchem a pošle ji zase domů,

kdež tak dlouho setrvává, až doroste a dozraje. Pak přijde si pro ni a odvede ji co manželku do svého králu. Byl-li některý ohnivý ale chudý jinoch tak neprozřetelný, že zamiloval se do dcery muže bohatého a váženého, špatně pochodí o námluvách: odbudou ho zkrátka a po aristokratsku. Tu pak nezřídka se stává, že mladík netušeným odporem jsa popuzen na hrdinském se usnese skutku; spojí se s několika ochotnými přáteli, vtrhne s nimi přes hranici do osady a zajme z prvního stáda, jehož se svou družinou dopadne, tolik volů, mnoho-li mu jest potřebí. Přihnav je domů, jde vítězoslavně k nastávajícímu tchánu a jest u cíle. — Ale osadník, jemuž dobytek zmizel, uvažuje celý ten příběh se stanoviska velmi neromantického a nazývá jej krádeží; pospíchá ihned na úřad, oznámí loupež a prosí za pomoc. Úřad vyšle na to několik vojáků do Kaferska, aby stopovali ukradené stádo. V krajině, kde stopa zmizela, vyzvou vojáci náčelníka, aby v určité době ukradený dobytek aneb za náhradu rovný počet jiného dobytka obstaral a odvedl. Obyčejně má náčelník hojnost výmluv a vytáček pohotové a vojáci odejdou s nepořízenou; pakli že anglický úřad ostře naň doléhá, zavolá si „doktora“, kterýž pomocí všelijakých kejklí vypátrá a udá vinníky — obyčejně lidi krádeží zcela nevinné. Náčelník skonfiskuje po té potřebný počet nejučinnějších krav a volů ze stáda domnělého vinníka a zašle osadnímu úřadu rovný počet nejbídnějších zvířat svého vlastního stáda. Takovým způsobem, t. j. když věc dobře se vydařila, obdrží osadník po půl létě za padesát nejkrásnějších kusů svého dobytka — též padesát kusů, ale nejnuznějšího druhu faraonského plemene; v desíti však případech neobdrží devětkrát zhola ničehož.

Vrchním vladařem národa (t. j. velkého kmene, na př. Amakosů, který zase na malé kmeny se rozpadá) jest král čili „*umkumkani*“; národ pak rozdělen jest na mnoho malých kmenů, z nichž každý samostatného sic, avšak svrchovanost královskou uznávajícího pohlavára (*inkosi-ho*) má; nadvláda králova nad pohlaváry sestává jen v tom, že má moc prohlašovati válku, uzavíratí mír i rovnati spory mezi jednotlivými pohlaváry. V ostatních věcech spravuje každý *inkosi* (též tolik co kníže) kmen svůj od krále zcela neodvisle. Následníkem jeho jest syn „veliké paní.“ Ostatní synové pohlavárovi stávají se jakýmisi ministry panujícího bratra, který přiděluje každému dozorství nad některou částí kmene. Těmto ministrům (co princům) podřízeni jsou (ovšem jen titulárně) *amapakati* (tajní, státní radové). *Amapakati* mají soudní moc ve všech menších žalobách přikázaných sobě okrsků, avšak „obecný lid“ (*abantu abamnyama*) může i velké, závažné žaloby jen prostřednictvím *amapakatů* vznášeti na *inkosiho*. *Inkosi* svolává čas po čase státní radu, t. j. *amapakaty* k poradám o důležitějších věcech. *Amapakati* mají v záležitostech svého kmene hlas toliko poradný; lid nemá hlasu a smí jen poslouchati; zasahá-li však některá věc mimo kmen jejich, přísluší jim právo rozhodovací. Taková jejich shromáždění dějí se s velikou mírností, obezřelostí a vzorným poklidem. Shromážděním jest vnitřní, kruhové prostranství dobytčího králu; sem sejdou se nejprve jen *amapakati*, kdežto *inkosi* doma zůstává. Je-li nějaká soudní pře, shromáždí se žalobníci as 10 kroků opodál, u králu telecího, kdež tiše a nepohnutě sedí, byť i pršelo a povětrí bylo bouřlivé; odsud přednášejí své stížnosti, a *amapakati* poslouchají. Když žalobník ukončil, aneb

předložil-li inkosi nějakou otázku jejich poradě (my bychom řekli „vládní předlohu“), ujme se slova nejstarší z amapakatů, pronese svoje mínění, a po něm všichni ostatní. Na to předloží se výsledek rozličných těch mínění inkosimu, a pak teprv odebere se tento do soudního (aneb poradního) sboru, aby u přítomnosti amapakatů v sporné věci rozhodnutí učinil. Hádka a váda jsou v takových zasedáních věcí zcela neznámé. Když shromáždění se ukončilo, může se lid na celé jednání amapakatů vyptávati, a ti podávají ochotně obšírné o něm zprávy.

Poměr inkosiho k lidu jest zcela tentýž, v jakém otec ku svým dítkám se nalézá. On sám považuje se také ne za pána, nýbrž za otce lidu, lid pak také nejnínak než otcem jej nazývá a domáhá se na něm, aby konal povinnosti otcovské. A poněvadž celý kmen, od inkosiho až po nejprostšího muže z lidu, jedinou velikou jest rodinou, není ovšem žádných kastovních rozdílů ani rodových osobních předností. Inkosi jedná se všemi vlídně a laskavě jako otec, a tito obracejí se zase ve svých potřebách k němu právě jako děti k otcí. Inkosi zná skoro každého jednotlivce; onemocní-li někdo, musí se mu o tom ihned zpráva podati — kdyby se nepodala, přišel by tuhý trest — a on pošle buď sám nemocnému lékaře aneb nařídí, aby k němu byl povolán. Nemá-li někdo prostředků k živobytí, jde k inkosimu (ale také ku svým příbuzným) a prosí ho za dojnou krávu aneb za nějaké dobytče k zabití; a nemá-li inkosi náhodou ani toho ani onoho (co zajisté někdy se stává, poněvadž se všech stran o pomoc jeho se ucházejí) zůstává prosebník tak dlouho v jeho králu, kdež všeho potřebného se mu udílí, až opět domácnost jeho vlastní výživy mu poskytovati může. Dvůr

inkosiho jest tedy místností velmi navštěvovanou. Tolikéž hlásí se u něho i ti, kdož potřebného oděvu poříditi si nemohou, zkrátka: chudí lidé doprošují se inkosiho všech věcí, jichž se jim nedostává, a on nesmí jim ničeho odepřít, pokud co má a dáti může. Učiní-li nějakou kořist ve válce, jest povinen valnou část jejich chudým lidem rozdati a vůbec o ně tak se starati, že služby, kteréž mu za to konají, oběttem jeho daleko se nevyrovnají, poněvadž pouze v tom sestávají, že každý prostý muž čas po čase k inkosimu přijíti, u něho několik neděl setrvati, krávy dojiti, při stavění plotů pomáhati aneb rozličné posílky obstarávati musí. Osvědčí-li se neposlušným aneb dopustí-li se zlého, má inkosi právo jmění jeho skonfiskovati a jej i k smrti odsouditi. Boháči a tací lidé, kteří na nikom nezávisí, stávají se z pravidla amapakaty, povolávají se k podobným službám jen v čas největší nouze; avšak žení-li inkosi některého syna a není-li s to, aby za nevěstu složil žádanou sumu, musí mu dobyt看em svým vypomáhati, dostávají ale za to, když kořist se dělí, mnohem větší podíl.

Co se zákonodárství týče, mají pro všechny důležitější doby a poměry života určitá ustanovení, kteráž ovšem toliko na místní jejich poměry, povahu a živobytí se hodí.

Kafrové mají ustavičné spory a války s osadou Dobré Naděje, kterémuž neblahému poměru tato událost dala příčinu: Krajinu na jižním břehu „Velké Rybí řeky“ obývali až do r. 1776 Hotentoti-Gonakové; náčelník jejich Ruyter (Rajter) prodal ji jednomu z kaferských hlavářů a odešel s lidem svým do krajin na řece *bosjemanské* („křovácké“ v nynějším Natalsku). Příležitosti té chopila se osadní vláda a hájíc (na oko) z ada-

ného práva Hotentotů k zemi prodané, vypudila z ní kafrý v letech 1811 a 1812, a obsadila krásnou krajinu tu, ani píď země Hotentotům nevrátivši. Od té doby neustávají hádky a boje, jimiž hlavně Evropané jsou vinni, kteří ustavičně vyhledávají záminky nových rozbrojů. Vládě zachce se některé úrodné aneb obchodu příznivé krajiny: jme se žalovati, že prý ten a ten náčelník krajinu tu odňal holandským nebo anglickým kolonistům (!), ačkoliv tamější obyvatelé o tom nevědí, ba ani věděti nemohou, poněvadž už jich praotcové tam bydleli; brzo na to stěžuje si zase vláda, že prý náčelník oné země neprávne počal spor se sousedním kmenem kaferským, — ač koloniální vládě pra nic do toho není; pak přijdou (angl.) misionáři a přejí si v oné krajině zarazití stanici — tři velké (!) příčiny války šťastně se sehnaly, válka jest nevyhnutelná. Po dlouhém a krutém krveprolévání couvají Kafové, ustupují ze země svých otců s hněvem a pomstou. — Každou válkou ztrácejí Kafové nová území: neustále derou se „bílí muži“ ku předu, misionáři napřed, za nimi šejdíři s falešnými perlami, blýskavými knoflíčky a kořalkou; pak ozbrojené rotý válečné, za nimi zákonník a červeně natřená šibenice: pod takovou „blahodárnou civilisací“ zahyne do posledního muže čacký národ Kafrů, jako zahynuli rudí divoši severní Ameriky, neboť nikdy nesníží se Kafové za otroky bělochů, jakými se stali Hotentoti a jejich příbuzní.

Všichni kmenové kaferští jsou politicky samostatní, ničím nezávislí jedni na druhých; hned jsou sjednoceni, když boj jim nastává s velkou Osadou, z jejíž východní části r. 1812 Angličané je vypudili. Vyklizení této, Kafrům bezprávně urvané země dělo se způsobem neslýchaně barbarským: všichni obyvatelé, kteří do ustanoveného dne se nevystě-

hovali, byli bez milosrdenství a bez ohledu na pohlaví a stáří postříleni. Krvavá upomínka na ukrutnou tuto exekuci, již ničím nelze ani omluviti, posud hlodá na srdcích všech Kafrů, a proto pokoušejí se až posud čas po čase nazpět vydobýti zabraných krajů a pomstu vykonati na lupičích. —

Dříve, dokud jen houfy nahých, oštěpy ozbrojených divochů útoky činily nemohouce dlouho odolati zbráním a vražedné taktice Angličanů, byl z nich malý strach; než častými porážkami zmoudřeli Kafrové, vycvičili se v užívání pušek, a místo těkavých, plachých hord nahých černochů se svazky asagajů (oštěpů) na ramenou, harcují nyní na pěkných koních vycvičené řady obratných jezdců s výtečnými puškami v rukou.

Roku 1818 vypukla válka mezi kmeny Amakosů, kteří obývají krásné krajiny na východní hranici Kapska, a když jedna válčící strana utrpěla porážku, požádal náčelník její, Gajka, osadní vládu za pomoc proti svým odpůrcům. Tehdejší kapská vláda poslala hned silné oddělení vojska za „Rybí řeku“ (tehdejší hranici Kapska), kteréž spustošilo krajiny Gajkových protivníků, spojených náčelníků H' L j a m b y, J a l u š y, H a b a n u y, K o n g a, E n n a a jich stoupenců a odehnalo 23.000 kusů hovězího dobytka. Podráždění kmenové, hladem a pomstou puzení a příznivým předpovídáním proroka Mankany povzbuzení, obrátili všechnu brannou moc proti Osadě a zaskočivše několik menších stráží udeřili útokem na hlavní, 10.000 mužů čítající anglický tábor u Grahams-townu (Gräjamstaunu). Kafrové byli by zvítězili, kdyby nebyli podle rytířského svého obyčeje před svítáním po poslech oznámili, „že přijdou s anglickým náčelníkem posnídat.“ Poselstvím tím na útok jsouc připraveno, zahnilo osadní vojsko Kafry nazpět.

Krály spojených kmenů lehly popelem; potravní zásoby byly zničeny, pole ušlapána, ubozí hladem zmoření obyvatelé bez milosti sporázeni a za těmi, kteří v houštinách útulku hledali, stříleno bombami a raketami. — I vypravili Kafrové posla z družiny proroka Mankany k britskému veliteli; posel oslovil velitele ušlechtilou, mužnou výmluvností svou takto:

„Tato válka, britský náčelníku, jest válka nespravedlivá, neboť chcete vybladiti národ, jež sami nutíte, aby zbraně se chápal. Když otcové naši s bělochy poprvé v Zuurveldu (r. Cúrfeldu, nyní Albany) se setkali, žili s nimi v míru. Stáda obou pásala se na jedněch pahorcích, jich hospodáři kouřili z jedné dýmky; byli jako bratři, až osadníci příliš zlakotněli a nemohouce všech našich stád dostati za skleněné perly a staré knoflíky, brali nám je násilím. Naši otcové byli muži: milovali stáda svá, ženy a děti své; živili se mlékem a bojovali za svůj majetek. Povstala válka. Naši otcové vyhnali Búry ze Zuurveldu a bydleli tam, neboť právem si ho dobyli nazpět. Tam byli jsme obřezáni, tam pojali jsme ženy, tam zrodily se naše děti. Búrové nenáviděli nás, ale vypuditi nás nemohli. Ale vy (Angličané) přišli jste do země a sprátelili se s našimi nepřáteli. Vy nazývali jste zrádného Gajku bratrem a toužili jste opanovati Zuurveld. Vy přišli jste na konec jako kobylinky. My proti vám nic nemohli učinit. Vy jste k nám pravili: jděte za Rybí řeku, více od vás nechceme. My jsme povolili a přišli sem do země svých otců. — My žili jsme v míru s vámi. Někteří ničemové snad kradli; ale národ byl pokojný, pohlavárové bedliví byli míru. Gajka, přítel váš, kradl — jeho hlaváři kradou — jeho lid kradl. Vy posíláte mu měď; posíláte mu skleněné perly; posíláte mu

koně, na nichž by jezdil, aby ještě více pokradl. Nám posíláte jen „komanda“ (vraždicí a plenící pluky). Měli jsme s Lachou spor o travu: vám po něm nic nebylo. Vy poslali jste komando; vy sebrali jste poslední krávu; nám zůstalo jen několik telat; ta hynula hladem, tolikéž i naše děti. Polovici loupeže dali jste Gajkovi, druhou polovici jste nechali sobě. Bez mléka — žito naše bylo zničeno — viděli jsme svoje ženy a děti umírat; — viděli jsme, že bychom sami zhynuli; — stopovali jsme tedy stáda svá do Osady. Plenili jsme, bojovali jsme za své životy. Vy jste byli slabi, my silni; my udeřili na váš velký tábor, a kdyby se nám útok byl podařil, dobré by bylo naše právo bývalo, neboť jste začali válku. Nám selhalo a vy jste zde.

My přejeme si míru; my toužíme odpočívati ve svých chýžkách, my přejeme si mléka pro své děti; chceme zvěř honiti, a aby ženy zemi vzdělávaly. Ale vaše vojska pokrývají roviny a slídí v houštinách, kde neznají rozdílu mezi mužem a ženou a do všech střílejí. Vy kázete nám Gajkovi se podrobiti. Tvář člověka toho krásna jest před vámi, ale srdce jeho jest černé. Nechte ho. Učiňte mír s námi. Nechte ho bojovati, a my nepřijdeme vás prosit za pomoc. Pusťte Mankanu na svobodu a H'Ljambi, Kongo i ostatní přijdou mír s vámi uzavřít a věrně jej zachovávat. Ale chcete-li vždy ještě válku, pak věru pobijete nás do posledního muže, — Gajka však nikdy nebude vládnouti přívržencům těch, kteří jej za babu považují.“

Však marna byla mužná tato slova. Anglické vojsko pustošilo dále, až konečně velitel vyčerpav všechny prostředky, aby i ostatních náčelníků se zmocnil, s novou kořistí 20—30.000 kusů skotu do Osady se navrátil, kteréž kořisti polovičku mezi

osadníky rozdal, již válkou byli utrpěli; ostatek prodal a stržené peníze obětoval na stavbu křesťanského kostela ve Wittenhaagu.

Nebyla to ani první ani poslední truchlohra, jakáž odehrávala se v zemi té druhdy svobodné a šťastné. Každá stránka dějin kaferských vypravuje o podobných, namnoze ještě smutnějších příbězích, jakéž až do nedávných dob stále se opakovaly a opakují.

Hlavní vadou Kafrů jest veliká jejich smyslnost: oddávají se tělesnému rozkošnictví tak, že „oči jejich jsou plny cizoložství“; každý plane touhou po ženě sousedově, a žádost z pravidla stává se skutkem. Skoro každý muž miliskuje se s manželkou sousedovou, a žena mívá zas mimořádné záletníky; ba muži p ů j č u j í si na vzájem své manželky žijíce v zřejmém cizoložnictví. Jsou i manželé, kteří ženy své posílají k sličným mužům, a by hezké měly děti (!), a vytýká-li jim kdo tu ničemnost, odpovídají: „činíme s ženami co s kravami.“ Zvláštní známkou povahy kaferské jest neobyčejná hovornost: mlčet nedovedou ani na chvílku hledajíce ustavičně věci, o nichž by se dalo potlachati. Každého příchozího prosí za nějakou novinku (indabu). Nemá-li právě žádné indaby, což málo kdy se stává, musí povídati aspoň nějakou pohádku, třeba každé dítě ji umělo z paměti. Avšak i nejobnošenější anekdoty vypravují s takovou živostí, že kdyby i některou indabu třeba s desíti stran již byli slyšeli, mají pro ni přece dosti trpělivosti a pozornosti. Člověk, jehož se táží, zdali nějakou indabu ví, odpovídá nejprve „ne“, a ten kdo se táže, přizvukuje slovíčkem „hé“; pak dokládá zase onen: „není žádné indaby“, a tento přisvědčuje opět: „hé“; konečně vypravuje onen, co mu právě napadá. — Kafrové

mluví mnoho v podobenstvích, která sice krátká jsou co do slov, ale smyslem velmi rozsáhlá; tak říkají na př. „*simpukany*“, t. j. my jsme mouchy, a vyslovují tím tuto myšlenku: jako mouchy velikou chtivostí puzeny mléko kradou, ale krádež svou často smrtí zaplatí, tak krademe i my dobytek z lásky k mléku a přicházíme při tom často o život.

Zmínili jsme se, že v životě kaferských národů velikou hrají úlohu rozliční „doktoři“, čarodějové a proroci. Nebude na škodu, obeznámíme-li se blíže s těmi umělci, mezi nimiž přední místo zaujímají se zdá

Kanusa, kaferský doktor.

Jeho praxe vztahuje se na všechny nemoci a choroby, jaké kde se vyskytají, ale poněvadž Kafrové z pravidla jsou lidé zdraví nad míru stálého a pevného, a nemoc jen řídkým bývá u nich hostem, jest činnost jeho omezena; tím větší ale jest jeho vážnost v lidu a důstojenství. — Zpozorují-li Kafrové u některého hochy obzvláštní bystrost ducha a čipernost, již spatřují v něm příštího doktora, a vštěpují mu úsilně myšlenku, že na svět přišel, aby se stal kanusou. Vtipný klouček máje k dobrodružným kouskům zvláštní náklonnost, hned chápe, že přední úlohou jeho jest všelijakými kejky mámiti lid: začne blouzniti o podivných věcech, o lvech, tygrích, vlcích a nejvíce o hadech, neboť v nich spatřuje ducha svých praotcův a náčelníkův. Počíná si velmi nápadně: tu vrhne se nena-dále do vody; tam vzplane horoucím nadšením a u vytržení mluví řeči, jimž všichni se obdivují a nikdo nerozumí; a šalbu tu provozuje tak dlouho, až všichni příbuzní se přesvědčí, že dostatečně

jest posedlý a dospělý státi se kanusou. Pak odebere se nadějný hoch k některému skutečnému kanusovi do učení, nabízejí mu kozu nebo krávu za odměnu. Doktor podrží ho nějaký čas u sebe, dá mu pak hojnost silně páchnoucích (*impepo* zvaných) kořínků a ovine mu hada kolem krku na znamení, že dostatečně již připraven jest pro vyšší tajnosti posvátného umění lékařského. Nyní vstoupí do cviku u většího, slavnějšího kanusy, zaplatí několik volů školného, pracuje se svým mistrem a konečně vrací se do své dědiny s hojnou zásobou léků a kořínků, rozvěsí je ve své chatrči a sobě po těle, i počne vlastní praxi doktorskou. Všichni považují ho za jiného člověka, který nového, mocného ducha obdržel, a nazývají toto jeho domnělé proměnění — jako změny měsíce — *ukutvasa*.

Léky, jež kanusové nemocným podávají, nejvíce jsou jen neškodné spařeniny a odvárky vonných bylin a kořínků; kaferský doktor aspoň jest přesvědčen, že lék jeho neškodí, kdežto leckdes jinde doktor ví pouze to, že lék jeho nepomůže.

Poněvadž ale Kafrové jsou lidé zdraví a k vůli doktorům stonati nechtějí, spekulují kanusové na jejich lehkověrnost a prodávají všelijaké divotvorné amulety, jež pověřivý lid dychtivě odbírá. Doveďou kanusové ostrovtipem svým lid tak obalamutiti, že nikdo o tom nepochybuje, že jsou ve spojení s ďasý a duchy zemřelých. Důvěra k nim v lidu jest veliká, i čarují tedy mnoho, ale vždy jen v dobrém úmyslu, aby léčili a pomáhali, nikdy však aby škodili, jako ostatní čarodějové.

Jednajíce s lidem jsou vážní, v řeči úseční a plni velebnosti; v ruce má každý nevyhnutelnou bušmandu neboli čarovnou hůl, tak že bychom

již po holi v něm doktora poznali, byť i neměl na sobě rozvěšeno tolik sušených rostlin a kořínků, že vypadá jako poletující herbář a jako kočující lékárna.

Nejdůležitější prací kaferského doktora jest, že pátrá po čarodějích a objevuje zloděje. Pohřešil-li někdo vola nebo krávy, zavolá si doktora a ten oznámí mu, kdo zvíře ukradl; jest sice na bládní, že jen náhodou někdy pravého škůdce uhádne, obyčejně pak zcela nevinné lidi udává, ale jeho slovo rozhoduje. Člověk jím naznačený musí škodu nahraditi, a kdyby se zdráhal, seberou mu celé stádo. Má-li tedy některý Kafr laskominy na dobytek svého souseda, potřebí jen, aby uplatil doktora a ten učiní takový výrok, že onen vydati musí stádo své lakomci, který úplatkem doktora porušil. — Co se týče amuletů, nosí Kafrové vlčí zub anebo jinou nějakou „zázračnou“ vzácnost na krku s toužé důvěrou, s kterou sprostý Turek polyká papírek, na němž napsána jest některá průpovídka z koránu; přece však milejší jest jim v čas potřeby pomoc moudrého evropského lékaře, nežli všechno kejklřství domácích „doktorů“.

U m t a k a t y,

kaferský čaroděj, ač zná léčivou sílu mnohých bylin a kořínků, jen zřídka se zkouší v umění léčitelském, jsa travičem z řemesla. Každý král (vesnice) má svého „umtakatyho“, jehož povinností jest, aby čas po čase některé nepřátelské vesnice kouzly svými a čarami svízele a nesnáze působil. Z jedovatých látek připravuje čarovnou míchaninu a ta strašnou prý jest metlou všem nepřátelům; umí prý jedem svým tak vládnouti, že kde a kdy se mu zlíbí, hlízu a mor učaruje. Onemocní-li tedy

někdo, jest očarován — tak aspoň ujišťují všichni — i není snadno vypátrati zlomyslného škůdce, jak ihned uvidíme. Vzniklo-li u vesničanů podezření, že někdo z nich jest čarodějem a že učaroval některému k osadě příslušnému člověku nebo zvířeti, vydají se všichni na cestu k nejbližšímu kanusovi; kanusa jest ve spojení se zlými mocnostmi, jeho nemůže ta věc zůstatí tajnou. Všichni do jednoho musí se vypravití, neboť kdo by se zdráhal, učinil by se podezřelým. Kanusa očekáváje takové návštěvy bere na sebe tvářnost i jednání velmi tajuplné a předpovídá příchod svých hostí.

Kafrové přišedše usadí se na zemi a pozdravují. Doktor vstoupiv mezi ně přikazuje, aby tloukli oštěpy do země, a mezi tím, co oni poslušně jeho příkazu půdu tepou, volá doktor, jako by rozmlouval s divotvornými mocnostmi několikrát po sobě: „zde, zde!“ — a oznamuje po chvílce, kdo jest čarodějem, po kterém pátrají; kdo jeho otec, kdy a jakým způsobem hanebný skutek vykonal atd. I vypravuje všechno tak obšírně a podrobně, že posluchači jeho žasnou a vynadiviti se nemohou jeho vědomostem, a poněvadž přesvědčeni jsou, že obžalovaného nikdy před tím neviděl, jest moc jeho znamenitá a on zajisté veliký kanusa. Nezřídka se však stává, že doktor, aby celou tu komedii důležitější a záhadnější učinil, po vykonaném obřadu ještě čaroděje znáti nechce předstíraje, že „duch“ dříve nepromluví, pokud neuvidí křepčiti zvláštní tanec, kterýž tedy ihned počne. Rozestaviv všechny hosti velkým kruhem kolem sebe, přiváže si k tělu svazek oštěpů a ohony divoké zvěře, ovine si všechny klouby hadí kůže a kožešinami, nastrká si do vlasů supích brků a takto děsně vystrojen začíná kouzelný tanec a zaklínání, skáče, kroutí sebou, koulí očima, až di-

váky hrůza obchází. A mezi tím, co všechny tělesné síly napínaje jako vzteklé zvíře semo tamo sebou zmitá a hází, sděluje mu „duch“ tajemství. Ukončiv tanec oznamuje doktor, kdo z přítomných ten hledaný čaroděj jest, načež nešťastník obyčejně hned ke všemu se přiznává; zapírání nic by mu neprospělo: vzali by ho na skřipec, mučili a trýznili by ho, až by se přece přiznal aneb zahynul. Smrt jest nevyhnutelným jeho osudem, i vyzná se tedy raději hned ze zločinu, jehož nikdy se nedopustil, jen aby ušetřen byl dlouhých krutých muk, vedlé nichž rychlá smrt jest pravým dobrodiním. Takovým způsobem osvědčuje se pokaždé výrok doktorův neomylným. U Amakosů jest mírnější zákon ohledně čarodějů: koho kanusa čarodějem pojmenoval, na vždy všech práv jest zbaven a ze země vypovězen; jeho jmění, jeho voly, ženy a děti se skonfiskují. Zuluové však netoliko domnělého čaroděje, nýbrž i jeho ženy a děti usmrcují, bourají jeho příbytek a vyhlazují po něm všelikou stopu a památku.

Při všem vlivu, jímž honosí se misionáři a při všem úsilí anglické vlády, aby zamezila nelidské soudy, užívají Kafrové až posud útrpného práva se všemi mučidly. Tak na př. natrou domnělého zločince po celém těle tukem, položí ho na mraveniště spoutaného anebo k zemi přivázaného, tak že ani hnouti sebou nemůže, pak rozhrnou a rozházejí mraveniště, aby podráždění mravenci naň se sesypali a maso od kostí mu ožrali. Strašnějších muk nelze si ani pomyslit: jsouť afričtí mravenci třikráte větší než naši lesní mravenci, a každé jejich kousnutí působí bolestný zánět. Jindy zase uvážou odsouzence ke kůlu, natrou tělo jeho medem a zůstaví ho jedovatému hmyzu na pospas; anebo

pekou ubožáka v rozpáleném kamení, nastrkají mu do uší štípavých červů a zalepí je atd.

Odsouzený Kafr snáší všechna ta strašná muka s takovou klidností a trpělivostí, jako by ani citu neměl, aneb jakoby pro velikou nějakou pravdu mučnické palmy vydobýti si chtěl, — nová známka bohatýrské povahy národa kaferského. Když někdo vyličeným zde způsobem byl utracen, když rodina jeho témuž propadla osudu, aneb když ženy a dcery jeho rozmnožiti musely harém pohlavárův, když majetek jeho zabaven, sad popálen a všeliká stopa po něm vyhlazena jest, říkají Kafrové: „sežrán jest“. Této exekuční formule užívá též anglická vláda, kdykoliv důraznou a nad jiné srozumitelnou výhrůžkou zastrašiti a k povolnosti přiměti chce neoblomné vůdce neoblomného národa oznamujíc, že „sežere“ každého odbojného náčelníka.

B u l a n g a t u.

Ze všech kaferských učenců a divotvorců nejoblíbenější jsou proroci mokré povětrnosti, jež nalézáme u všech národů jihoafrických. Není kaferské obce, která by neměla svého proroka mokré povětrnosti, a on požívá veliké vážnosti, poněvadž jde o něm mínění, ba přesvědčení, že déšť dělá anebo přivolává. Bulangatu nazývá se ten zázračný muž. Netráví, neléčí, ale vláhu přivádí zemi parné a častými suchy navštěvované, — jaký to dobrodinec! Když stálými parny půda vypráhla a tráva uschla, že na moučku by ji rozemnouti mohl, když krávy už nemají mléka, když vyschnul potůček, jenž zavlažoval osetou zahradu, a kukuřice horkým větrem šustí jako suché rákosí, Kafír naděje nepozbývá. Svolav obyvatele svého králu ubírá se s nimi k bulangatovi veda mu darem vychrtlou kravičku, která každým okamžikem hrozí zdechnutím. Za tento chatrný dárek dělá bulangatu

hojnost tajuplných kejklí, pitvoří se všelijak, mumlá nesrozumitelné řeči a dělá déšť, t. j. slibuje, že v ten a ten čas přijde déšť; dobu však, kdy bude pršet, stanoví tak neurčitě, že věštbu jeho každý dle libosti může si vykládati. Bulangatu jest ale jinak živý barometr: již z mládí pozoroval velmi pilně a bedlivě změny povětrnosti a jich příčiny, všímal si všech přírodních úkazů a nasbíral si takto množství spolehlivých známek, dle nichž nezřídka s velikou jistotou a určitostí povětrnost může předpovědět. Mnoho jest zajisté známek povětrnosti, jimž toliko zvíře a divoch rozumí a bulangatu každé si všimne; jemu všechno jest významné: stěhování se zvíře a kobylek, přibývání a ubývání včel a vos, oblaky, křehotání žab, pohyby ještěrek, objevování se a mizení všelijakého hmyzu atd. Z těch a podobných známek předpovídá pak povětrnost a pověřivý lid myslí, že sám ji dělá. Ale všechna prognostika kulhá; bulangatu dělá déšť, déšť nepřichází a lid se durdí; obratný věstec znaje pověřivost kaferskou dokládá, že by deště hojnost bylo, kdyby zlomyslný *umtakaty* svým kletým uměním práci jeho nemařil. A všechna nevole, již vzbudila sklamaná naděje, obrací se nyní na neznámého původce toho nezdaru a kruté nepohody: zlý čaroděj musí býti vypátrán a potrestán: bulangatu pak odvrátiv od sebe pozornost ošizeného lidu vymknul se z celé záležitosti a zachránil svou dobrou pověst.

Vlastních proroků v Kafersku jest pořádku; věc to zajisté podivná, jelikož nic není snadnějšího než-li předpovídat, co na příště dít se bude. Od nepamětných dob byla všude proroků hojnost, a řeč jejich vždy byla tak opatrná a dvojsmyslná, že se hodila na všechny události, a tak neurčitá ohledně podrobností místa a času, že stěžl bychom

nalezli proroctví, kteréž by aspoň částečně nebylo se naplnilo. Přece však mají Kafrové málo proroků, a ti, kteří tu a tam se objevují, jsou aneb nástroje některé politické strany aneb sami schytralí politikové; účelem jich proroctví nebývá, než aby roznítili a k boji povzbudili národ, když pozbývá odvahy.

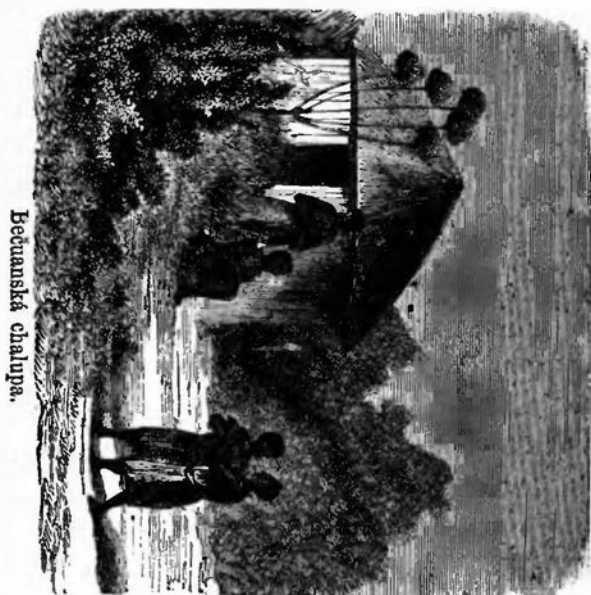
Před nedávnem objevil se prorok, který žehnal kulím kaferským a očaroval pušky Angličanů tak, že prý, „ačkoli prachem a olovem jsou nabity, přece jen vodu vystřikovati budou.“ Nestalo se! — Jiný prorok, aby smělosti dodal brannému lidu, předpovídal, že prý, až počne boj, Angličané v rozličná zvířata a rostliny se promění, a Osada zase svobodnou zemí kaferskou se stane: a když věc ovšem zcela jinak dopadla, neměl o výmluvu nouzi: Kafrové učinivše první ránu sami zmařili prý jeho proroctví. Nicméně dosáhl svého účelu — válka vypukla.

Bečuanové čili Betšuanové.

Druhé skupení jihoafrických národů tvoří Bečuanové, kteří přebývají uprostřed mezi Kafry a Hotentoty, od řeky Oranžské až po řeku Zambezi čili od $31\frac{1}{2}$ stupně až k 18. stupni jižní šířky; nejsevernější kmen jejich Makololové pošinuli hranice svého území výbojem až za řeku Zambezi (k 14 stp. již. šíř.), avšak obyvatelé míst těchto jsou mouřenínové, lidé plemene zcela rozdílného a Bečuanům i Kafrům naprosto cizího. — Bydlíť tedy Bečuanové hlavně ve východní straně republiky Oranžské, v republice Zaválské a v zemi mezi Zaválskou republikou a pouští Kalaharskou, ve východní části téže „poušti“, pak dále přes jezero Ngamské na západ a na sever až k řece

Zambezi. Země tyto sestávají skoro ze samých pahorkovitých rovin, úrodných sice, ale postrádajících vody a dešťů.

Slovo „Bečuana“ znamená lidi sobě rovné. druhý č. Srby (odvozeno snad od slova čuana = rovný a předsuvky „ba“ = ti, kteráž jest známkou množ. počtu). Bečuanové rozpadají se na veliké

Bečuanská chalupa.

množství drobných kmenů a národů, kteří ale všichni společného, čeledního názvu užívají majíce mimo to zvláštní jmena kmenová; jmena jednotlivých kmenů, od náčelníka odvozovaná, stále se mění; mimo to mají jednotlivé kmeny jiná, stálá, dědičná pojmenování, kteráž báječný jejich původ od ně-

kterých zvířat naznačují. Každý národ má zvíře, po kterém jest pojmenován, u veliké poctivosti, a ač často nuceni jsou je zabíjeti nepožívají přece nikdy jeho masa. — Jmeno *Bakuenta* na př. znamená „mužové krokodilovi“, *Bakatla* = mužové opice, *Batlapa* = mužové ryby, *Bakuabi* = mužové divoké kočky, *Bataung* = mužové lvovi, *Banoga* = mužové hada atd. Někteří kmenové podlé jiných věcí se nazývají, ku př. *Bacipi* = mužové železa. — Jest velice k pravdě podobno, že jmena tato jsou pozůstatkem někdejšího ctění zvířat t. j. že každý kmen některému zvířeti božskou poctu vzdával, čemuž zvláště ta okolnost nasvědčuje, že s kmenovým pojmenováním spojen jest pojem tančení; chce-li se totiž někdo Bečuanů optati, ku kterému kmeni náleží, musí se otázati: „co tančíš?“ (podlé smyslu: kterému zvířeti k počtě tančíš?) a Bečuanů odpoví: „lva, hada, opici“ atd. — Častými válkami na výboj a obranu pomíchali se jednotliví kmenové tak, že nutno je roztržiti jinak v zeměpisném, jinak v národopisném ohledu.

Jsouce jemných mravů a spíše ostýchaví než bojovní, Bečuané v boji vždy podlehli. Kmenové východní pomíchání jsou s národy kaferskými, severní kmenové s mouřeníny.

Poznamenání. Takové okolnosti ovšem velmi znesnadňují přísné roztržení kmenů bečuanských vzhledem národopisným, pročez omezíme se tím, že rozvrhnem je na dvě skupiny podlé udání Makololův, nejsevernějšího národa bečuanského, kteří však zároveň dokládají: „my všichni jsme Bečuané, t. j. sobě rovni; nikdo z nás není lepší ani horší druhého.“ — Podlé jejich rozvrhu tvoří všichni Bečuané dvě skupiny:

I. východní skupinu *Bassutové* a *Bakoni*;

k těm náleží: Bataové, Baputi, Makolokové, Marimové či Majabathové (t. j. lidožrouti), Makatlové, Bamakakanové, Matlapatlapové atd. na sever od Bassutů bydlící Bakoni zahrnují v sobě kmeny: Batlu, Baperi, Bamoselta, Bamapela č. Balaka, Babiriri. Bapiri, Bahukeng, Batlokua a Baakhela.

II. západní skupinu *Bakalaharové* čili Bečuané v užším smyslu, k nimž náleží kmenové: Barolong, Bapuruce, Bakuena, Bankvakece, Bakaa, Bamangvato, Bakuruce, Batauana, Bamatlaro a Batlopi. — V rozdělení tomto veliký jest zmatek, pročez k němu dalšího zřetele míti nebudeme, spíše přidržíme se prostého udání cestovatelů. Jsouť to Angličané Trutter a Sommerville, Moffat, Livingstone, Mac Cabe a Francouz Baine (r. Trjutter, Sommervill, Moffat, Livingston, Dakkáb a Bän). Podlé těch žijí v republice Oranžské kmenové Bassutů a Bata-vongů, v republice Záválské kmen Mantatů. Na západ těchto žijí Batlapové (hl. město Kuruman č. Nové Lattaku) blíže nich Bamučarové a Tamačové. Na sever těchto bydlí Bavankicové, Barolongové, Baharuci, Bakatlové, Bakuenové, Bakaa, Bamangvatové. V poušti Kalaharské Bakalaharové a v okolí jezera Ngamského kmen Bažiži s hlavním městem Batuanou.

Co o Bečuanech víme, děkovati máme nejvíce nesmrtelnému Angličanu dru. Davidu Livingstonovi, který cestami svými o vědu a člověčenstvo více zásluh si získal, než všichni „slavní“ světo-borci od Kyra až po Napoleona, kteří z potoků krve a milionů mrtvol si budovali „nehynoucí“ pomník neukojitelné své ctižádosti a pýchy. Po-víme tedy nejprvé, co všeobecného o Bečuanech

známo jest a pak provázeti budeme velikého toho cestovatele po rozličných krajinách jich země. Bečuané jsou celkem lid čilý, vtipný a veselý, žijí v osadách nezřídka 15—20.000 duší četných, jsou příčinliví rolníci a zanášejí se hlavně chovem dobytka. Zevnějšek jejich jest příjemný, tělo pěkně zrostlé, údy souměrné, tvář přívětivá, oči a zuby velmi krásné, vlasy krátké, vlnité, pleť barvy jasně měděné. Hlavní roucho mužův i žen jest kožešinový plášť (*karros*) s hebkou srstí, jež velmi vkusně přehazují přes ramena; muži mimo to nosí široký opasek, a ženy krátkou sukničku aneb zástěru z koží. Obuv jsou krpce (sandály) z kůže bůvolí nebo žirafí. Na ramenou a nohou nosí měděné aneb mosazné obroučky a jiné ozdůbky vlastní práce, k nimž ženy ještě přičiňují takové množství skleněných perlí, že všechny ty skvosty sotva unesou a jako kachny batoliti se musí. Ale bříme to staví na odiv zámožnost a bohatství; chudší ženy nemohouce takovými poklady se ověsiti napodobují alespoň batolivou chůzi svých šťastnějších družek. Ale nedivme se, že Bečuanky strojí se a fintí: příroda jest jim macechou skrbíc u nich půvabem i vnadami, tělo jejich jest složité a kostnaté — a muži z pravidla štíhlí! Jen jednoduchými šňůrkami perlí obtácejí si muži hrdlo a rámě, za to ověšují se spoustou rozličných tretek, samých to amuletů. Muži i ženy mají hlavu vždy obnaženou a dovršují svůj úběr (toiletu) tím, že hojně natírají si tělo tukem a máslem, jemuž někteří kmenové ještě rudé ochry přidávajíce jako Indiáni červenými se činí. Jiní zase přiměšují ku své masti jemný prášek lesklých šupinek z měňavé slídy a blýští se pak po celém těle leskem „kočičího stříbra.“ — Muži neradi odkládají svou zbroj; jesti to mohutný štít z bůvolí nebo žirafí kůže, svazek oštěpů,

burdýř (sekera) a buzdygán (házecí palice). U některých kmenů jsou štíty obdélné, u jiných kulaté; oštěpy jejich jsou lehké, buď veskrz stejně tlusté a k házení určené, aneb silnou rukojetí opatřené a k bodání upravené. Burdýře jsou úhledně dělané sekery s násadami z rohů nosorožcových. Všechnu zbraň a všeliké nástroje zhotovují domácí kováři z železné rudy, jíž jest hojnost v hornatých krajinách. Rudy roztavují v hliněných kelímcích (pánvicích) a nechávajíce velikou část kovu odteci do škvárů upotřebují k práci jen nejčistšího, nejtvrdšího železa. Kováři pracují s dvojatým měchem, kterýž sestává ze dvou kožených žoků, z nichž dvěma rohy vítr vychází; mezi oběma žoky sedí skrčen dýmač a tahá jeden po druhém nahoru a dolů. Dva uhlazené kameny, jeden plochý a druhý homolovitý, jako u malířů vídáme, jsou jim kovádkou a kladivem; nejjížněji však bydlící Bečuané naučili se od misionářů užívatí kladiva a kleští. — Z tvrdého dřeva dlabou muži veliké mísy a tabatěrky. Bečuané jsou náruživí šňupáci a ničím jich lépe nepoctíš než trochou tabáku. Jakmile někdo z nich tabáku se dopídl, ihned běží, výhledá dva hladké kameny, rozetře jimi tabákové listy na prášek, k němuž pak, aby byl ostřejším a štiplavějším, dřevěného popelu přimíchá; a sotva že s prací tou hotov jest, hrnou se k němu všichni jeden přes druhého šňupce žádající. Drahocenného toho prášku nasype si každý hromádku na dlaň a nabíraje opatrně lžičkou železnou nebo ze slonové kosti po malinkých částkách přisluhuje nosu tak dlouho, až bohaté slzy mu kanou po tvářích; tím rozkoš jeho svrchovaného dosahuje stupně. Tabatěrky jsou buď ze dřeva aneb vyduté ovoce palmové aneb malinká tykev a visí v nerozlučném přátelství s kostěnou

lžičkou vždy na šňůrce na krku. Muži nekouří náruživě, ale ženské nemohou dýmky ani se nasytití.

Bečuanští kmenové, jak již dotknuto, bydlí hromadně tu ve větších, tu v menších osadách čili vesnicích; příbytky jsou kulaté, rákosím nebo sítím pokryté. Stěny uvnitř i zevnitř a podlaha jsou omíceny smíšeninou z hlíny a kravského lejna; místo dveří jest otvor as 3 stopy vysoký a 2 st. široký. — Každý domek ohrazen jest pleteným plotem a celá vesnice obehnaná hustou ohradou trnitých akácií na ochranu proti lvům a jiné dravé zvěři. Vesnice i města založeny jsou v podobě pravidelného kruhu, jehož vnitřní prázdné prostranství „kotla“ se nazývá a náves, náměstí a shromaždiště tvoří. Synové staví si chalupy tak, aby s otcovským domkem kruh též a tudíž jaksi malý obrazec celé osady tvořily; uprostřed takového kruhu rodinných chalup nalézá se kulaté nádvoří s ohništěm, malá čili rodinná „kotla“, kde celá rodina pohromadě sedá, pracuje, jídá, porady mívá a domácí zábavy odbývá. Čím více dětí někdo má, tím větší jest jeho kotla a tím větší jeho vážnost. Chudás, který ničeho nemá, připojí se ke kotle některého zámožného hospodáře a stane se přijatým jeho synem (přisvojencem). Každý (náčelníku podřízený) pohlavár má kolem své kotly několik takových chalupových kruhů, z nichž vnitřní, bezprostředně kolem kotly ležící kruh z příbytků jeho žen a nejbližších příbuzných se skládá. Celá vesnice (nebo město) jest tedy veliký, hlavní kotlu obepínající kruh, složený z menších, buď jednoduchých aneb soustředně složených kruhů chalup.

Hovězí dobytek jest základním jměním a pýchou Bečuanův, a dopřeje-li štěstí někomu, aby pořídil si k tomu ještě „pohyblivý vůz“ t. j. vůz,

s kterýmžto náhradím Bečuané teprv příchodem Evropanů se seznámili, jmn jest za člověka bohatého. Dobytek si ošetřují a dojí muži sami; žena nikdy nesmí vkročiti do ohrad a stájí; mimo to zanášejí se muži, nemají-li spor s některým sousedním kmenem, honbou a upravováním koží na karrosy, jimiž čilý a výnosný obchod vedou. — Ženy pak zaměstnávají se vzděláváním polí a zahrad, v nichž zvláštní druh prosa, tykve, dýně a p. sejí a pěstují, sklízením uzralého obilí a ovoce, stavěním chalup, obstaráváním a snášením paliva. Pole vzdělávají nad míru jednoduše: nástrojem jakýmsi, jež přirovnati možno k motyce o jedné nebo dvou násadách, rozkopají trochu půdu a naházejí do ní semene. Utěšený jest pohled na příčinlivé ženštiny, any v řadách na poli pracující motyčky do taktu zdvihají a spouštějí a vesele si prozpěvují, aneb když s rychlostí a snaživostí věru mravenčí hotovou střechu na dostavěný domek vysazují.

Mnohoženství jest Bečuanům dovoleno; muž smí pojati tolik žen, mnoho-li jich může uživiti; obyčejně ale berou si toliko po jedné ženě a jen náčelníci zřizují si harém. Ženu musí si každý koupiti za cenu, kteráž jest tím větší, čím větší statky ženich oplývá; bohatý ženich platí za dívku 10 kusů dobytka, kdežto chudý za několik motyček ji dostane.

V pospolitém životě počínají si Bečuané nenuceně, přitulně a tak slušně, že cizince ihned nakloniti si dovedou. Než způsobné toto chování zdá se býti spíše návykem a zevnější, líčenou slušností, než vnitřní opravdovou stránkou jejich povahy. Mají Bečuané velikou náklonnost a vlohy ke krádeži, kteréžto nadání se všemi africkými národy mají společné, vynikají ale nad své sou-

sedý zručností a mistrovskou dokonalostí. Švédský cestovatel Anderson krádežemi jejich velice trpěl, a žádná opatrnost, žádná ostražitost nemohla uchrániti ho stálého plenu, a když toho hlavárovi žaloval, odpověděl tento: „v té věci ti nemohu pomoci, mne samého okrádají vlastní příbuzní; ale dobrou radu ti dám: prvního, jež postihneš, pověs na nejbližší strom.“ — Bečuané ujišťují sice, že dobytka nekradou, leč ve válce, ale z pravidla podnikají šrůtky a boje se svými slabšími sousedy za tím účelem, aby měli zámínku a příležitost bez velikého namáhání přisvojiti si pěkná jejich stáda. Utrpěvše křivdu pomýšlejí na krutou pomstu, avšak vyzná-li se škůdce ze své viny a uchlácholí-li poškozeného pěkným nějakým darem, jest smíření dokonáno a mezi oběma uhostuje se zase mír a aspoň na oko srdečné přátelství.

I u Bečuanů jest v obyčeji obřizka, kterouž zajisté jen ze zdravotních ohledů a podle starodávného obyčeje konají, nepodkládajíce jí nižádného náboženského významu, ovšem ale spojené s ní obřady u veliké tajnosti chovajíce. Dorůstající mladík, který obřizkou mužem se stává a dospělým se prohlašuje, musí přestáti dosti dlouhou a krutou přípravu, v níž k tomu se hledí, aby rozmanitým přísným cvičením, zvláště pak mrskáním a bičováním až do krve — se otužil, a zdrželivosti a trpělivosti se naučil. Když pak přestál tu dobu zkoušky a přípravy, a příbuzní po celém těle mastí jej natřeli, bere na se mrav i roucho mužů a jsa nyní plnoletý smí nositi zbraň. I na dívkách konají se jakési slavnostní obřady, jimiž ze stavu dětského do třídy dospělých osob přestupují. Děvče dají na nějaký čas pod dohlídku starých žen, kteréž je poučují o příjemnostech, obtížích i povinnostech ženy a matky, mezi nimiž trpné poslušství

za první se pokládá. Aby obraznou zkouškou dokázala, že ruce její dorostly a utuženy jsou k práci, musí dívka kus horkého železa nositi v ruku, načež je ženy mastí pomažou a jí zpodní část vlasů na hlavě ostříhají, hořejší pak máslem namastí a rudkou natrou. S hrdostí a patrným zalíbením ustrojí se po té děvče tak, jak u žen jest obyčej a očekává s důvěrou, že brzo dostane se za muže.

Bečuané přijímají ochotně křesťanství, kterémuž pokroku s největším úspěchem cestu razil anglický misionář Moffat (r. Moffat), tchán dra. Livingstona. Měkká a libozvučná řeč jejich, již „sičuanu“ nazývají, slovy a významy tak jest bohata, že Moffat, když 30 let již pilně jí se byl obíral, vždy ještě nová objevoval slova; ctihodný tento víry a osvěty zvěstovatel upraviv Bečuanům a becedu naučil je písmu a čtení a sám převedl celou bibli na jazyk jejich. Kuruman, Moffatovo sídlo (viz mapu), má pěkný kostel, prostornou školu a tiskárnu, v níž bible a drobnější poučné spisy v „sičuaně“ se tisknou. Celé okolí Kurumanu jest křesťanské a obyvatelé jeho i tam, kde žádný misionář nežije, pořádají si pravidelná bohoslužebná shromáždění, cvičí se vespolek v čtení a kupují horlivě knihy misionářů. Do hromad přicházejí — pokud možno — v kroji evropském, poněvadž misionáři obyčejný jejich oblek (rozuměj nahotu) za neslušný prohlašují; každá veteš evropského střihu jest jim tedy věcí hledanou, při čemž se arci na úplnost přísně nehledí: tu přichází jeden v košili, jiný toliko v kalhotách a opět jiný pouze se starým obnošeným kloboukem. O vlastní vzdelanosti u Bečuanů ovšem posud ještě nemůže býti řeči. I u nich bývá hojnost čarodějů a „doktorů“, kteří obecnou nevědomost na svůj prospěch umějí

vykořisťovati, a jichž výrokům a předpisům úplná bývá důvěra. Největší vážnosti požívají čarodějové, kteří déšť „dělají“ majíce nezřídka větší vliv na lid než sám hlavár nebo král. Volání deště stalo se řádným uměním čili řemeslem, a každý kmen má aspoň jednoho takového divotvorce; avšak poněvadž dle známého pořekadla nikdo ve své vlasti není prorokem, provozují i tito podvodníci svoje umění vždy v krajinách a u kmenů co možná vzdálených. Pravou vlasť svou z pravidla zapírají a drží rod svůj pečlivě v tajnosti namlouvajíce lidu, že jakýmsi zázrakem povstali pojednou z některé skalní sluje aneb z hlavy té neb oné hory. Kouzla jejich a zaklínací formule jsou velice rozmanité; nejobyčejnější způsob však jest ten, že z nejbližšího lesa od každého druhu stromů čaroděj několik listů sebere a nad nezálhým ohněm praží, mezi tím pak dlouhou, ostrou jehlou ovci, bez vady a úhony, srdce propíchne a všelikterými průpovídkami živly zaklíná. Z doutnajícího listí vystupuje prý dým až k oblakům, smíruje nebesa a deštěm skoupá. Ty obřady když se skončily, jme se veškeré shromáždění křepčiti doprovázejíc tanec hlučnými zpěvy, v nichž moc a dovednost umělcova se oslavuje. Až do půl noci trvá ten divý rej; když ale zatvrzelá oblaka obměkčiti se nedají a déšť přijíti nechce, berou útočiště k novým čarám. Tlupa statných, svižných mladíků rozběhne se po krátké poradě, obstoupí kruhem některou skalnatou, k úbočí značnější hory přiléhající krajinku, kde u větším počtu naleztí doufají malé skalní sahy. Rozstoupivše se stahují kolo vždy úže a úže a vženou konečně ubohou pomatenou zvěř tak do úzkých, že se jim skoro vždycky podaří několik kusů za živa polapiti. Ty pak u slavném průvodu nosí po vesnici a čaroděj od jedné k druhé

přecházeje nelítostně je štípá, až úpěnlivě se dají do ječení; ryk a jekot jejich přivolá prý déšť! — Není-li náhoda kejklíři přízniva, t. j. nevyčíhal-li důvtipně změny povětrnosti, zůstávají všechna kouzla a všeliké čary bez úspěchu, a čaroděj musí v čas se ohlížeti, jak a kudy by nepozorován upláchl, poněvadž zlé má tušení, že celá jeho šalba nešťastný vezme konec; ano praví se, že všichni „dešťaři“ násilnou scházejí smrtí, neboť by i sebe obratněji praktikovali své podvodné umění, někdy přece nadejde doba, kdy přeteče vztek lidu, a týž člověk, jež před nedávnem ještě oslavovali co divotvorce, smrtí pyká svého „umění“. — Čaroděj, nemůže-li dovolati se deště, vypomáhá si všelijakými výmluvami předstíraje na př., že proti němu pracují cizí tajné mocnosti a skrytá kouzla, kteráž vniveč uvádějí jeho neomylné prostředky. Zvláště prý slonová kost velikou mocí zapuzuje dešťové oblaky, pročež zboží toto až do slunce západu pečlivě v úkrytu se chová a pak teprv v tuhé obálce se vynáší.

Moffat vypravuje zajímavou historku o přivolávání deště, jakáž udála se v okolí Kurumanu, jehož obyvatelé již po několik let suchem a stálými vedry velice byli sužováni, tak že konečně u velikém shromáždění lidu na přetřes vzali otázku: jakým způsobem by bylo lze svízeli tomu pomoci? Celé shromáždění pak jednohlasně přijalo návrh, aby z krajiny vzdálené povolán byl dešťový doktor, kterýž po delším vyjednávání skvělou odměnou povzbuzen skutečně se dostavil. Nebe stále bylo jasné a čisté jako lazur a s něho planulo velikým zářem nelítostné slunce vypalujíc poslední kapky tu a tam ještě zadržené vlhkosti. V ten den, kdy pověstný doktor se dostavil, přivalila se spousta těžkých oblakův, se všech stran počalo se blý-

skati, hrom zarachotil a veliké krůpěje padaly chvílku do vyprahlé země. Veliká z toho byla radost všemu lidu, drzost pak a nestydatost čarodějova vzrostla až k nebesům: „toho léta — oznamoval — musí ženy zahrady zakládati na pahorcích, neboť roviny zaplaveny budou!“ Na to vypravoval, kterak pohubil vesnice těch, kteří byli nepřáteli jeho kmene, rozkázal oblakům, aby na ně vychrlily vody své; — kterak veliké vojsko zadržel seslav na ně takový déšť, že veliká řeka povstala a se valila cestou, kudy mu bylo kráčet, a podobných nesmyslů více. Ale minul den první, minul den druhý, uplynul týden a ušlo několik neděl, a Bečuanům déšť nepřicházel; marné všechny kejkle, oblaky nevydaly deště. Lid počínal zoufati a nedůvěra co den se vzmáhala, a samému čaroději počínalo býti teskno u srdce. Tu z nenadání sprchnul lehounký deštěk. Plni radosti přiběhli pohlavárové do stanu „doktorova“, aby mu blahopřáli k šťastnému výsledku; ten ale na rohožkách roztažen tvrdě spal. Procitnuv nevěděl, co se bylo za jeho spánku přihodilo, a pohlaváři tím nemile překvapení promluvili jemu: „Myť mysleli, že déšť děláš, a ty zatím ve snách jsi pohroužen!“ Šelma lišák rozhlednuv se rychle po stanu uzřel, kterak žena jeho koženým mléčným měchem potřásala, aby něco másla si utloukla na lícidlo; toho rychle se uchopiv okamžitě hlaváry k pořádku volal: „Proč mi domlouváte? zdaliž nevidíte, že po mém návodu žena déšť stlouká, seč síly její jsou?“ Tou replikou upokojili se pohlavárové a letmo roznesla se krajinou zvěst přepodivná, že doktor tlucením másla déšť přivolal. Ale déšť nebyl dosti vydatný a znova ubíhal týden po témdni, aniž by skáplo. Osení na polích nevzešlo, dobytek hynul nedostatkem píce, na sta vychrtlého lidu

bloudilo krajem pátrající po nezáživných kořincích a plazech, a tíseň drzého čaroděje rostla každou minutou. I rozkázal, aby chytili mu opici paviána dobře věda, že to věc velmi nesnadná, a vymínil si ještě, že nesmí na něm býti ni vady ni poškrvny. S velikou nouzí a nadlidským namáháním lapili žádanou opici a přivedli u vítězoslávě domů. Čaroděje to příliš netěšilo. Než i tentokráte rychle sobě věděl rady a pomoci. Sotva že spatřil paviána, počal ihned přezalostně se tvářiti a skormouceným hlasem volal: „Srdce mé jest rozerváno, jazyk dřevění mi zármutkem! Nepravil-li jsem vám, že nemohu deště učiniti, bude-li se zvířeti jen chloupku nedostávat?“ I ukázal jim po té ucho zajatého paviána, kteréž maličko bylo uškrábnuto, a ohon, s něhož několik chlupů opelichalo. Naděje lidu rozplynula se vniveč, a čaroděj přemýšlel o nových prostředcích; aby věc zase o něco protáhl. Žádal srdce lvího řka, že nyní jen tak silný lék může prospěti. Byla to krutá úloha nebohým Bečuanům; ale štěstí jim přálo, a nedlouho na to ubili skutečně lva a přinesli srdce jeho doktoru čaroději. Čaroděj znova rozdělal své ohně, zaklínal strašně oblohu, hrozil a přikazoval oblakům, ale jaké bylo podivení a ustrnutí všech, když mračna ani dost málo těch hrozných slov se nezděsivše nepřicházela, a ta, která přišla, deště nevydávala. Čaroděj vytasil se hned zase s jiným kouskem; vypátral totiž, že opomenuto bylo hrob nedávno pochovaného jakéhos nebožtíka patřičně políti, i dokazoval, že tělo jeho vykopáno, omyto a znova pohřbeno býti musí; znaje pak, jak velice Bečuané mrtvol se štítí, pokládal za nemožné, že by se k tomu odhodlali, i viděl se již svých nesnází sproštěna. Však Bečuané nouzí puzení vykonali i tuto šerednou práci

proti všemu citu a vší ošklivosti a byli přece zase tam, kde dříve, t. j. na suchu bez deště. Dešťař byl se svými výmysly v koncích. I zbývalo jen ještě poslední vynesti trumf: obžalobu u lidu oblíbených misionářů, s nimiž až posud dobré hleděl udržeti přátelství. Krok ten byl odvážný a vymáhal velké opatrnosti, za kterouž příčinou prohnáný šibal myslí lidu připravoval tu vzdálenějšími, tu bližšími nárážkami a opatrným podezříváním, až konečně domnívaje se půdu míti dosti upravenou — zřejmou obžalobou proti misionářům vystoupil řka: „Zdaliž ušlo zrakům Vaším, že Moffat a Hamilton, kdykolivěk mraky přicházejí, k nim vzhůru zraků svých obracejí? Bílé tváře jejich zaplašují oblaky, — nebudete míti deště, dokud oni mezi Vámi budou dlíti.“ Trumf jeho vyhrál: nevole lidu svezla se na uhohé misionáře, a kletby se všech stran na ně pršely; zvonec, jenž obec k modlitbě volával, musel umlknouti, poněvadž prý mraky zahání, ano i modlitba počala budit nedůvěru, sám pohlavár vyslovil misionářům svou nedůvěru podezřívaje jich, že prý sklánějíce se při modlitbě se zlou jakousi mocností pod zemí rozprávku mívají. Misionáři statečně odráželi všechny útoky, zakusili sic mnoho strachu, ale ušli nebezpečenství. Odhalující hrubé podvodnictví čarodějovo očistili se všeho nařknutí, tak že rozkvašenost obecná s novým vztekem na čaroděje se vrhla a jej jisté by byla rozsápala, kdyby sám Moffat v jeho prospěch nebyl zakročil a k útěku mu dopomohl. Čaroděj ale přece s osudem svým se nemínil. Provozujíc brzo na to podobné kejkle u kmene „Bavankecích“, byl od lidu utýrán a ubit.

Jest vůbec známo, že chvastavé ženštiny a chlumeckým prachem střílející tluchubové smyšlenky své tak dlouho vypravují a opakují, až ko-

nečně sami jim věří a za pravdu je pokládají; a tak děje se i mnohým africkým čarodějům, že provozující po delší čas své pitomé kejkle, posléz opravdu za divotvorce se považují a „umění“ své proti všem rozumovým důvodům s velikou často obratností hájí a zastávají. Misionář Livingstone zaznamenal z vlastní zkušenosti rozmluvu s čarodějem děšť volajícím, jakáž prý z pravidla vždy se rozprádá, když oba se setkají.

Čaroděj právě vykládá a dle potřeby pořádá tisíce své krámy: oharky z upálených nedopých, vnitřnosti a lejna rozličných zvířat, chundely kravských chlupů, hadí kožky a páteř, a sbírku všech bylin, bambolů, cibulí a kořínků, jež v kraji tom lze nalezt. Tu přistupuje k němu misionář: Dobrý den, příteli! Dnes máš mnoho „medicin“ kolem sebe; jsou tu nepochybně všechny, jež možno nalezt?

Čaroděj: Pravdu's řekl, však jest jich také potřebí, neboť celá krajina žízniva jest deště, jež učiniti hodlám.

M. Myslíš opravdu, že jest v tvé moci vládnouti oblakům? Po mém rozumu mocen jest toho jedině bůh.

Č. I já tak smýšlím. Bůh ovšem dělá dešť, já ale těmito léky na něm se ho doprošuju, a když pak dešť přijde, moje to dílo, moje zásluha. Dráhně let už dělal jsem deště Bakuenům, a mým uměním staly se ženy jejich tučné a lesklé — ptej se jich: dosvědčíť mi toho.

M. Však spasitel rozkázal nám, abychom toliko jeho jménem boha prosili a nikoliv kouzly.

Č. U nás jinaké. Bůh stvořil sice nejprve černé lidi, ale nemiloval nás tak jako bílé. Vás učinil sličnými, dal vám roucha, pušky, prach, koně a vozy a mnoho jiných věcí, o nichž my

ničeho nevíme. Nám nedal nic než oštěp, dobytek a umění dělati déšť. Nám nedal takých srdcí, jaké vy máte: my nemilujeme se vespolek; jiní kmenové strojí kouzla a léky na úkor naší zemi, aby u nás nepršelo, abychom hladem se rozptýlili a k nim přijíti museli, moc jejich seslít. Těm čarám přítrž učiniti se musí našimi léky. Bůh dal nám malou věc, kteréž vy zhola nerozumíte: dal nám známost jistých léků, jimiž déšť lze přilákati. My nepovrhujeme věcmi, kteréž vaše jsou, ač jim nic nerozumíme. My nerozumíme vaší knize (bibli), ale nezavrhujeme jí; neodsuzujtež i vy té trochy našeho vědění, třeba jste smyslu pro ně neměli.

M. Nepohrdám ničím, čeho neznám; ale mám za to, že na hrubém jsi omylu, jest-li že se domníváš mítí léky, kteréž by déšť přitahovaly.

Č. Takováť jest obyčejně řeč lidí, když něčemu nerozumějí. Když poprvé otevřeli jsme zraky, viděli jsme otce své, ani dělali déšť, i vešli jsme v jejich šlepěje. Vy, kteří z Kurumanu obilí si objednáváte a do zahrad svých vodu svádíte, ovšem obstátí můžete bez deště, nikoliv ale my. Kdybychom neměli dešťů, neměl by dobytek píce, nedávaly by krávy mléka, děti naše by hubeněly a pomíraly, kmen rozptýlil by se a zanikl — naše ohně by povyhasly.

M. Nic proti tomu nenamítám, že déšť veliké jest ceny a důležitosti; avšak *ty* ho učiniti nemůžeš; tyť zajisté čekáš, až přijdou mraky, pak začínáš své čáry a svoje zaklínání a děláš si zásluhu o věc, kteráž jen od boha přichází.

Č. Já pracuju svými, ty také svými prostředky; my oba jsme doktoři, a doktoři nejsou podvodníci. Ty dáváš nemocnému léky; někdy zalíbí se bohu jej pozdraviti, někdy nezalíbí se mu — nemocný

zemře. Pozdraví-li se, pokládáš sobě za zásluhu, co bůh učinil. Tak jedná i já. Někdy nám bůh deště dopřeje, někdy zadrží. Dá-li nám jej, pomohla naše kouzla. Zemře-li tobě nemocný, zajisté přece proto nezříkáš se svého lékařství; tak i já, dešť-li se nedostaví. Proč ty pracuješ stále svými léky, chceš-li bych *já* svých se vzdal?

M. Já podávám léky tvorům živým, kteříž v oboru mém se nalézají, a mohu pozorovati jich účinky i když nemocný se nepozdraví; ty ale pravíš, že učarovati můžeš oblakům, kteréž tak vysoko nad námi se vznášejí, že prostředkové tvoji nikdy jich nemohou postihnouti. Mračna jdou obyčejně směrem tím a kouř tvůj směrem jiným. Jen bůh může mrakům rozkázati. Zkusíš toho a očekávej trpělivě; dáť bůh dešť i bez tvých medicín.

Č. Vždycky jsem myslíval, že běloši jsou moudří lidé a rozumní! Kdož pak odváží se toho, aby k vůli pokusu nouzí zahynul? Či jest sladko zemřítí?

M. Můžeš učiniti, aby dešť toliko na jedno místo přšel?

Č. Ani mi nenapadne o to se pokouseti. Jsem rád, když celá krajina se zelená a vše chcen lid se raduje, když ženy rukama tleskají a z vděčnosti šperky své mně přinášejí a radostí zpívají.

M. Myslím, že šálíš je i sama sebe.

Č. Dobrá, pak hodíme se oba do páru.

Bečuané mají v rozličné ty čáry důvěru tak neobmezenou, že kdo volání deště zavrhuje, po jich rozumu ni citu ni smyslu nemá pro přední jejich potřeby a blahobyť, kterýž na nich závisí. Ani výmluvný a oblíbený dr. Livingstone nemohl při všem úsilí ani přítele svého, Bakuenův hlavára Sičiliho, který jinak byl muž dokonalý a přece sama

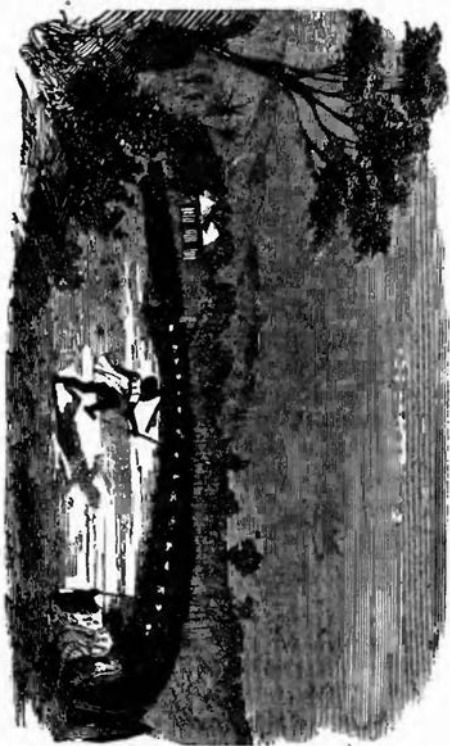
sebe za dešťů čaroděje považoval, o ničemnosti té pověry přesvědčiti.

Zřízení beučanských kmenů jest patriální monarchické: každý kmen má krále čili hlavára, který obyčejně sídlí v největší vesnici. Důstojenství hlaváarské přechází s otce na syna nikoliv volbou, nébrž děděním, a posloupnost tato má u lidu kořeny tak hluboké, jako by to vůbec ani jinak býti nemohlo. I bylo jim s velikým potěšením slyšeti, když dr. Livingstone vypravoval, že krajané jeho mladou paní hlavárem (rozuměj královnou Anglie) učinili, aby zachovali posloupnost krve královské. Každý kmen má několik vesnic a každá vesnice svého pohlavára; pohlavárové tvoří jakési feudální panstvo a uznávají náčelníka (hlavára, krále) za vrchního svého vladaře. Náčelník pak hledí si věrnost jejich tím zabezpečiti, že dcery jejich za manželky pojímá aneb se svými syny zasnuhuje. Bečuané mnoho si zakládají na vznešeném příbuzenstvu, a potká-li cizinec muže s čelnějšími rodinami nějak spleteného, ihned vypravují mu průvodčí tohoto, kterak spřízněn jest s těmi a těmi příbuznými těch a oněch příbuzných hlavárových, a kdyby toho opomenuli, ihned napomíná některého souseda: „pověz mu přece kdo jsem;“ a oslovený vypočítává pak na prstech celý jeho rodokmen a vykládá celé jeho daleko široko rozvětvené „vysoké“ příbuzenstvo.

Na obecných sněmích čili shromážděních pronášeny bývají řeči tak obratné, že by se mnohý v sněmu zasedající Evropan za ně styděti nemusil. Přiložený obrázek představuje nám takový sněm lidu, jemuž slavný král Bassutův, Mošeše, z příchodu misionářů blahopřeje a takto mluví: „Radujte se, Makarové a Mokačané, kteříž vládnete městům, veselte se! Velikou máme příčinu těšiti

se novinám, které jsme zaslechli. Přemnohé kolují mezi lidem řeči; v jedněch pravda jest a v druhých lež; ale jen blud zůstal u nás a rozmnožil se, a proto pilně jest nám sbíratí pravdy, jež sly-

Sněm lidu bečvánského.

šíme, abychom neutonuli v proudu lží. Řečeno jest nám, že všichni stvořeni jsme od jedné nejvyšší bytosti a že všickni od jednoho muže původ jsme vzali. Hřích vešel do srdce toho muže, když

pojedi z ovoce zapovězeného, a my hřích jeho zdědili. Tito mužové, praví se, že zbřešili a že co u nich též u nás hříchem jest, poněvadž jednoho rodu jsme a srdce naše stejná jsou. Vy, Makarové, slyšeli jste tato slova a pravíte, že to lži jsou. Jestliže vás tato slova nepřesvědčují, tím vy sami jste vinni. Říkáte, že nechcete ničemu věriti, čehož nepochopujete. Popatřte na vejce: rozbijeme-li je, vyteče z něho jen bílá a žlutá hmota; ale uložte je pod křídla ptačí a vyjde z něho tvor živý. Kdož to vyskoumá? Kdo seznal kdy, jakým způsobem rodí teplo slepičí kuřátko ve vejci? Toho nepostihne rozum náš, a přece nepopíráme, že tak skutečně se děje. Učiňmež jako slepice: uložme pravdy ty do srdcí svých, jako slepice vejce bere pod křídla, hřejme a střežme jich s touže pilností a něco nového se z nich vyklube.“

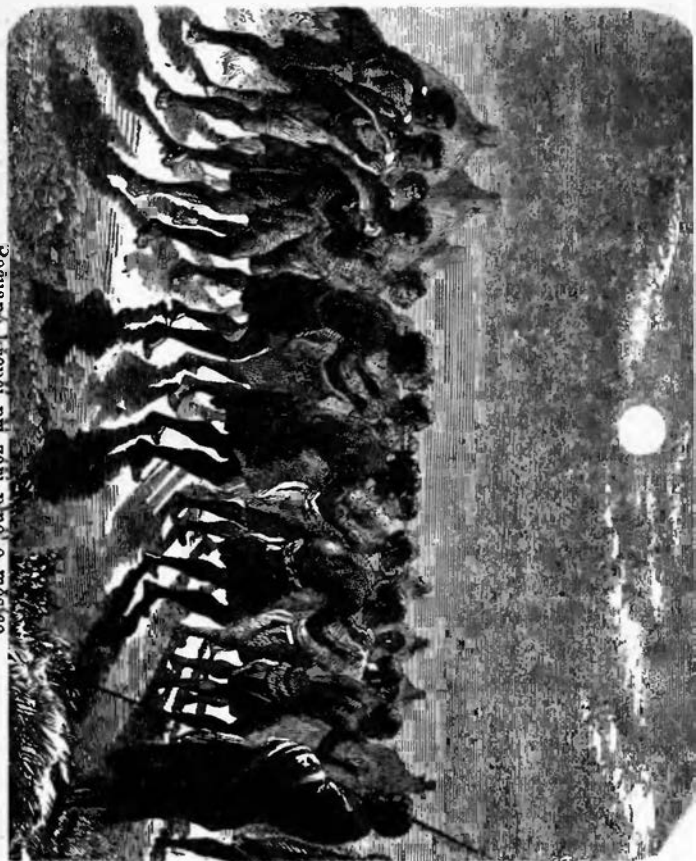
Jako u všech jihoafrických národů nenalezli misionáři ani u Bečuanů ponětí ani představy o nějaké nejvyšší bytosti, ani v řeči jejich slova, kteréž by smyslem a významem svým na víru v nějaké božství poukazovalo. Náboženských obřadů a podání neměli. Jen o původu člověčenstva vypravuje jim stará báje, že prý první lidé kdesi na zemi z jakési skalní sluje vzešli, kde prý až posud v skále vytlačenou šlepěj prvního člověka spatřiti lze.

Poznamenání. Podobnou pověst vypravují mahomedáni o hoře Adamově na ostrově Cejloně. Viděti na hoře této podnes prohlubinu 5' dlouhou a 2' širokou, kterou pokládají za šlepěji Adamovu. Adam prý vyhnán byv z ráje, stál zde na jedné noze tak dlouho, až mu bůh odpustil.

Někteří kmenové světí též nějaký svátek, a sice první den po úplňku; s napnutostí očekávají, až se objeví plný měsíc, aby s křikem a jásotem

jej pozdravili a při něm přání svá pronášeli. Tak volali průvodčí Livingstonovi, když na cestě po-

Bečuanové křepčí při záři plně o měsíc.

prvé měsíc v ouplňku se zaskvěl: „ať šťastna jest naše cesta s bílým mužem, ať zhynou naši nepřá-

telé, ať zbohatnou doktorovy děti!“ atd. — Učení křesťanského náboženství zdála se jim býti tak báječná, dobrodružná a směšná, jako některé obyčeje bílých lidí; nejvíce nasmáli se tomu, že se Evropané myjí, že údy své do pytlů (kalhot) strkají a knoflíky tělo si stahují, místo aby je co šperky kolem krku zavěšovali atd. — Kdysi otázel se Bečuan misionáře Moffata: Jaký jest rozdíl mezi mnou a mým psem? Ty pravíš, že jsem nesmrtelný, proč ne i můj pes nebo vůl? Oni zdechnou, můžeš viděti jejich duše? Jaký jest rozdíl mezi člověkem a zvířetem? Žádný, leda že člověk větší jest šibal.“ Jindy zase pravil vtipný jakýsi chlapík, kterýž byl takřka prorokem svého rodiště, misionáři, jenž právě byl vykládal učení o stvoření světa a lidí: „Myslíš-li opravdu, že jedna bytost všechny lidi stvořila, musíš také věriti, že ona bílé lidi stvořivši, dílo své zdokonalila. Bůh nejprvé učinil pokus s „křováky“, ale nelíbí-li se mu, poněvadž hnusní jsou a řeč jejich žabímu kvákání se podobá; pak udělal Hotentoty, ale ani ti se mu nelíbili; pak sebral svou moc a své umění a učinil Bečuan y — veliký zajisté pokrok — a konečně stvořil lidi bílé. Proto jsou běloši nás mnohem důmyslnější; oni dělají běhavé domy, učí voly přes hory a doly je tahati, učí je zahrady zorávati, aby k tomu nemuseli bráti žen svých, jak u nás v obyčeji jest.“ — Bečuané tedy při vši samolibosti uznávali sami, že bílí lidé jsou plemene dokonalejšího, vznešenějšího, a nejbystřejší hlavy jejich přemýšlely, jak by věc ta vysvětliti se dala; však vysvětlení učinili si teprv z nauky, že bůh lidi stvořil.

Těla svých zemřelých Bečuané pochovávají. Podlé vypsání misionářů děje se pohřeb takto: když nastává poslední chvíle nemocného, pokryjí

tělo jeho koží nebo sítí, vzpřímí a drží jej tak, aby kolena měl pod bradou, až ducha vypustí. Pak bez prodlení kopou hrob, nezřídka hned v dobytčí ohradě aneb v chalupě zemřelého. Obloživše stěny hrobové jakousi cibulovitou rostlinou, uloží do něho mrtvolu, jako by seděla s obličejem na sever obráceným, zasypou jámu prstí a prst ušlapou. Mezi tím co hrob prstí, větvičkami a kořínky promíchanou, se zahazuje, stahují s mrtvoly příkrývku, až mrtvola naha v zemi zůstane. Když mohyla nakupena jest a ušlapána, shýbají se všichni přistojící a shrnují na ni všechny zbytky drobné země. Pak přinesou velikou nádobu plnou jakési cibulové odvárky a všichni, muži i ženy, myjí si v ní ruce a nohy volajíce při tom „pula, pula!“ (déšť, déšť). Stařena přivleče po té všechnu zbraň nebožtíkovu, lučiště, šípy, sekeru a oštěpy, rozličné druhy zahradních semen a jiné věci. Obrátivše se pak k hrobu volají přítomní: „Toť jsou všechny tvoje věci.“ Konečně vyživše na čerstvý náhrobek ze všech nádob vodu, odnášejí ostatní věci domů za nářku a kvílení žen i děvic. Nezřídka, aby uspořili si práce, jakou vymáhá kopání nového hrobu, kladou nebožtíka do doupěte mravkolva, a jelikož Bečuané s pohřbem velice pospíchají, stává se dosti často, že pohřbený, který nebyl mrtev, nýbrž ve mdlobách, z mrákot se probere, z sypké hlíny propracuje a domů navrátí. Livingstone sám dvakráte byl svědkem takového z mrtvých vstání.

Slavný misionář a lékař David Livingstone, jenž má největší zásluhu o prozkoumání vnitřních krajín a národů jihoafrických, nastoupil roku 1840 apoštolské cesty své, jichž předním účelem bylo hlásati evangelium Kristovo divokým synům

Afriky. Z bezpříkladnou vytrvalostí pracoval dlouhá léta se skvělým výsledkem co učitel a lékař, a jméno jeho proslulo mezi objeviteli zemí a národů

Přišel do Afriky odebral se nejprvé do Kurumanu, nejsevernější tehdejší misionářské osady jihoafrické, kde Moffat (později Livingstonův tchán) po 40 let již zdárně působil. Kuruman jest rozkošné místo v nepřehledných travnatých stepích, mohutný pramen zavlažuje rozsáhlé sady, v nichž mimo obilí a zeleniny daří se víno, jablka, broskve, fíky, citrony a jiné druhy jižního ovoce. — Zde však nebylo pro něho dosti rozsáhlé působiště, i odebral se tedy as 200 angl. (42 1/2 rakousk.) mil dále na sever do krajiny Bakuenův. Oddáliv se všeho obcování s Evropany skoumal a studoval pilně řeč, mravy a smýšlení toho národa. Sičili, hlavár Bakuenův, přijal jej s velikou upřímností a seznam šlechetnou jeho povahu a lidumilné záměry srdečné s ním uzavřel přátelství. Netrvalo dlouho a Sičili naučil se čísti a s velikou zálibou studoval sv. písma. Zanecháváje honby, kteráž mu dříve byla nejmilejší zábavou, sedával doma pohroužen do hlubokých pravd biblických. Říkával, že zúplna přesvědčen jest o pravdivosti nauky křesťanské i přičiňoval se všemožně, aby i lid svůj pravdám těm získal. Ale jsa nováček z horlivosti příliš nedočkavý byl by je nejraději bičem na víru obracel; „neboť“ — říkával — „na pouhé řeči nic nedbají, jen mrskáním s nimi něco pořídím.“ Zařídil si domácí bohoslužbu, avšak vyjma domácí lid k jeho bohoslužbě nikdo se nedostavoval. Tento stav věcí po delší čas se neměnil. Majíť Afričané již od přirození velikou nechuť zanášeti se věcmi, kteréž obyčejný obzor jejich myšlenkový přesahují; však prostá srozumitelná řeč a zajímavé výklady byly by uspořily jim vlastní přemýšlení a zábavná

vypravování byla by přece překonala přirozenou nechuť, kdyby nedůvěra a pitomá pověrčivost jako nepřekonatelná hráz jim v cestu se nebyla postavila; domnívali se, že nové učení jim úklady strojí, že v „knize“ jakési zlé kouzlo vězí.

Téhož roku, kdy Livingstone u nich se usadil, udeřila neobyčejná sucha, a za nimi nedostatek a nouze. Livingstone radil, aby nespolehali na deštěře kouzelníky, nýbrž aby se chopili rozumného, v suchých krajinách jedině prospěšného prostředku: aby vyhledali totiž nevysychající řeku, tam se přesídlili, hráze vystavěli, průplavy vykopali a jimi vodu po vší krajině rozváděli. Návrh se zalíbil, a celý kmen odstěhoval se na jih k břehům řeky Kolobeng zvané, kde Livingstone (za svého pobytu v Africe již po třetí) vlastníma rukama domek si zbudoval; muselť vůbec mimo lékařské a kazatelské povinnosti konati též práce zednické, kovářské, zámečnické, tesařské a zahradnické. V krátké době povstala kolem domku jeho nová vesnice se školou, hráz byla brzo hotova a průplav vykopán; prvním rokem dařilo se vše výborně. Ale druhého roku nebylo dešťů a třetí rok byla sucha a parna. Řeka vyschla a šakali i hyeny celé krajiny nestačili požíratí ohromné množství leklých a hniјících ryb. I ve čtvrtém roce bylo dešťů tak málo, že obilí ani uzrátí nemohlo; často přicházely sic husté mraky, zahřmělo a blýskalo se, ale neskáplо. Lid v pověrách vychovaný stále vzpomínal svých déšť dělajících čarodějů. Nikdo nemohl jim toho zazliti; staršinové lidu na doktoru žádali, aby aspoň Sičilimu dovolil déšť dělati. — „Obilí naše seschne“ — naříkali — „musíme se rozptýliti, jen jednou nech udělati déšť, a všichni pak rádi půjdeme do školy a budeme se modlit a zpívat, jak dlouho ti bude libo.“ Ale Sičili sám

již nedůvěřoval svému umění a zřekl se ho, jakkoli mu to s počátku bylo obtížno. Lid počínal si v neúrodných těchto letech velmi vzorně, ženy přinášely své „skvosty a šperky,“ aby za ně u sousedních, lepší úrodou požehnaných kmenů se zakoupilo obilí; děti prolezly celou krajinu hledající bamboly a kořínky, a muži chodili na lov, neboť bylo na štěstí v té krajině zvěře hojnost, zvláště bůvolů, žiraf a zeber. Jest pak stará výsada hlavářů, že z každého zabitého zvířete kus hrudi co poplatek jim odvesti se musí; měl tedy Sičili vždy masa takový dostatek, že i misionářovu rodinu mohl zásobovati.

Přese všecken odpor, jaký z počátku proti jeho učení a činnosti se jevil, získal si Livingstone lidumilností, léčením a ošetřováním nemocných, vyučováním v rozličných užitečných věcech a živým účastenstvím v strastech i slastech u veliké míře lásku, oddanost a vděčnost lidu, jemuž byl věrným přítelem a dobrodincem. Dopoledne bývala „škola“ pro starší, odpoledne pak odbývala paní Livingstonová „školku“ malých dětí, do kteréž všechna drobotina, jindy bez dohlídky se potulovala, velmi ráda docházela; rovné oblibě těšilo se i její vyučování dívek v ženských pracích. Poněvadž dni bývaly velmi parné, konala se bohoslužba z pravidla dobou večerní.

Ale na tak tichý život nemohl se Livingstone trvale upoutati. Vymáhaloť jeho apoštolské povolání, aby svému učení nové dobýval půdy. Avšak jen ze severních krajin kynula naděje na rozšířené působíště, poněvadž Búrové v Zaválské republice tehdy mezi východními kmeny misionářů trpěti nechtěli. Již dávno věděl Livingstone, že na severu, uprostřed úrodné a obydlené země veliké jezero Ngami se nalézá, i umínil si vyhledati

tuto krajinu, již až po tu dobu žádného Evropana oka nebylo spatřilo. Aby však směrem co možná nejpřímějším t. j. nejkratším k řečenému jezeru se dostal, musel alespoň část veliké poušti Kalaharské proputovati; i podnikl tu cestu, o kterouž mnozí cestovatelé marně se byli pokoušeli. Livingstone vyptav se tuzemců na všeliké podrobnosti, usnesl se na tom, že půjde pokud možná podél okraje pustiny, aby takto, ač nemilými oklikami, přece jistěji cíle svého došel.

Bakuenové sami vypravovali si báječné věci o jezeře a o pokladech, jakéž prý tam se nalézaly; tak na př. jest prý tam slonové kosti takové množství, že obyvatelé ze samých slonových zubů ploty a ohrady dělají. I nebylo tedy divu, že záměr Livingstonův všeobecné pochvaly došel a k té pouti mnozí se nabízeli společníci.

Ještě dlel Livingstone na místě, a již naskytaly se překážky. Nejblíže na sever bydlí kmen bečuanský, Bamangvatové; Sikomi byl tehdáž jeho hlavárem. K tomu odeslal Sičili posly žádaje, aby dovolil Livingstonovi s družinou územím jeho cestovati; avšak odpověď přišla záporná. Sikomi znal totiž cestu k jezeru; dostával tam odtud mnoho slonové kosti, s kterouž vedl znamenitý obchod; i obával se tedy, že by skrátily se jeho příjmy, kdyby cizinci objevili cestu k jezeru. Než Livingstone, nedbaje záповědi Sikomiho, vydal se dne 1. června 1849 z Kolobengu na cestu.

Karavana jeho čítala s vůdci a honci as 12 osob, 80 volů a 20 koní. Ubírali se zprvu známými cestami k Bamangvatům, pak zabočili na levo do poušti Kalaharské. Rozsáhlá rovina, kteráž od ř. Garibu počínajíc až k jezeru Ngamskému na sever se rozkládá, jen proto pouští se nazývá, poněvadž nemá žádné tekoucí vody. Tu a tam

objevují se vyschlá říční koryta, kteráž dokazují, že zde jakož i v celé jižní Africe druhdy vody bývalo mnohem více než nyní; jinak jest celá ta země ku podivu rovná. Ačkoliv půda větší částí jest jen bělavý písek, jako čistý rozemletý křemen, přece jiný jest na krajinu pohled než na obyčejnou písečnou poušť; jevíť se tu plodnost a úrodnost mnohem větší, nežli bychom očekávali. Livingstone má za to, že celá poušť tvoří jakousi kotlinu, kteráž skalami a pahorky na okrajích jest obroubena, tak že z daleka od někud podzemní prameny k poušti se sbíhají a pod ní se roztékají. — K takovému zřídlu dorazila též Livingstonova družina doufajíc, že čerstvým tokem uhasí palčivou, již třídnenní žízeň a že zase na nové tři suché dni se napojí a zásobí. Ale nemálo se zděsila nalezši místo vody jen křovím obrostlou kotlinu s vyhrabanými dérami a skoro žádnou vodu. Když ale průvodčí ubezpečovali, že zde vody musí býti hojnost, jali se všichni kopati a písek odklízeti rýči a holýma rukama, až vyhrabali jámy na šest stop hluboké a na tvrdou písečnou kůru vrazili. Ihned začala se prýštiti se všech stran voda, ale jen tak poskrovnu, že tu několik dní museli prodletí, než tolika vody se dočkali, aby sebe i zvířata náležitě mohli napojiti a zásobiti.

Poušť čili step Kalahari větší částí jest porostlá vysokou travou, jejíž hojnost a bujnost s úžasem jest i oněm cestovatelům, kteří viděli Indii; avšak roste jen v oddělených pažitech, mezi nimiž jsou místa holá aneb pokrytá rostlinami plazivými, jichž veliká část zakládá na masité šťavnaté bamboly. Bamboly tyto jsou lidem i zvíři v čas sucha pokrmem i nápojem; ano mnohé rostliny, které v jiných krajinách nikdy bambolů nemívají, dostávají zde nádory s velikosti až i

mužské hlavy, ježto rozkošně ochlazující tekutinu chovají. Obyvatelé tamější znají velikou jich cenu v čas nouze a hledají je tím způsobem, že zemi kamenem oklepávajíce podlé rozličných zvuků poznávají, kde prázdná jest zem a kde bamboly se skrývají. Mezi plazivými těmi rostlinami nejpřednější zaujímají místo tykve a dýně. Jinde objevují se křoviny, ano i skupiny stromů!

Nesmírnou tnto rovinu obývají dva kmenové ve všem sobě cizí a nepodobní. Parno, žízeň, chatrná potrava a trapné živobytí oběma vysušují těla tak, že podobně vychrtlý lid jen v Austrálii lze naleztí. Obyvatelé ti jsou Křováci (Sánové) a „Bakalahari“ t. j. „v poušti žijící“.

Bakalahari jsou starý kmen bečuanský a žili prý druhdy v zemi pěkné a v okolnostech velmi příznivých, až nové vetřelé tlupy příbuzného kmene stáda jim sebraly, pozemky vyrvaly a je do poušti zahnaly. Zde v poušti mohou jen malé kousky půdy vzdělávati, tykvemi a dýněmi osázeti a několik koz chovati, pro něž nezřídka po lžících vodu snášeti musí. Bakalaharové jsou lid tichý, klidný a nesmělý, vyhledávají jen své obživy a nepotřebují žádných náčelníků. Po dalekých pustinách jsouce rozptýleni docházejí k sousedním kmenům bečuanským, hledí si mezi jich náčelníky získati mocných příznivců, kteříž by jich jednak chránili, jednak za rozličné kože a kožešiny, zvláště pak za kožky některých menších kočkovitých dravců s krásnou hebkou srstí jim dodávali oštěpy, nože, tabák a psy. Bečuané rádi odbírají jejich kožešiny, vydělávají je a šijí z nich karrosy (pláště) a prodávají je draze blízkým i vzdáleným národům. Jsouť takové karrosy zboží velmi hledané a hlavním předmětem obchodním v tamějších krajinách. Za karrosy zase dostá-

vají Bečuané krávy, jež jsou jejich chloubou a bohatstvím.

Mezi Bakalahary a Bečuany jest ten poměr, že vždy Bakalahaři jedné krajiny stojí pod ochranou kmene, s kterým obchod vedou, tak že každý (sousední) bečuanský kmen má mezi Bakalahary své vlastní svěřence čili klienty. I stává se zhusta, že vyjde si z některého bečuanského kmene ozbrojená tlupa na plen do poušti, že přepadne klienty kmene jiného a sebere jim všechny zásoby koží. Kmen pak, kterýž jest ochrancem oloupených, ocituje se uraženým, a aby na lupičích se pomstil, vyšle též ozbrojenou tlupu, ale nikoliv na vinníky, nýbrž na nevinné jejich klienty v poušti atd. Toho druhu náštěv ubozí lidé v poušti tak se obávají, že zúmyslně vyhledávají obydlí daleko od vody, aby pro žízeň nezvaní hosté k nim dostati se nemohli; a pak ještě z veliké opatrnosti zakrývají vodu, již se byli dokopali zasypávajíc a ucpávajíc vyhloubané díry drnem a pískem. Ženy bakalaharské za tou příčinou nuceny jsou daleko pro vodu docházeti k přirozeným rybníčkům aneb k uměle vyhrabaným cisternám. Dobývají z podzemních nádržek vodu způsobem následujícím: s žokem aneb sítí, plnou prázdných pštrosích vajec přichází žena k ucpané díře a vyhloubá nový otvor, jak hluboko ruka jí stačí. Do toho otvoru vstrčí rákos, na jehož konci přivázán střepec tenké trávy, ucpe zase díru kolem rákosu vyhrabaným vlhkým pískem, vezme hořejší konec trubice do úst a jme se vodu vzhůru ssátí. Voda dole v travné štětce nadržaná vystupuje rourou vzhůru ženě do úst, kteráž ji opět tenčím stéblem do pštrosího vejce vpouští. Když takovým způsobem 20—30 vajec naplnila, vloží je do sítí, vezme síť na záda, spěchá domů a zahrabe je do písku.

Livingstone a družina jeho brzo plnou měrou zakusili strastí, jimiž vítá, provází a mučí poušť každého člověka, který nehostinský práh její pře-

Ženy Bakaľaharské čerpají vodu.

kročil, tak že nazvána jest kalahari čili „karri-karri“, což tolik značí jako „mučírna“. Půda byla

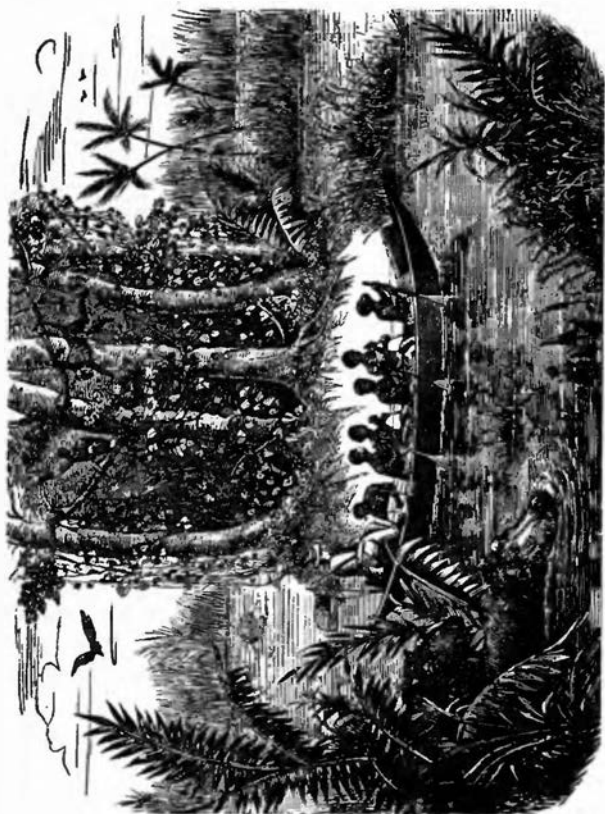
skoro všude jako talíř rovná a skládala se z hlubokého bílého písku, jímž volí tahouni jen zdlouhavě a s nesmírným sil napínáním ku předu se brali. Ačkoliv právě byla zimní doba, nebylo přece možná pro vedro za dne dobytek týrati; jen zrána tedy a na večer urazili nepatrný kus cesty. Daleko široko rozkládala se bezcestná krajina v neskonalé, dusné jednotvárnosti; po celé písčině roztroušené křoviny a skupiny stromů, jichž konce nebylo lze dohlednouti, veskrz tak si byly podobny, že jednotlivec, kdyby dost málo za karavanou se byl opozdil, nevyhnutelně by byl musel zablouditi. Štěstí ještě, že aspoň průvodčí, jenž v těchto krajinách se narodil a vzrostl, znal směr, kudy se ubírali a že nikdy neminul se míst, kde byla voda aneb kde ji nalezti se domníval. Ku konci měsíce zlepšily se poněkud okolnosti cestujících: vešli do starého řečiště a jeho směrem do krajin, kde hojněji bylo rostlinstva a vody, i doufali všichni, že minula již doba žízně a suchopárů. I jali se pilně pátrati po jezeru, jehož hledali netušíce ovšem, že více než 300 angl. (as 63 zeměp.) mil ještě od něho byli vzdáleni. S večera jednoho dne domnívali se vskutku, že jezero již mají před sebou. I zajásala celá společnost; ale radost její brzo umkla: přiblížiliť se toliko k rozsáhlému slančáku, kterýmž vyrozumíváme rybník aneb jezero, jež mívalo silně slanou vodu a vedrem slunečním tak vyschlo, že všechna ve vodě obsažená sůl se usadila, skrystalisovala a celé dno lesklou korou potáhla. Takový slančák několika hodin objemu zahledli naši cestující; břehy jeho ověnceny byly hustým stromovím, a bílá, lesklá zrcadlina solní zaskvěla se v záři zapadajícího slunce svitem tak klamným, že nejkrásnějšímu modrému jezeru se podobal. Ubezpečujeť Livingstone, že fantasie ani

dost málo přičiníti nemusila, aby radostí opojené oko dokonalý obraz veliké vodní hladiny zřelo. Vlnky láskující zdvihaly se a klesaly, stromy zhlížely se tak hluboce a jasně v domnělém jezeru, že nejen voli, psi a koně, nýbrž i sami tuzemci k mámvému tomu obrazu pospíchali. Zebry stádem se pasoucí objevily se v podivném tom světla se lámání a odrážení co hejno slonů, tak že někteří již koně sediali chystající se na honbu. Ale po chvílce rozplynul se a zmizel celý ten přízrak.

Počátkem července přišli konečně na skutečnou, tekoucí vodu: bylať to krásná řeka Zuga čili Suga, a vlídní obyvatelé jejího pobřeží sdělili jim, že vytéká ze samého jezera Ngamského, jehož prý za čtyři neděle mohou dojíti. Objevením Zugy nabyli jistoty, že vytknutého cíle již ani minouti se nemohou. Brali se podél tiché řeky, která tak volně se vinula, že by ji na první pohled každý za rameno jezera byl považoval.

Rostliny nejrozmanitější, svěží a bujné pokrývaly jejich břehy, obroubené velebnými, košatými stromy, mezi nimi obrovský „chlebovník opičí“, kdežto na jiných místech široké houštiny rákosné uprostřed mezi proudem a pevnou zemí se rozkládaly. Podél celé řeky nacházejí se četné bečuanské vesnice. Lečulatebe, bečuanský hlavár u jezera, jemuž poslové příchod cizinců oznámili, prosíce za vpuštění do jeho území, nařídil obyvatelům všech vesnic, aby hostem všemožně pomáhali, a tak dostávalo se Livingstonově společnosti všude přátelského uvítání na vzdor tomu, že Sikomi za ní vyslal několik špehounů, kteříž cestující předbíhali a lidu všude namlouvali, že přicházejí ti cizinci co zlodějové a lupiči; ale „lidé na řece“ brzo poznali, odkud ten zlý vítr na cizince fouká, a nedopustili se žádného násilí ani nevlídnosti. Po

některém čase shledav Livingstone, že by pohodlněji se cestovalo po vodě, sestoupil s průvodčími

Cestování po řece.

s břehu a vsedl do kocábek, jež vládní poříčané ochotně mu nabízeli od vesnice k vesnici jej do-

provázejíce. Čím dále pluli proti řece, tím více se šířila a tím větší se naskytaly hlubiny.

Ze spolehlivých zpráv, jichž Livingstone tou cestou nasbíral, dovídal se, že dále za jezerem jsou země plné řek, jichž prý není lze ani sečísti, země plná obyvatelů a velikých stromů.

Dne 1. srpna 1849 poprvé patřily oči Evropanů na krásné to jezero, jež sluje Ngami, a jež toliko na šířku, nikoliv ale po délce lze přehlednouti. Odhadnuta jest délka jezera na 60 angl. (asi 12 zeměpisných) mil, a obyvatelé tamější udávali, že prý lze celé jezero ve třech dnech obejít. Okolní krajina hojnými lesy a křovinami jest porostlá chovajíc hojnost zvíře pozemní i vodní. Břehy jezera jsou nad míru nízké, pískem a bahnem zaplavené aneb rákosím zarostlé, a voda mělká, tak že lodice na kolik hodin cesty bez vesel toliko tyčkami postrkovati se mohou. Ale po zimních deštích, když vzrostou všechny přítoky, i hladina jeho nemálo vystupuje, a voda, jindy slaná a trpká, silnými přívaly dešťové vody zesladne. Každodenně pak jeví se na jezeře i na řece, kteráž z něho vytéká (Zuga), podobně jako na moři pravidelný odliv a příliv.

Objevením jezera Ngamského netušeným způsobem obohaceny zeměpisné vědomosti naše o Africe. Měloť se dříve za to, že jsou v těch místech suché, písčité a rovné vysočiny, a místo těch nalezena rozsáhlá nížina, a veliký vody nadbytek. Dokázáno pozorováním tlakoměru, že od Kolobengu až k jezeru sestupuje se o více než 2000 stop dolů, a že tedy jezero samo jen as 2800 stop nad hladinu moře jest vyvýšeno*) a tvoří jižní hranici

*) Výška hor a krajín určuje se tím způsobem, že se vyměří a vypočítá, jak vysoko nad hladinou

veliké nížiny, která za jezerem daleko na sever se rozkládá. Nížina ta prorvána jest hustým ple-

Jezero „Ngami.“

tivem řek od severu přitékajících, tvoří za suché mořskou leží, poněvadž jen moře jest stálým, nikdy se neměním základem takovému srovnávacímu měření.

povětrnosti bahna a rákosné močály (plavna), bývá ale od dubna až do července t. j. v čas zimních dešťů rozvodněnými řekami daleko široko zatopena. Z četných těch řek samojediná Tioga (čili Tonko) vstíhá do jezera, jehož výtok na východní straně „Zuga“ se nazývá. Zuga čím dále teče, tím více se sужuje a sesychá a plynouc asi 100 angl. (20 zeměp.) mil od jezera mizí v nějaké rákosné bažině, tak že velmi jest pochybno, zdali voda její vůbec kdy moře dosahuje. Zuga jest velmi rybnatá; nalézají se v ní 10 rozličných druhů ryb, z nichž některé neobyčejné jsou velikosti, a 1 druh velikých vodních hadů, jež obyvatelé ubíjejí a co vzácnou lahůdku požívají. Ryby chytají buď sítěmi aneb nabodají je oštěpy (harpunami) aneb střílejí po nich šípy, harpunují velmi zručně na hrochy a nastrahují všude osidla a lapačky a jámy na zvěř, kteráž k řece pit dochází. Nedaleko místa, kde Zuga z jezera vytéká, leží Batuana, ves a sídlo tehdejšího hlavára Lečulateba; obyvatelé jezera Ngamského jsou malý kmen bečuanský, odštěpek Bamangvatův a nazývají se „Bažiži“. Do krajin těchto přišli, či lépe vetřeli se teprv za vůdcovství otce Lečulatebova, pobrali prvotním obyvatelům dobytek, podmanili si a nazvali je „Bakoba“ t. j. otroci, sobě jméno Bažiži, „lidé“ přikládajíce. Co do pleti jsou černější než ostatní Bečuané a mají poněkud již ráz mouřeninský. Sídla jejich jsou netoliko na pobřeží Zugy, nýbrž i na ostatních okolních řekách a močálech. Všichni uznávají nadvládu hlavára batuanského, avšak nezdá se, že by odvislost ta velikých jim dělala obtíží, žijí beze vší „ústavy“ zcela svobodně: nikdo jich neutiskuje, nikdo jich neobmezuje v živobytí a v přirozených právech, nikdo nevydírá z nich poplatků. Majíce, čeho potřebují, žijí bezstarostně, jsou veselí myslí,

upřímní, srdeční a až na nepatrnou maličkost (!), že právě jako jich náčelníci rádi lhou a kradou, dosti příjemní lidé, kteří, mají-li hrnec masa před

Lovení ryb.

sebou a dýmku v ústech, jsou nejšťastnějšími tvory na světě, rádi tancují a — jako všichni afričtí národové — často hojně se opíjejí silným pivem,

kteréž si z medýnku, obecného u nich (prosu podobného) obilí, připravují. Bažiži jsou obratní lovci a rybáci, umějí oštěpem výborně házet, ale do boje nikdy se jim nechce; nemajíť pro umění válečné ani smyslu ani odvahy. Když jednou hlavár chtěje z nich bojovných mužů nadělati štítý je podělil, tu všichni nadšeně volali: „taková věc nám zcházela, proto jsme byli vždycky biti, — ale teď? teď se již nedáme!“ Sotva že ale s novými těmi „věcmi“ se obeznámili a potěšili, navštívila je zase loupežná rota, bezpochyby jen proto, aby jim dala příležitost osvědčiti zmužilost v té nové zbroji, — ale nadšení první branci odházeli štítý, vsákali do svých lodic a veslovali co jen síly stačily, ve dne v noci — ani se neohlížejíce dolů po řece. — Bažiži nehoní-li zvěř anebo neloví-li ryby, cárají se z místa na místo, neboť vše ostatní jest prací a starostí ženských. Ženy odchovávají několik koziček a vzdělávají půdu, kteráž zde velmi jest úrodná a sebe nedbalejší práci hojně odměňuje, rodíc hojnost medýnku, tabák, melouny, tykve atd. I rozličné divoké stromy ovocné hojně vypomáhají, kde jiné plodiny nevystačují; mezi nimi zvláště užitečný jest všude na řekách rostoucí strom s vysokým rovným a silným pnem, jehož dřevo výborně se hodí k děláni lodic, kteréž vždy z celého kmene se tesají.

Hlavár Bažižů, Lečulat e b e, který z počátku vlídně se choval, postarav se o to, aby příchozí všude přívětivě byli uvítáni, osvědčil se později co lakotný, ziskuchtivý a nespolehlivý člověk, jemuž jen na tom záleželo, aby mohl slonovou kost draze odprodati, poněvadž slyšel, že prý bílí lidé na ty „kosti“ celí jsou povzteklí. Livingstone však nepachtil se za obchodem a ziskem, nýbrž zamýšlel ještě několik angl. mil dále na sever cestovati a

vyhledati mocného Sebituani-ho, od něhož že vlídně přijat a co přítel Sičili-ho srdečně uvítán bude, důvěrně očekával. Ale Lečulatebe obával se, že Evropané mocnému jeho sousedu střelnou zbraň přivezou a moc jeho sesílí, kdežto on sám si přál od Evropanů pušek nakoupiti, doufaje, že pak Si-bituani jeho báti se bude. Aby Livingstona k povolnosti donutil, nechtěl mu dáti průvodců a zapověděl obyvatelům pobřeží, aby nikdo cestujících převezti se neopovážil. „Není vám potřebí“, pravil, „tak daleko choditi, opatřím vám slonové kosti, mnoho-li jen chtítí budete.“ —

Poněvadž počasí valně již pokročilo a pokus cestujících, prám sestaviti, se zmařil, nebylo jiného zbyti, než vrátiti se nazpět.

Bažiži kolem jezera Ngamského jsou výteční lovci hrochů, mezi nimiž takřka vyrostli a proti nimž ustavičnou vedou válku.

Hroch čili *hippopotamus* (u starých „řliční kůň“) náleží k čeledi ssavců tlustokožných, není co do těla mnohem menší slona, ale má velmi krátké nohy; maso a tuk jeho jsou chuti lahodné, tlustá kůže jeho jest ohebná a pevná a veliké tesáky poskytují vzácnou slonovinu — věc pro hrocha zajiště osudná, neboť jest povahy bázlivé hledaje vždy spásy ve vodě, již nerad se vzdaluje, a ačkoliv v živlu tom časem nebezpečným škůdcem státi se může, jest na zemi velmi nemotorný. Zpáteční cestu k vodě nalézá jen pomocí čichu; strhne-li se tedy — mezi tím, co hroch na pobřeží se pase — silný liják, stane zaražen nevěda kudy kam a tuzemci zočivše jej v takovém zmateném stavu, ubíjejí ho oštěpy. Někdy zachází daleko od vody, což jen tehda se stává, když pozbyv čichu zabloudil, aneb když nové si vyhledává vody. Ostatně

spravuje se broch okolnostmi v rejžových a cukřinových sadech a vůbec všude, kde mnoho se dá pleniti a kde tuzemci dostatečných prostředků nemají, aby zvěř odháněli a ubíjeli, stává se velmi drzým a dělá žravostí i tlapami svými nemalé škody; jinde však, kde řádní jsou lovci, zvláště kde již střelná zbraň jest v užívání, jeví broch velikou opatrnost a lstivost. Obyčejnou potravou brochů jsou traviny, keře a kořínky pobřežní; na pastvu vycházejí toliko v noci, za dne pak stojí nebo leží tiše v rakosí, aneb plovou a šplýchají se ve vodě, tu větší tam menší stáda tvoříce. — Plovou a potápějí se výborně, vydrží 10 i více minut pod vodou, a i když se pozvedají, aby vzduchu se nalapali, nelze jich skoro ani zpozorovati, zvláště když větrí nebezpečí, poněvadž nos, oči i uši svrch hlavy se nalézají a skoro v jedné rovině leží, tak že potřebí jim jen několik palců nad vodu se povznesti, aby viděli a slyšeli a dýchali. V řekách mají oblíbená místa, kde nejraději se shromažďují, a poněvadž ustavičně jedna hlava za druhou se povznáší a potápí, nelze stáda spočítati. Tu pak viděti jest, kterak mláďata na hřbetech matek svých stojí, tak že vždy napřed malá a po ní velká hlava se objevuje a naopak dříve velká, pak malá hlava mizí. Při takových zábavách hrochtají a chrápou statečně a prskají vodou na všechny strany; jindy zase stojí ve vodě tak tiše a nepohnutě, že bys vyčnávající hřbety jejich za balvany považoval. Ačkoliv celý den ve vodě se zdržují, zdá se přece, že spíše z ostražitosti tak činí, než ze záliby, neboť zpozorováno, že v odlehlých krajinách raději v stínu pod stromy, v rákosí aneb pod břehem se povalují.

Hrochy, když ve vodě se nalézají, lze bez nebezpečí s břehů postříletí aneb kopími ubodati,

potřebí jen, aby lovec tiše a nepozorován se přiblížil a pak o to se postaral, aby zabitá zvířata se neztratila. Byl-li plovoucí hroch jednou ranou zabit, klesne pod vodu a objeví se mnohdy teprv za půl dne opět na povrchu; však ne vždycky jedna kule ho porazí, často plove s lebkou již roztrštěnou a motá sebou do kola jako zmámený. Mnohem nebezpečnější jest pronásledovati hrocha na lodicích. Z pravidla rozprchnou se ovšem, jakmile loďka se přiblížila, a když i někdy do ní vrazí, stává se to odtud, že zvířata spala, pak ale vyděšena na povrch se vymrštila, aneb že hroch povznášeje se z vody, aby dýchal, nemile vrazí na loďku. Byl-li hroch postřelen aneb dlouhým stíháním rozdrážděn rozvzteklí a rozzuří se tak, že netoliko loď roztrští, nébrž mnohdy i člověka vej-půl překousne. Strašný jest pohled na obrovskou, rozevřenou jeho tlamu, plnou tesáků a kusáků, jejíž vnitřek jako hromada živého, rozsekaného masa vypadá a člověka může pohltnouti. Dolejší dva tesáky dosahují až dvou stop délky. — Bažiji jsou lovci velmi opatrní, vyjíždějí s tak velikými rákosnými prámy, že na každém 4—6 osob a ještě jedna neb dvě lodice umístiti se mohou. Prámy tyto poskytují pro svou pružnost a povolnost mnohem větší bezpečnosti proti útokům těch zvířat, než neohebné dřevěné lodi. Lovení děje se harpunováním a podobá se ku podivu způsobu, jakým v ledových severních krajinách Eskimáci a Rusové na tuleně a mrže dorážejí. Na kůl 10—12 stop dlouhý a 3—4 palce tlustý zasadí se železný hrot s hákem nazpět zahnutým; hrot nastrčen jest zcela volně a vypadl by zajisté, kdyby nedrželo ho několik stočených, dílem na hrotu samém, dílem na násadě upjatých šňůr. Na druhém konci násady uvázán dlouhý provaz. Když harpuna do zvířete

vražena jest a s jedné strany zvíře, s druhé lovci opačným směrem tahatí počnou, povolí šňůry hrot držící, hrot vyklouzne z dřevěné násady a jest pak toliko se šňůrami spojen i tkví mnohem pevněji v mase, než kdyby ještě v násadě vězel. Násada plove pak s provazem na povrchu vody, jako brček na zíněném „vlase“ při chytání ryb. Hrot s násadou příliš jest těžký, aby jím házeti se mohlo, jsa upraven, aby kolmo do těla zvířecího se zabořil.

Je-li na loveckém prámu vše připraveno, odrazí se od břehu a ostaví se proudu, který jej i s lovci lehounce unáší. Když připlují k místu, kde obyčejně hrochové se shromažďují, naslouchají lovci bedlivě, neboť dříve než hledaná zvěř zraku se objeví, oznamuje hrochtání, founění a šplýchání blízkou přítomnost hrochů. Čím více k zvířatům se přibližují, tím více utajují se lovci, vše utichne na prámu, a jen tichounký šepot ozývá se s něho splýváje s pleskáním vlnek. Nejohratnější a nejsmělejší lovci číhají, harpunu (kyr) pohotovu majíce, kdežto druzí loďky chystají, aby s nimi v čas na vodu spustiti se mohli. Konečně uzřeli několik nad hladinu vyčnívajících těles, jež spíše zabořeným balvanům než živým tvorům se podobají. Brzo tu, brzo tam potopí se takový balvan, kdežto jiný zase na povrch vychází. Dále unáší rákosný vor lovce. — Konečně vplul do stáda samého, kteréž nebezpečí netuší. Pojednou přiblížil se prám těsně k jednomu hrochu; nastal rozhodný okamžik. Nejbližší lovec na číhané vzpřímil se celou postavou, aby všechnu sílu mohl sebrati, a již letí, již boří se smrtné železo s neomylnou jistotou do tučného těla. Zuřivě trhá a zmítá sebou nad vodou i pod vodou poraněný hroch, ale marné jest jeho namáhání, hrotu nedostane z těla, i kdyby násada se zlámala a šňůry se strhaly. Jak mile

broch proklán jest, spustí se několik mužů s loďkou na prámu uchystanou na vodu a uchvátivše volný konec provazu veslují k břehu a uvážou zde provaz k silnému stromu nebo kameni. Málo kdy dá se poraněný hned k břehu přitáhnouti; obyčejně vzpírá se dlouho a zuřivě svému osudu a poddává se teprv, když velikou ztrátou krve se slábl a zemlel. Není-li času, provaz na břehu uvázati, hodí jej lovci do vody, vrhnou se do loděk a ženou se za zvířetem. — Ať se potápí, jak chce, plovoucí násada nebo nastrčený kork stále ukazuje, kde se nachází, a čas po čase musí přece vzhůru, aby dýchal. Jakmile hlava jeho nad povrchem se objeví, metají lovci na ni lehkými oštěpy, krvavé pruhy označují nyní směr, kudy zvíře pod vodu se potápí. Nezřídka obrátí se uštvané, rozvzteklé zvíře a žene útokem na své stíhače, vrhá se na loďky, převrátí některou ústrkem mohutné hlavy, rozdrť jinou a usmrtí snad i některého lovce strašným hryzem svým.

Tuzemci jihoafričtí líčí na hrochy rozličná osídla, z nichž neobyčejnější jest vyobrazená zde lapačka, jakouž nastrahují na stezkách, jež hroch za nočních toulek si vyšlapal. Zařízení té pasti sezná čtenář z obrázku; nalíčený hrot visí 25—30 stop nad zemí, bývá z pravidla jedem natřen a spadne okamžitě dolů, jakmile hroch přes cestu napnutého provazu se dotkne. — Jako u slonů nalézají se i u hrochů „samotáři,“ starší osamělí samci, kteří z pospolitého života buď byli vyvrženi aneb sami se vyloučili. Samotáři zdržují se v pobřeží na zvláštních místech, jež obyvatelé tamější velmi dobře znají, neboť jen taková osamělá zvířata bývají tak zlomyslná, že na každou lodici, ano i na chodce kolem jdoucí bez příčiny činí útok. Žene-li hroch útokem na loďku, hledí se lidé spa-

siti, že hluboko se potopí a několik sekund pod vodou setrvají, neboť jest obyčejem takového útoka, že překotiv nebo rozbiv lodici po lidech se

Past na hrochy.

ohlíží a nevida jich nad vodou pryč odplove. Livingstone byl několikrátě svědkem, když hroch

strašně pokousal lidi, kteří nedosti rychle se potápěli.

Hotentoti.

Jmena toho dostalo se přezdívkou od Holanďanů kmeni jihoafrickému v osadě mysu Dobré Naděje, který sám se nazývá *Koi-Koin*, *Kvaimi* neb *Anaky* a původně držel zemi až po planinu Garibu a Kafersko. V širším smyslu užíváme nyní jmena toho co čeledního názvu četných původem, krví, jazykem i mravy příbuzných národů v západní části jižní Afriky až po 23° jižní šířky a pravíme v té příčině: Hotentoti dělí se v země- a národopisném ohledu na čtyři hlavní třídy. Do první třídy kladem ony odnárodnělé Hotentoty, kteří u osadních Holanďanů co pastýři, dělníci a vozkové žijí, již také holandsky mluví a po evropsku se šatí, kteří všechny rodové cnosti a dobré vlastnosti národa svého odložili, za to ale všechny necnosti a neřesti pánů svých přijali. — Do druhé třídy řadíme Hotentoty v užším smyslu, volný, v prvotním stavu přirozenosti žijící, skromný a pokojný národ pastevců a jeho nejbližší příbuzné: *Namákvy*, *Grikvy* a *Korany* atd. Do třetí třídy čítáme *Sány* čili *Sáby*, jinak též „*Bušmany* čili *Křováky*“ zvané, poněvadž se dříve za to mělo, že jen v horách a křovinách se zdržují. Tito jsou úhlavní nepřátelé života pastýřského, však náruživí milovníci honby a loupeže. — Do čtvrté třídy Hotentotů bereme tak zvané bastardy t. j. míšence, potomky Hotentotek s Evropany.

Hotentoti až do nedávna byli národopisnou hádankou. Věda, kteráž dříve pilně si jich všímala, později pozapomněla na ně vábena jsouc

sousedními, pro ni neméně důležitými národy. Teprv před nedávnem podařilo se určití poměr Hotentotů k ostatním plemenům lidským. Nejprve musel se objasniti poměr jejich k Sánům čili tak zvaným Křovákům, pak k národům kmene kafer-ského. Co se Sánů týče, jest blízké příbuzenství jejich s Hotentoty nyní nade všechnu pochybnost, a prostředkem Sanů dokázána zase souvislost jejich s Namákví, Grikví atd. s jedné a s národy severní Afriky s druhé strany.

V řeči Kafrů nalézá se mnoho hotentotských slov a mlaskavých hlásek, v jich mravech a obyčejích pak mnoho podobností s mravy a obyčejí Hotentotů; poněvadž ale Kafrové jazykem těsně souvisí s mouřeninskými národy střední Afriky, musí podobnosti ony považovati se za účinek vlivu cizího, t. j. Hotentoti nejsou příbuzní Kafrů.

Jest patrné, že Hotentoti někdy i zeměpisně souviseli se svými příbuznými na severu, že ale kafer-skými národy, kteří přišli od západu, od nich odtrženi a na jih zahnáni jsou, a že Kafrové od podmaněných Hotentotů některé zvláštnosti přijali.

Počet Hotentotů udává se na 100.000 (?), Koranů na 20.000, Namákvů na 10.000 (?), Grikvů 85.000 a Bastardů 10.000 duší; avšak čísla ta jsou velice nespolehlivá, poněvadž plaché a neposedavé ty národy právě tak nesnadno jest spočítati, jako vzduchem poletující ptactvo nebeské.

Hotentoti jsou lidé vzrůstu prostředního a ústrojí slaboučkého; výška jejich nikdy nepřesahuje 5 stop, ovšem ale mnoho jest takových, kteří ani té míry nedorůstají. Tvářnost Hotentotů nad

míru jest škaredá: sploštěná lebka dodává hlavě odporného tvaru zvířecího, řídký vlas pokrývá hladkou kůži tak skrovnými a drobňoučkými kudrlinkami, že se zdá, jako by celá lebka řídce poseta byla zrnky pepřovými; hoření část nosu již od přírody velmi jest ploská a spodní jeho část matky samy dětem mačkáním tak splošťují, že v obličejí i dorostlého Hotentota místo nosu jen dvě skoro kolmé díry se objevují, a oči mnohem vzdálenější od sebe býti se zdají nežli u Evropanů. Přirozená barva jejich pleti, kterouž ale pro nečistotu a všelijaké nátěry zřídka lze spatřiti, jest žlutě hnědá; ústa krášlí jim dvě řady jak slonová kost bílých a lesklých zubů, ale pysky jejich tak nemírně jsou vyhrnuty, že bez mála celou třetinu obličeje zaujímají. Jinak ale obráží se v celé tvářnosti, v pohledu, pohybu i posunku zdraví, bodrá mysl, hbitost a dobromyslnost. — Ale v náhradu za škaredost obličeje dala jim příroda ručky a nožky tak něžné, že vskutku záviděti jim mohou strojivé naše dámy tak zvaného elegantního světa; oblékají a nosí dospělí Hotentoti zcela pohodlně botky a rukavičky shotovené na devítileté evropské děti! Pravou však macechou jest příroda ženskému pohlaví. Mnozí novější přírodozpytci tvrdí zcela opravdově a nřčitě, že na hrubém jsme omylu, nazývajíce ženy „krásným pohlavím“; větším právem prý bychom my muži tak se nazývati mohli, a opírají toto své mínění pravdou ovšem nepopíratelnou, že v celé ostatní přírodě mužský rod daleko jest krásnější a dokonalejší rodu ženského. Jisto jest, že u Hotentotů aspoň muži tvoří pohlaví „krásnější“ (!). Ženy hotentotské mají veliké zadky, čehož příčinou zdá se býti veliké prohnutí páteře; avšak i masité části tak obrovsky jsou vyvinuty,

že nezřídka každá strana mívá 1 až i $1\frac{1}{2}$ stopy v průměru. Jiná nezdoba Hotentotek jest pověstná hotentotská „zástěra“, o níž dříve silně se pochybovalo, jejíž jsoucnost ale novějším časem úplně se zjistila; masitý tento výrostek (buď jednoduchý anebo též dvojatý) podobá se zašpičatělému listu zdělí několika palců, jest u kořene na palec tlustý a veskrz barvy šedé, namodralé, nemálo se podobaje masitému výstřelku na zobáku krocanově. — Není hnusnějšího zjevu nežli stará Hotentotka, již po těle množství svislé, jako odchlíplé, pergamentovité kůže četnými záhyby se houpá a courá; ale i mladé ženy jsou škaredé. Nepřikryté, ohromně veliké jejich prsy splývají dolů jako svařtilé, jen na koncích tekutinou nalité měšce, a kojí-li matka své dítě, které šatem nějakým nebo koží volně jsouc přijpato k jejímu hřbetu — na řiti jako na koni sedí, podstrčí mu prs pod rukou do zadu anebo přehodí jej přes rameno tak, aby kojeňátku až k samým ústům dosahoval.

Podivný jest způsob, jakým Hotentoti tělo si očišťují: aby nečistotu odstranili s těla, potírají se kravskými lejny, jež tak dlouho na sobě nechávají, až uschnou a samy se oloupají. Bludně mělo se až do nedávna za to, že natírají se tukem a práškem z rostliny „bucha“ zvané; příčinu té domněnce dal nad míru odporný zápach, jaký z každého i nejčistotnějšího Hotentota se vypařuje a k zápachu rostliny „bucha“ velice se podobá. Puch ten tak jest pronikavý a hnusný, že potřebí několika hodin, aby se vytratil ze světnice, v níž Hotentot chvíli se pozdržel, a že mnohý cestovatel zavítav do domu Búrova utrmácen a hladov, že by hřebíky polykal, ošklivostí žádného pokrmu dotknouti se nemůže, přisluhuje-li mu Hotentot. Protivný zápach Hotentotů nevychází z nečistoty, neboť

sousedé jejich, Křováci a Kafrové, ač zrovna tak málo čistoty si hledí, nikdy nepáchnou, kdežto Hotentot vždy smrdí, byť i každodenně v mydlinách se koupal, což nepochybně účinkem jest zvláštní činnosti žlaz kožních.

Oděv Hotentotů jest jednoduchý, až po kolena sáhající plášť z ovčí nebo tygří kože (karros), jež podle počasí buď srstí aneb hladkou stranou na vrch obracejí; ženský karros rozeznává se od mužského jen na krku upraveným límcem s pytlíkem neboli kuklí se srstí do vnitř obrácenou. Má-li Hotentotka plášť na sobě, sedí v řečené kukli dítě. Mimo to — ale jen u slušnějších osob — v obyčeji jest kožená, řemínky uvázaná a skleněnými korály, hlemežďovými škořápkami a všelijakými tretkami z cínu a mědi vyšperkovaná zástěra. Na ramenou nosí muži náramky trojího druhu, kožené, měděné a ze slonové kosti; ženy pak nosí toliko kožené kroužky a nikoli na rukou, nýbrž na nohou, kteréž nezřídka jimi tak obloženy jsou, že se zdá, jako by to byly boty. Tyto kožené prsteny zavdaly příčinu pohádce, že prý Hotentoti zvířecími střevy nohy si obalují, aby v čas nouze měli co jísti. — Jen málo který Hotentot nosí střevíce; jeho střevíc podobá se sandálu, sestává ze silného podešvu kože bůvolí a ze dvou křížem přepjatých řemínků, do nichž noha se nastrkuje; jest to obuv nad míru lehká, velmi pohodlná a trvanlivá tak, že i holandští sedláci v Osadě rádi jí užívají. Muži, kteří stále mají spojení s osadníky, nosí klobouky se spuštěnou aneb jen na jedné straně vyhrnutou střechou, a někteří též zvláštní kožené čepice.

Příbytkem Hotentotů jsou obdélné zaokrouhlené boudy, nemálo podobné k našim pekárnám nebo sušárnám; kostra jejich sestává z dlouhých,

suchých a ohebných tyček stromu vrbovitého, kteréž silnými, z volské kůže nařezanými řemeny jsou propleteny a svázány. Několik ovčích koží a síťových rohožek tvoří střechu takové chýže, kteráž poskytuje dobrý útulek před deštěm a větrem. Jediný otvor, 2—3 stopy vysoká díra, koná službu dveří, oken a komína. Chýže sama, v níž obyčejně 12—14 lidí pohromadě bydlí, jest 14 stop dlouhá, 10 stop široká a jen 6 stop vysoká. Větší počet takových, pravidelným kruhem rozestavených chatrčí tvoří král čili vesnici. Do vnitř toho kruhu, čili jak my bychom řekli, na návěs seženou Hotentoti na noc všechny ovce celého krále, kdežto hovězí dobytek uvazují za chalupami ke kolíkům do země zaraženým.

Hotentoti jsou lid nesmírně lenivý. Nahé děti povalují se po zemi, a břicha jejich — je-li hojnost potravy — tak jsou napraná, že velikostí svou celé tělo skoro dvakráte převyšují; mezi dětmi skrčena sedí žena a kouří bezstarostně, jako by jí patřil celý svět, z vyduté kosti „dachu“, t. j. divoké konopí; opodál leží nznak Hotentot a hraje třebas několik hodin po sobě jednotvárný nápěv na „kalabase“, t. j. překrojené, duté a několika strunami potažené tykvi. Hotentoti a všichni jich sousedé mají dosti dobrý sluch a patrné hudební nadání; vypravují cestovatelé, že zaslechli mezi nimi zvuky velmi slušné a hlazené hudby, zvláště když některý ten divoch řádných houslí se dopídil, na něž prý v krátkém čase velmi zručně bráti se naučí. U západních kmenů hledí si hudby více muži, u východních ženy; ženský nástroj podobá se k citeře.

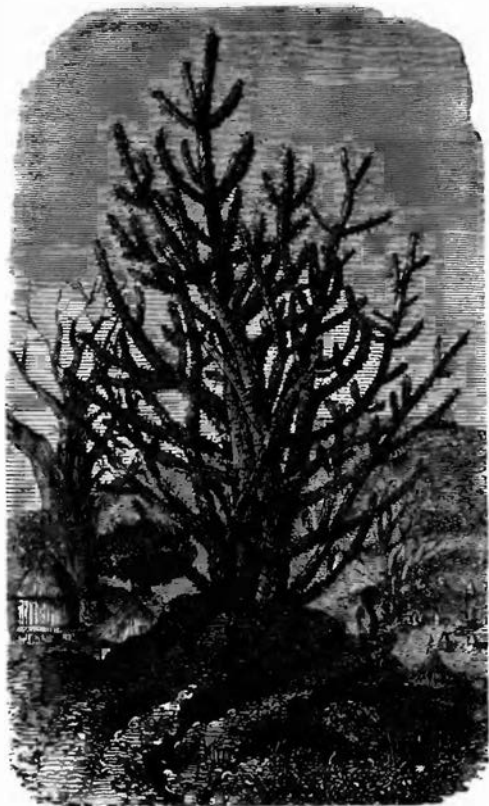
Hotentoti jsou kočující pastevci: s místa na místo pohánějí svá stáda nemajíce větším dílem stálého domova ani obydlí. Žijí způsobem nad

míru prostým; mají málo potřeb i umění s trpělivostí bezpříkladnou nouzi, hlad i žízeň snášeti. Jmění neshromažďují žádného; ovčí kožich a pádný topor jsou často jediným jich majetkem. Takové živobyťi ovšem ani nepovzbuzuje ani nenutí jich, aby zanášeli se více, než nevyhnutelná potřeba káže, průmyslem a řemesly; jim dostačuje, napletou-li ženy rohožek a hustých košů, shotoví-li několik hrnců a kožených měchů na mléko; muži pak dělají zbraň, kopí, luky a šípy z olivového dřeva, toulec a oštěp, jímž házejí mistrně. Železný aneb kostěný hrot oštěpů a šípů natirají hadím jedem aneb šťavou euforbie (pryšce), požívají však beze všech rozpaků zvěře touto jedovatou zbraní otrávené. Řečené jedovaté látky v ústech a v žaludku jsou prý zcela neškodny, ač ranou přímo do krve vnikající rychlou a bolestnou smrt způsobují.

Hotentoti živí se nejvíce kořínky a polosurovým masem, s obzvláštní pak zálibou jedí tuk a vnitřnosti zvířecí: pijí vodu, kyselé mléko a jakousi medovinu; nejraději však kořalku. Kcurení obecnou jest potřebou mužů i žen, ano i mládež již dýmce musí přivykatí; silně opojující listí afrického konopí (dacha) a tabák náruživě se kouří z dutých kostí aneb provrtaných rohů antilop. Jiný omamující prostředek, jehož s velikou dychtivostí vyhledávají, jest tak zvaný lví kořen (*Leontice leontopetalum*); osadníci pěstují tuto rostlinu pouze za tím účelem, aby přilákali si Hotentoty do služby a aby mámvým tímto palmiskem k delšímu setrvání je přiměli. Lahůdka tato nejdéle ještě poutá Hotentota „k místu“; ze zásady setrvá jinak jen tak dlouho ve službě, dokud se „nevykrmí“, t. j. dokud spořádanou živnou stravou nesesílil a poněkud neztělnatěl,

a jak mile účelu toho dosáhl, uteče Búrovi obyčejně v noci a „beze vší příčiny“.

Celému živobytí přiměřeno jest i vychování

Pryšec trnitý.

děti. Hotentot si dítěte mnoho nevšímá i zůstavena tedy matce všechna péče o jeho vychování.

Dokavad dítě nezačne běhat, nosí je matka ustavičně v kožené, na plášti upravené kukli aneb prostě šatem na záda přivázané, a kouřic plnými ústy silně páchnoucí tabák nebo „dachu“ obrací se, aby dítě již záhy tabáku přivyklo, tak proti větru, že všecken štiplavý kouř do obličeje mu táhne. A ku podivu, sotva že takového cvičení několik dní uplynulo, již má z toho dítě nemalou radost, zavírá sic posud ještě očka, když přivalí se silný kotouč dýmu, ale jakmile nejhustší oblak se rozptýlil, otvírá je zase a usmívá se tak blaženě, jako by nejlahodnější pamlsek bylo spolko. Po půl létě dostává již čas po čase dýmku do ruky, aby si jí pohrávalo, vlastně za tím účelem, aby strkajíc lulku — jak u dětí obyčejem jest — do úst znenáhla i s chutí tabákovou se obeznamovalo. Když pak dítě tak dalece dospělo, že samo na nohou se udrží, posadí je matka před chatku na zem, aby podlé libosti semo tamo lezouc samo údů svých užívati se naučilo. Až do osmnáctého roku visí děti, hoši i děvčata nerozlučně na matce; jsou jí stále po boku a běhají za ní, kam se jen obrátí. Teprv v osmnáctém roce odloučí se syn od matky a přidruží se k mužům. Dostoupením toho věku blíží se vždy kvapněji doba námluv; romantických milostných pletek, dlouholetého čekání a ucházení se o nevěstu neznají. Když mladý muž dívku sobě milou našel, kterou za manželku chce pojíti, jde s rodiči a příbuznými k otci své vyvolené, kde pak důležitá se odbyvá rodinná porada: ženich rozdává všem přítomným tabák a konopí, každý nacpe si nějaký vydutý hnát nebo provrtané kolínko, pak zapalují si vážně jeden od druhého, kouří nějakou dobu, až husté oblaky nad hlavami se jim vznášejí, a rozmlouvají mezi sebou o věcech vedlejších a zcela lhostejných. Když pak vychází

na jevo, že zdlouhavá tato předehra všechny již omrzela, přednese otec ženichův záležitost a žádost, která sem je přivedla; na to povstane otec nevěstin a odejde ze společnosti, aby — jak sám praví — se ženou o tom se poradil, vrátí se ale brzo a přinese konečnou a rozhodnou odpověď, kteráž z pravidla dopadá příznivě. Přišla-li ale odpověď záporná, vrátí se ženich s příbuznými domů, a věc jest ukončena v míru a v přátelství. Pakliže rodiče k sňatku dali svolení, ale dcera s tím snad srozuměna není, ponechává se ženichovi na starosti, aby si ji získal; podaří-li se mu to, bude svatba, nepodaří-li, musí se zříci všeho, neboť nikdy nepřichází rodičům na mysl, aby dceru do sňatku nutili.

Svatební obřad čili zasnoubení záleží v tom, že si nastávající manželé u přítomnosti rodičů obapolný slib učiní, tak dlouho pospolu žítí, dokud jeden druhému líbiti se bude, a vyřknutím toho slibu stali se mnžem a ženou. K oslavě dne zabije se několik kusů dobytka, a když skončili svatební veselí, počnou mladí manželé stavěti si vlastní chýžku, a rodičové dají jim do hospodářství — podlé toho, jak sami jsou zámožní — několik ovcí a volů. — Mnohoženství u Hotentotů není ani zakázáno, ani oblíbeno; každý může pojití tolik žen, mnoho-li mu líbo, z pravidla však spokojují se jedinou manželkou. Mnohoženství zdá se býti zbytečným, neboť hotentotské ženy nad míru jsou plodné a rodí tak lehce, že na př. Hotentotka, je-li na cestě, na několik okamžiků opustí vůz, do nejbližšího křoví zajde a hned na to s novorozenátkem v rukou za vozem přikvapí s takovou klidností a lhostejností, jako by se nebylo pranic přihodilo. Ale přece řídne jich počet rok od roku, což zajisté nepochopitelnou bylo by hádankou, kdy-

bychom neměli zpráv o nespořádaném jich živobytí. Dokud mají zásobu potravy, jedí ve dne v noci, bez určitého pořádku a bez ohledu na dobu; po jídle jdou spat a procitnuvše sedají zase k hrncům s masem a kouří tabák nebo konopí, až zase spaní je překoná. Když pak zásoba došla, těkají mnoho dní s místa na místo, hledajíce kde by co k snědku polapili. Když po několikadenním slídění Hotentot ani tolik nemůže sehnati, čím by dítě nasytiti se mohlo, a krutý hlad vždy zuřivěji se ozývá, tu otočí si řemen kolem těla, stočí z něho veliký uzel a utáhne se tak silně, že uzel hluboko do žaludku se boří a tlakem svým obtížný pocit hladu zahání. Sotva že ale se jim podařilo nějaký kus zvěře uhoniti, pohlcují zase takovou spoustu masa, že by vystačiti mohla na celý týden, pak nejedí zase třebas celý týden, ale pijí ustavičně medové pivo, víno nebo kořalku, omamují se „dachou“, kteráž zdraví tak podřívá jako opium, ztráví celé noci bez odpočinku tlachem, tancem a neplechou, a potácejí se za dne při práci, pro niž jim síly nezbyvá. Děti svých úplně zanedbávají, a kdyby nebyla povětrnost velmi teplá, a kdyby neměly děti v skutku opičího pudu, vše polykati, co jen spolknouti se dá, a po čichu tu a tam ze země něco k snědku si vyhrabati, nemělo by mladé pokolení dlouhého trvání na zemi.

Aby Hotentotů stále ubývalo, bylo již záhy snahou Evropanů: mimo stíhání, jehož Hotentoti od Búrů zakoušeti museli, ukládáno o úplné jich vyhubení neštovicemi a umělým vyháněním mateřských plodů, kterémuž záměru také napomáhalo vraždění dítek za příčinou rozmanitých pověr: kojenátka zakopávají aneb pohazují, když matka zemře; z dvojčat vždy jedno se zabije. Lež ale jest, že Hotentoti dítky svoje prodávají; bá-

chorku tu Búrové rozhlásili, poněvadž sami hotentotské děti kradli a unášeli.

Řeč Hotentotů nejen nejchudší, nýbrž i nejpodivnější a nejnesnadnější jest ze všech snad jazyků na světě, zvláště co do výslovnosti; nemá sykavek, nezná ani hlásek *l*, *f*, *v*, za to však oplývá množstvím zvuků mlaskavých, kteréž skoro v každém slově se ozývají.

Náboženství nemají nižádného, bohoslužebných obřadů neznají; nevědí nic o bohu, nic o stvoření světa, nic o prozřetelnosti, a jediný tvor, k němuž prý s úctou pohlízejí, jest veliká polní kobylka, v školních knihách druhdy „bůh Hotentů“ nazývaná (modlanka nábožná, mantis religiosa). Jest ale velice k pravdě podobno, že to pouhá domněnka a že zrodila se v hlavě některého Evropana z přiloženého názvu religiosa = „nábožná,“ poněvadž řečená kobylka tak se staví, jako by klečela a přední nožky k modlení spínala. Tomáš Pringle tvrdí sic, že prý slovo utika, „krásný“, u Hotentotů boha znamená, v čemž jiní mu ale rozhodně odporují tvrdíce, že slova toho v jazyku hotentotském ani se nenalézá. Vůbec jsou o tom, zdali nějaké božství uznávají čili nic, posud sporné hlasy. Ti kteří tvrdí, že mají Hotentoti nějaké pomysly náboženské, vypravují, že prý v nich veliká úloha připadá „muži v měsíci.“ Muž v měsíci poslal jednou zajíce k lidem, aby jim vyřídil, že jako on sám, také oni zase někdy k novému životu procitnou; zajíc ale spletl si poselství a vyřídil lidem, že prý jako měsíc zemřítí musí. Proto prý umírají lidé; staří Namákové ale nejedí masa zaječího nepochybně prý proto, že poslem božím jest. Jinak nepovažují Hotentoti tělesa nebeská za žádné vyšší bytnosti: slunce považují Namákové za jasný špek, jež lidé na lodích plovoucí večer kouzlem

jakýmsi na se přitahují, a když kus si odřízli, silným udeřením zpět odstrkují. — Měsíc klade prý si ruce na hlavu, když jej hlava bolí, a to hlavy bolení jest příčinou, že měsíce stále ubývá.

Skutečným bohem Hotentotů jest kořalka; za kořalku ke všem službám jsou ochotni; za láhev pálenky jezdí Hotentot celou noc poselstvím, prodá třebas dítě a dopustí se vraždy. Ale při vši dychtivosti po kořalce pamatuje přece na svého bližního: nabrav plná ústa zamilovaného toho nápoje, nese jej dobrému příteli nebo milence na pochoutku! Nedostatek náboženství nahrazují rozliční čarodějové a kouzelníci, kteří zázračně umějí působiti na hrom, blesky a deště, provozujíce podobné kejkle, jako černoknižníci a „doktoři“ kafferští. Z lékařské praxe takových podvodníků dostačí nám prozatím jedna ukázka: nemocný musí ulehnutí na břicho a černoknižník sedne mu na hřbet, strká, potřásá a smýká jím tak dlouho, až se mu podaří nepozorovaně vytáhnouti uschovanou dřívě kost, kterouž pak přítomným ukazuje řka, že nemocnému do těla byla začarována. Někdy ovšem se stává, že bezohledným tím třesením a strkáním nemocnému se uleví; avšak nestane-li se tak a zemře-li pacient, pak velice lituje „doktor,“ že pacient tak mocně byl očarován, že ničádným způsobem mu nebylo lze pomoci.

Od roku 1730 hlásají mezi Hotentoty křesťanství misionáři reformované a anglické církve, methodisté atd.

Léčení jedovatých uštknutí a otrávenin zevnitř způsobených.

Otráveniny jedovatými šípky, jakož i hadím uštknutím atd. způsobené a léčení jich tak zva-

nými hadími doktory na mnoze až posud jest zjevem neobjasněným a příčinou mnohých domyslů; nám zdá se býti celé to doktorské umění příliš dobrodružným, tak že bychom ani souhlasným zprávám rozličných cestovatelů nevěřili, kdyby o téže věci nepodávali svědectví i evropští, v každém ohledu kompetentní a věrohodní lékaři, z nichž někteří dlouhá léta v Africe prodlívajíce o všem náležitě se přesvědčili a zprávy ostatních cestovatelů potvrdili. Zde mějtež místo některé doklady.

Slechtic W. v. Meyer vypravuje v spisu svém „Cesty po jižní Africe“ Jest dokázanou věcí, že život člověka, který jedovatým šípem Křováka jest poraněn, nic zachrániti nemůže, než umění hotentotského doktora; osadníci za tou příčinou nikdy netáhnou polem proti nebezpečným divochům bez takového doktora. — Ve výpravě proti pověstnému a strašnému vůdci Křováků, Rómanovi, byl 19letý Búr Straus, kterýž do Kobiska mne doprovázel, jedovatým šípem do nohy raněn a do domu velitelova dopraven. Poněvadž doktora nebylo po ruce, užívalo se známých prostředků, líhu salmiakového a kamence, aby se prozatím aspoň živost jedu poněkud umořila. Když nemocného přinesli do domu, byla již celá, 3 palce velká rána v hnilobě a kvašení; celé jeho tělo bylo stuhlé, neznal nikoho, nemohl slova ze sebe vypraviti, i očekávali jsme každé chvíle, že zemře. Čtvrtý nebo pátý den na to přišel „doktor,“ sňal s hlavy mastný a propocený šat, obvázal jím ránu, přiložil stuhlému mladíku k obličeji a nosu, jakoby jej magnetisovati chtěl, obě ruce, jež dříve pod pažemi byl zahřál. Účinek brzo se objevil: po krátkém trhání údů procitl nemocný ze zmrtvélosti, která už dva dni trvala. Stěžoval si na strašné bolení kolem rány. Učiněn mu návrh, aby spolkl několik

lžic moči „černého doktora“, proti čemuž s počátku ovšem se vzpíral tvrdě, že zemře bez hnušného toho léku. Konečně přece jej přemluvili, a než jsme se nadáli, byl zcela zdráv. —

Mladý jeden Hotentot jest nyní „černým doktorem“ polního velitele Redelinghuysa (r. Redelinghajsa); školu si odbyl takovýmto způsobem: nejprvé jal se polykati hadí jed, aby vpravil si do krve prostředek proti uštknutí hadímu. Jednou, když zase polapil jedovatého hada, domlouval mu mladý Redelinghuys, aby na zkoušku, zda-li mu již hadí jed neuškodí, jím uštknouti se dal. Nebožák uposlechl, ale následky uštknutí byly strašné: otekl po celém těle, stuhl i byl by jistě zemřel, kdyby rychle nebyli přivolali onoho starého černého doktora, o němž svrchu jsme se zmínili. Tento přišed dal nemocnému píti své moči a odvárky, kterouž připravil spařením několika odřezků svého propoceneného oděvu. Pak učinil mu několik řezů na ramenou, na prsou a na hřbetě, na rukou, na čele a napustil do otevřených ran jedu žlutého hada a jiných plazů. Mladý Hotentot pozdravil se a jest od té doby sám slavným černým doktorem. Ale výpary z těla jeho jsou tak odporné, že ošklivostí ani minutu jemu na blízku setrvati nelze. — Jakýmsi očkováním nabývají tedy tito lidé moci, působit proti usmrcujícím jedům. Nejprvé polykají jed, pak dodávají ho krvi očkováním, polykají pak zase čas po čase nové dávky jedu a očkují se znova, aby udrželi svou léčivou sílu. Mladý Straus ubezpečoval mne, že moč černého doktora nebyla ostrá, nýbrž sladká jako pramenitá voda. — Nebylo-li by záhodno, aby dovední lékaři věc tu na místě samém ohledali? Snad by se zde našla nit, kteráž by vedla k objevení nějakého prostředku proti vzteklině?“

Tak šlechtic Meyer. Uslyšíme zprávy svědka mnohem spolehlivějšího. V Kapsku a ještě více v krajinách dále na sever ležících rodí se několik druhů jedovatých hadů, štírů, pavouků, stonožek a jiných plazů, jichž jedovaté uštknutí podle bezpočetných zkušeností smrt mívá v zápětí; proti takovým uštknutím a podobně i proti otrávením rostlinnými jedy provozují Afričané zvláštní a podivuhodnou léčitelskou praxi, kteráž zajisté zasluhuje, aby s ní čtenář blíže se obeznámil. U civilisovanějších osadníků kapských ovšem plného uznání došlo v Evropě co protijed při uštknutích žíravé amonium (čpavek), avšak ve vzdálenějších, nejvíce suchých a smutných pustinách, i v ostatních úrodných krajinách jihoafrických výtečný tento prostředek zcela jest neznámý, a „jedidoktor“ jediná spása i ochrana. Jeho pot a moč nejen u divochů prahnoucích stepí, ale i u potomků starých holandských osadníků, kteří v patriarchální sprostnosti žijíce o evropské civilisaci tak málo vědí, jako divoši sami, jediným a neomylným jest protijedem při všech svrchu uvedených otráveních. Věc ta bude se snad na první pohled zdáti směšnou; avšak přčetné, zajímavé a od znalců stvrzené případy vymáhají, aby s vážností bylo o ní pojednáno. Dávno a mnoho již vypravovalo se o kouzelné moci, již Egypťané, Hindové a Singalesové (obyv. ostrova Ceylonu) nad hady provozují, a Evropa prohlašovala taková kouzla za podvod a šalbu. Nyní počínáme věřit. Zde uvedeny buďtež z mnohaleté zkušenosti na slovo vzatého lékaře, dra. Krečmara, některé příklady, jichž očitým byl svědkem. Vypravuje mezi jiným: „Jakéhosi Hotentota uštknula do ruky (pod loktem) zmije rohatá (*vipera cornuta*); patrné známky otrávení a rychlé ochabování sil nedaly o tom pochybovati,

že smrt bude v zápětí. Navzdor obvazkům, jež ihned nad i pod ránu byly přiloženy, otekla rychle celá ruka až k podpaží, zároveň pak proskakovaly šedé skvrny, kteréž brzo splynuly v pruhy barvy břidlicové, řeč uštknutého stala se blabolivou a nesrozumitelnou, dech se mu úžil. Nyní vstoupil černý doktor, starý Mosambičan, který bydlel jen několik set kroků od chalupy, kde Hotentot se smrtí zápasící ležel. Nebezpečenství stávalo se každou chvílí hrozivějším. Hotentot, jehož žlutě hnědá barva špinavě zbělela, ležel nepohnutě s očima otevřenýma a před sebe upřenýma; dech vždy více se krátil a sípal; kůže byla studená, lepkavá. Jediný pohled, jak se zdálo, dostatečně poučil černého doktora, v jakém stavu nemocný se nalézal. I zamnul rukou pod pažím a otřel opocené prsty nemocnému několikráte o nos. Prudké škubnutí, jakoby elektrická jiskra do těla vjela, bylo okamžitým účinkem, ale trvalo jen několik sekund. Po té sňal doktor s hlavy červenou vlněnou čepici velmi nečistou a ždímal cíp její v několika lžicích vody, až tato čpavou špinou dostatečně byla nasycena. Opět přistrčil nemocnému potem z podpaží ovlažené prsty k nosu, ale nevztáhl jich už nazpět. Trhání se vzmáhalo a podobalo se brzo lehkým konvulsím; konečně vzpřímil se nemocný na pohled s velikým přemáháním nesmírné slabosti, posadil se, ohlížel se divoce a vyděšeně kolem a snažil se promluvit. Ihned podával mu „doktor“ špinavou onu vodu, a nemocný, jemuž hlavu nazpět sehnuli, aby tekutinu do hrdla mu vlítí mohli, polykal ji velmi namáhavě. Na to zmocnila se pacienta opět dřívější otupělost, oči se však uzavřely, nitkovitá tepna vzedmula se a kůži přibývalo tepla. As po 15 minutách podal mu Mosambičan druhý doušek, ježž nemocný mechanicky,

jako ve snách, srkal. Půl hodiny na to mluvil již nemocný zcela srozumitelně a v dokonalém sebevědomí, potil se hojně, ocítoval se velmi uondaným a naříkal si na jakousi pustotu v hlavě a mdlobu v údech. Všechny těžkosti ztrácely se pak, aniž by doktor ještě své čepice byl použil, — a druhý den na to byl Hotentot zcela zdrav.“

Jiný příklad. „Za parného odpoledne zpozorován v západní kapské provincii u malého osadnického statku veliký had, naja čili Cobra de Capello zvaný. Se všech stran sbíhal se k němu lid: jedni chtěli jej rozstřílet, druzí ukamenovati. Had nalézaje se u dlouhé a vysoké zdi a vida se všech stran se obklíčena chtěl do nějaké díry uklouznouti; když se mu nezdařilo, vztýčil se do výšky dorostlého člověka a z ploské jeho hlavy sršely naduté oči litým vztekem. Asi sto kroků odsud vyšel té chvíle z domku mouřenín, který vůbec znám byl co krotitel hadů a léčitel otrávenin. „Apollo“ — křičeli všichni — „pojď a chyt tu koperkapellu!“ Apollo usmívaje se kráčel zvolna k hadu, kterýž neustále se vzpínaje a kroutě na všechny strany syčel a — jak zjevno bylo — rozhodnouti se nemohl, kudy uklouznouti. Tu ovanul vítr, v němž Apollo stál, hada; had sklesl okamžitě na zem hleďaje v patrném nepokoji, jak by v štěrbinách zdi se ukryti mohl. Čím více se Apollo přibližoval, tím úzkostlivěji svíjel se had, a když konečně Apollo k němu se sehnul, svalil se a kroutil s velikým namáháním, an zatím Apollo rukou po něm jezdil, jako by jej magnetisoval. Každému, kdo byť i jen povrchně celému průběhu se díval, bylo zjevno, že had uniknouti se snažil jakémusi vlivu, jehož velice se obával. Po té sebral Apollo hada v kotouč svinutého a položil si na hlavu, ten však sjel u velikém chvatu dolů po týlu

mouřenínově. Černoch lapil jej znova, uchvátil pod hlavou, rozevřel mu tlamu a vyrval z ní jedovaté zuby, na jichž dutém kořeni jako smaragd světle zelená kapka lepkavého jedu visela, a vysrkl jedovatinu tu jako nějakou lahůdku. Vyjma několik skoro bezděčných škubnutí tělem nečinil had žádného odporu. Apollo spletl si jej pak do kruhu a odnesl domů.

Ale právě tato poslední okolnost uváděla kouzlo jeho v pochybnost a vzbudila domněnku, že Mosambičan hada již dříve si byl vycvičil, ačkoliv přede všemi zuby mu vyrval. Stalo se však náhodou, že týž Apollo již druhý den na to 7 stop dlouhou „kobru“ chytil a do blízkého dvora zanesl, kde na vysokém bambusu opice na řetězu skákala; Apollo hodil hada na opici, kteráž úpěnlivě vřeštíc úhlavního svého nepřítele zhostiti se usilovala; ale had uštknul ji a v 15 minutách byla opice mrtva. Po té lapil Apollo zase hada a vložil sobě za nádra: několikráte ukázal nám neporušené jeho zuby.“

Nebezpečnější než jednoduché jedy zvířecí jsou jedy připravované, ze zvířecích a rostlinných smíšené, jimiž Křováci šípy své napouštějí. Veliké opuchliny, rozklad poraněného místa v šedou, mazlavou zapáleninu, známky povšechného otrávení a smrt jsou jisté a brzké následky. Na ranách, jež způsobeny byly šípy takovým jedem natřenými, neosvědčuje již žravé amonium své síly, a v nebezpečných toho druhu případech koná jen moč „doktora“ aneb špína z jeho čepice dobré služby. Takové čepice mají velikou pověst u osadníků západní provincie; bez zdráhání zaplatí za řádně propocenou čepici — čím špinavější, tím lepší — holandský dukát. Čepice se roztrhá a jednotlivými kusy podělí se příbuzní a přátelé, kteří za sucha

se svými stády musejí uvnitř země vyhledávat pastviny, kde jedidoktora nemají hned po ruce. Četné případy dokazují, že jed oněch zvířat netoliko u člověka, ale i u koní, volů, ovcí, psů atd. rovný mívá účinek. Jen psi ujdou někdy tomu nebezpečí, mohou-li dopídit se některých rostlin; neboť zpozorováno, že byvše uštknutí nebo šípem poranění zabíhají do polí, na některém křoví hloďají a pak jen oteklinou aneb dočasným ochromením ránu odstonávají. Jakými prostředky kruté jedy se zeslabují a ničí, o tom posud pouhé jsou domněnky. Evropané nechtějí věriti podivným výkladům, jež některý zasvěcenec („doktor“) africký činiti by se snad uvolil; s druhé strany pak jest onen způsob léčení tak dobrodružný a hnusný a odporuje tak předpojatosti naší pro starobylé recepty a svatotajné písmo homeopatů, že málo kdo hodnými by je uznal povšimnutí a vědeckého proskoumání.“

Jaké přípravy přestátí musí mladík, který se chce státí lékařem otrávenin, na jiném místě jsme viděli; jisto jest, že přípravami těmi zdraví jeho nemálo trpí, avšak zlé následky netrvají dlouho. Rovněž jisto jest, že tělo takových léčitelů něčím je proniknuto, což řečené jedy, přijdou-li z jedovatého zvířete do těla jiného, ničí a na hadech, štírech a pavoucích tytéž jeví účinky, jako jedy těchto zvířat na lidech a jiných živočiších. Aby tělo své proti uštknutí pojistili a výměty jeho léčivými učinili, polykají afričtí doktoři jedovatiny zvířecí i rostlinné k. p. čerstvé „hadí kořínky“ (*garuleum bipinnatum* Less.) a jinou cibulovitou rostlinu (snad tak zvanou *buphone toxicaria*), jejíž šťavou tělo si natírají; ale polykají tu šťavu v malých dávkách, poněvadž silnější dávky zlé mívají následky.

Zvláštní jest úkaz, že jedovatý hmyz a plaz tabáku se štítí. Nakapá-li se hadu tabákové vodičky do chřtánu, zahyne skoro okamžitě; vylíjeli se naň zevnitř, uchvátí jej škubání těla a v krátkém čase smrt. Rány způsobené uštknutím méně jedovatých zvířat obkládají osadníci s rychlým prospěchem ohřátými listy tabákovými.

Nezřídka stává se, že k lidem, když pod širým nebem spí, had se přiblíží a na nich se ohřívaje klidně s nimi nocuje; však prudší poněkud pohyb nic netušícího spáče podráždí třebas hada, a ubožák člověk již se neprobudí. Tak stalo se jednou, že žena jistá kojeňátko v náručí majíc klidně spala, pak ale prudkým ssáním na jednom prsu probuzena k nemalému poděšení spatřila, že místo děťátka ohromný had na prázdném již prsu namáhavě cucal. Stávat se zajisté dosti zhusta, že had vyssaje prsy spící ženy. Vtlačíť se obyčejně — po myších slíde — myši děrou do domu a vypátrá brzo prsní mléko, na něž obzvláštní má laskominy.

Sánové čili Křováci

(též Sábové aneb hol. Bosjemani, něm. Bušmani).

Sánové jsou ze všech národů jihoafrických na nejnižším stupni lidskosti, tak že mnozí jako Angličan Gibbon (r. Džibbn) je považovali za jakýsi sprostředkující člen mezi člověkem a zvířetem. Jsou kočovníci bez stálého obydlí a v nejsurovějším stavu až posud vzdělanosti naprosto nepřístupní. Sánové tvoří zvláštní národ a byli nejspíše praobyvateli oněch zemí, v nichž nyní Hotentoti a Namákvové buď sami, buď s nimi společně sídla mají. I pověsti Hotentotů a Namákvů nasvědčují tomu, že Sánové druhdý byli jediným obyvatelstvem jižní

Afriky, a teprv později příbuznými kmeny do pouští a lesů uvnitř země zapuzení. Zde nalézáme jež na celém ohromném prostranství od Kapska

Sán čili Křovák.

až daleko nad jezero Ngamské v různých, mnohdy daleko od sebe vzdálených krajinách tu o samotě,

tam mezi jinými národy, tak že vlastní jich bydliště jednou zemí naznačiti nelze. (Viz mapu.) Skoro se všemi národy, s kterými se stýkají, žijí v ustavičném nepřátelství, ano i Namákvové a Damarové na západním pobřeží domnívají se vyššími tvory býti, než „Křováci“, vraždí je, kde jen mohou aneb činí je svými otroky. Dále na sever žijí Sánové v zemi pozeňnanější a tudíž i v lepších poměrech. Hlavní jich sídla v Kapsku jsou krajiny podél řeky Garibu ležící (od kaferských hranic až na západ k Namákvům) a po pravém břehu tak zvaná „poušť“ Kalahari. — Západní část Bosjemanska (Bosjeman = Bušman = křovák) skoro nazvati bychom mohli pouští; východní strana ale již poněkud jest plodnější, ačkoliv by i ona nezvyklému oku Evropana jen práznou, neutěšenou pustinou se objevila. Ano i po dešti, kdy jiné krajiny se potahují rozkošným a všude stejným zeleným kobercem, zůstávají zde jednotlivá zcela holá místa mezi trávníky, na nichž peřitá tráva roste v osamělých, daleko od sebe vzdálených chomáčích, jako vlasy na hlavě křovákově, pročež se i „travou křováků“ nazývá. Uhodí-li suchá povětrnost, zbarví se tyto travné pahrbčky barvou šeděmodrou nebo černou, jako by oheň byl požehl celou půdu. Kam oko dohledá, prostírá se beze změny a konce promodralá planina, a mrtvé dusné ticho rozloženo nad ní; jen časem zaduní tvrdá půda dupotem plaché kvagy, a mráкотný klid přerušuje supění uhánějícího pštrosa anebo temné chučení kroužícího písečného sloupu. Smutno a teskno v poušti této. Po zemi roztroušeno množství krušců železné rudy, že se zdá, jako by někdy veliký liják kamení na ty krajiny se byl spustil, a krušce ty mají v sobě tolik kovu, že jak zvonky jasně zní. Málo zde křovin, ještě méně pahrbkův

a hor. Podivná přírodní zvláštnost bušmanské země jsou tak zv. hory Prámské t. j. dvě vedlé sebe stojící hory rovné výšky a velikosti, z nichž každá nese na temeni ještě malou skupinu skalisk; obě hory odděleny jsou mělkým úvalem a poskytují, zvláště když zapadající slunce v pozadí je ozařuje, tak dokonalý obraz dmoucích se ženských prsů, že cestovatel nevídaným tím zjevem překvapen s úžasem obdivuje se rozmarné hře přírody. — Vůbec zdá se, že příroda tvoříc jihoafrické hory a skály v přepodivném byla rozmaru; dalať jim tvary tak neobyčejné, jako by jimi napodobovati chtěla jiná svá díla. Tak nalézají se v zemi západních Koranů čtyři pahorky, ježto nápadně podobny jsou čtyřem kočičím hlavám, a na kaferské hranici jest pohoří, přes které vyčnívá několik obrovských kamenných hlav tak věrně vyobrazujících hlavy afrického plemene, že cizinec myslí, že jsou to lidskou rukou vytesané postavy. V hornatých pásmech všude viděti celá pohoří s architektonicky krásnými obrysy; dlouhé řady vrchů spoléhají na mohutných pilířích a řadách kulatých podporných sloupů; nad nimi silný vlys, z něhož zase nová, na kratších pilířích spočívající galerie vystupuje, a výše a výše vždy menší galerie pokryté plochou tabulovitou skalou (odtud tak mnoho „hor tabulových“) — velebné to památníky z dob, kdy tuhnul a rovnal se povrch země.

Sánové čili — jak vůbec je Evropané nazývají — Křováci, v zevnějšku nic nemají společného s ostatními kmeny jižní Afriky mimo černou barvu, kteráž ale pro veliký nános prachu a jiné nečistoty do šeda zabíhá, neboť čistotnost Křovákov po celý život zůstává cností neznámou. Vlas jeho jest krátký, vlnovitě kadeřavý, ale ze všech kudrlinek udělají se, když hlavou zatřeše, na palec

dlouhé a jak havraní brk tlusté závitkovité kučery, kteréž pak jako třepení kolem čela a skrání splývají. Kadeřím těmto velikou věnuje péči, natírá je pilně mastnotou, která větší jim dodává pružnosti, tak že ustavičně jako šňůrky živých červů se natahují a skrčují. Charakteristika jeho tváře — jako vůbec u všech divochů — jeví se v oku; neboť i když mlčí a city své zatajiti hledí stavě se netečným, když zdánlivě dokonalý poklid po všech tazích se rozhostil, mluví jasně a zřetelně oko jeho, prozrazujíc hrou a živým leskem svým každou proměnu citů. Obyčejný výraz tváře jeho jest podezření a nedůvěra; oko vždy plaché téká pátravě s předmětu na předmět, jako by odevsad větrilo nebezpečí. Ustavičně mezi dravou zvěří se potloukaje a nucen jsa tu brániti se proti lvu, tu proti jedovatým hadům, nikdy není jist svým životem, — a tvář jeho jest obrazem jeho svízeli.

Obyčejně jest Křovák 3—4 stopy vysoký, postavy přímé, údů dokonale vyvinutých, tváře dosti pravidelné, ba mnohdy zcela bezúhonné, má pěkné ručky a neméně pěkné malé nohy. Však ale nejsou všichni Sánové stejného vzrůstu, nýbrž podle toho, jak úrodná nebo neplodná jest jich země, jsou jedni větší, druzí menší nebo zakrsalí, ano v zcela nuzných krajinách stávají se skoro trpaslíky.

Do vlasů zastrkuje si Křovák supí péra, propichuje si — ač ne vždycky — uši a přičku v nose, zavěšuje do nich kroužky, prostrkuje jimi péra, dřívka, ohlazené kůstky a podobné věci. Není-li zcela nahý, má na sobě pouze kus kůže, ježž jako plášť přes ramena si přehazuje, nejspíš jen pro ozdobu, poněvadž takový, mnohdy až přes příliš krátký pláštík ani nahoty nezakrývá, ani těla nijak nechrání. „Ochocený“ křovák přepasuje si boky

řemenem, s něhož napřed, mnohdy též v zadu splývá třepení tenkých, as $1\frac{1}{2}$ stopy dlouhých řemínků jako zástěra, pravý však „divoký“ Křovák takového útlocitu nezná. Jiný, širší řemen obtáčí několikrát kolem hlavy a zavěšuje si kolem krku několik malinkých želvových skořepin, o nichž se domnívá, že chrání před dravou zvěří.

Nemůže býti živobyťi pohyblivějšího, nejistějšího a bídnějšího, než jaké mají nebozí Sánové; každý jich nenávidí, štve, ubíjí jako zvěř. Hotentoti a Namákvové jsou celkem mírné povahy, ale Křovák má všechny vlastnosti divokého zvířete, nad kteréž ani duševně mnoho nevyniká. Jest posud hádankou, zdali již tak nedokonali, jak nyní jsou, na svět vzešli, aneb zdali teprv později tak hluboko klesli snad následkem krutého pronásledování od sousedních národů, kteří do poušti je zahnali, kde s nouzí zápasíce skoro všeho pozbyli, čím člověk od zvířete se rozeznává. Divoký luk (cibule), akácová klovatina, U'gáp, rostlina sladká, ale přihořklá, která mrkvi se podobá, ale vrchem roste, t' k a m r ó, bambol podobný podlouhlému, nasládlému zemáku, a kořeny tak zvané „liščí potravu“ (*Aphyteia Hydnora*) a rozličné jahody, toť rostlinné krmě Křovákovy, kdežto ještěrky, kobylky ano i jedovatí hadi masitými jsou mu lahůdkami. Zbraně jeho jsou: lučiště, šípy a kirije, t. j. krátká, z tvrdého houževnatého dřeva řezaná a silnou hlavici opatřená hůl, kterouž s nadobytou jistotou zabíjí zajíce, srny, ptáky atd. Ale strašnější zbraní v rukou jeho jest šíp. Šíp sestává ovšem jen z tenkého rákosu, na němž špičatá kosť aneb hrubě zpracovaný kus železa s háčkem jest upevněn; avšak nepatrný tento hrot natřen jest jedem tak prudkým, že i lehounké poranění jistou smrt má v zápětí. Jed na šípy

připravuje si takto: několika polapeným hadům uřezá hlavy a vezme z nich jed, který v malých měchýřcích neboli žlázečkách pod dutým zubem na hoření čelisti se nalézá, smísí jej s mléčnou šťavou euforbie (pryšce) a jedovaté jakés cibuliny (*Buphone toxicaria*) a svaří tuto míšeninu na mírném ohni, až jako vosk zhoustne. Mimo to užívá k témuž účelu jedu štírů a pavouků. Jakkoli slabé jsou šípy jeho, jest přece s to, aby s blízka jimi na veskrz prostřelil vola. S větší vzdálenosti by takový šíp, kdyby neměl jedu, málo ublížil, ale jedem jsa potřen jistou jest smrtí, byť i jen mělce do masa se zaryl: v kratinkém čase klesá zvěř omámená; Křovák bystře sleduje stopy její, odřezá a zahází všechno maso kolem rány a požírá ostatky nic nedbaje, zdali též jedovatinou jest prosáklý čili nic, s takovou hltavostí, že nelze jídlo jeho slušněji pojmenovat, než žráním. Hltá kus po kuse, dokud má jen místečka v žaludku, pak převalí se, odpočívá a zažívá; a vytráviv vstává, jí zase a jí tak dlouho, až „nemůže“ atd. Dokud poslední kus masa není pohlcen, nestará se Křovák o novou potravu, a dokud zase hlad z díry ho nevypudí, peleší se tam v zhovadilé lenosti ani jazykem nehýbaje. Nezřídka snáší raději několik dní krutý hlad, než by sebral se z nečinnosti, kteráž jest mu největší rozkoš. Jak mile však vyjde z chatrče, jest mrštný a rychlý jako kůň, uhání pustou, jako by hlad mu křídel dodával, pátrá po zvěři a střílí; je-li výdatná jeho honba, nabíjí se masem, a má-li společnost, křepčí a dovádí několik dní, až stará lenost se zase navrátí.

Co lovec jest Křovák mistr nedostižitelný: ostrý čich jeho větří zvěř z daleka, jeho bystrého oka nic neujde, jeho trefné ruce nic neuteče; zná všechny vlastnosti zvěře a jest věru nemálo dů-

myslný, když jde o to, aby některé plaché a opatrné zvíře střelil. Vizmež, jak dozrává na pštrosa. Staženou pštrosí koží potahuje zvláštní, snad z proutí upletenou kostru, která poněkud k sedlu se podobá. Jda na lov obilí si nohy, uváže si na ramena řečenou kostru, vezme do pravé ruky ohnutou hůl s nasazenou pštrosí hlavou a do levé ruky luk a šípy. Když to na sobě náležitě upraví a tělo patřičně prohne, má vskutku jakousi podobnost s pštrose, který takovouto škraboškou skoro vždycky ošáliti se dá. Mimo to umí Křovák výborně všechny pohyby a spůsoby jeho nápodobovati: vrtí stále hlavou na vše strany se rozhlížeje, potřásá peřím a tělem, klove zobákem do země, jako by hledal potravu, tu pomalounku a vážně si vykračuje, tu zase běží kvapně, jako by něco k snědku byl zočil, slovem, užívá tisícerych lstí a úskoků, až vyčíhá příhodný okamžik, kdy z blízka a jistě smrtonosný šíp lze spustiti. Pštros klesl, a ostatní polekané hejno dalo se na útěk; Křovák uhání za ním a vysílá nové střely; pak ustane v pronásledování, a když pštrosi netušíce již žádného nebezpečí bezstarostně se opět začnou pásti, plíží se znova mezi ně, a je-li vítr příznivý, podaří se mu zase lesť válečná. Ano mnohdy se i stává, že přicházejí samci a nedůvěřivě očuchávají cizího, podivného tovaryše; avšak v tom promění se zakuklenec a mžiknutím skácí se několik těch „obrů mezi opeřenci“. Téhož zakuklení užívá Křovák, když honí tučné gnu (pakůň); ale nemusí tak věrně nápodobovati pštrosa, neboť gnu jest zvíře tak hloupé, že již pštrosa viděti se domnívá, když Křovák vějíř z pštrosích brků na záda si přiváže a na holi nabodnutou pštrosí hlavu vystrkuje, jak viděti na našem obrázku. Lovec přiblíží se a jediná bystrá střela zásobí jej na několik dní chut-

nou zvěfinou. Zásoby potravní Křovák nikdy neshromažďuje, leda když poštětilo se mu ukrasti stádo ovcí nebo krav, kteréž pak ihned zporáží,

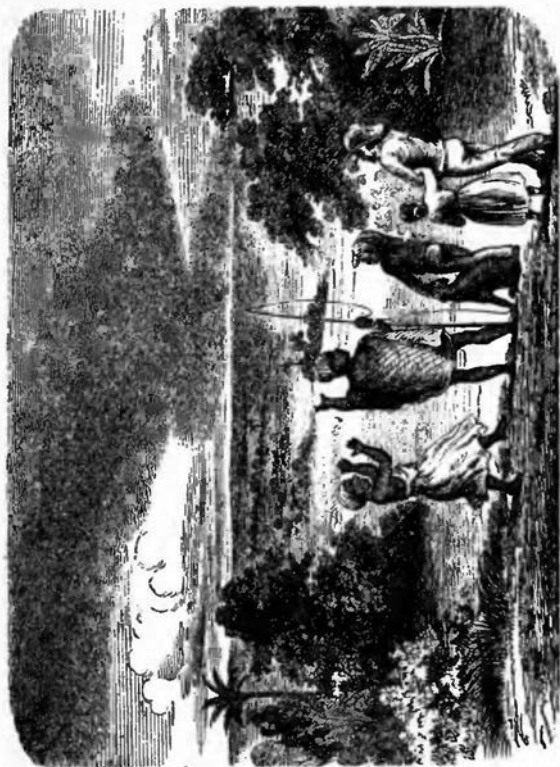

Křovák se škraboškou pštrosa.

aby nemusel jich hlídati a pak, aby mu jich nikdo nemohl vyrvati. Maso rozřeže na řemeny, usuší a

uschová opatrně do skryší, skalních rozsedlin atd. Přihází se velmi zhusta, že Křováci odcizivše stádo bravu nebo skotu a jsouce pronásledováni, jakmile se přesvědčí, že se zdoluhavým dobyt看em neuniknou, celému stádu (mnohdy 4—600 ovcím a 60 až 80 volům) hrdla a tetivy podřezají a sami teprv na útěk se dají. Stíhatelé nemohou takové spousty mrtvého a zmrzačeného dobytka odnesti, a tak zůstává kořisť (aspoň z části) přece jen lupičům, kteří vrátivše se o mrchy se rvou s dravým ptactvem a vlekou dobytek třebaš již nahnílý do svých děr a doupat. Že zkažené maso valně páchne, nic jim nevadí: není Křovák o mnoho mlsnější, než hyéna. Podobně uschová si jen ještě sušené kobylky, když na krajinu u velikém množství se byly spustily. Ale když i těch se mu nedostává a masité krmě nikde dopídit se nemůže, zůstává přece zavalitý a tučný při stravě, o kteréž by Evropan hladem zhynouti musel. — Křovák obchází písečnou pustinou: tu vyčnívá z písku kratounké suché stéblo, jehož by Evropan jistě si nepovšimnul; ale Křovák hrabe chvílku pod ním a vstrčí něco do úst, as jak činí opice, jde dále a hrabe zase a hrabe na rozličných místech tak dlouho, až naplnil si žaludek šťavnatými kořínky a bambulemi a musí ulehnouti, aby vytrávil. A když vyhladoval, vystupuje na pahorek a pátrá bystrým okem, zdali by nebylo lze nějaký kus zvěře uloviti. — Zle se vede těm divochům, když o dobytek okradli evropské osadníky: jen nejrychlejší útěk dovede jich ochrániti následků drzé loupeže; i utíkají buď do nepřístupných výšin, odkudž jen kulka sraziti je může, anebo sestupují do propastí a skalních rozsedlin, kam nelze jich stíhati. Ale útulek druhá poslednějšího stává se jim strašným hrobem, neboť osadníci konají na nich pomstu věru nelidskou:

do slují neb okolo nich naházejí suchého chrastí a podpálí je, tak že uprchlíci uvnitř schováni dýmem zadusiti a žárem upeci se musí. Rozhořčenost a krutost tato vysvětluje se svrchu podo-

Roj kobylek.

tknutou zlomyslností Křováků, že ukradený dobytek — nemohou-li ho sobě uchrániti — ubíjejí a sice tím čteněji, čím více stíhatelé k nim se přibližují,

tak že cesta, kudy uháněli, dobytčími mrtvolami jest znamenána. Dostihnou-li jich osadníci, povraždí vše, co pod ránu jim padne, ženy, děti, starce. Strašný jest boj na obou stranách; Křováci ovšem neodolají kulím osadníků, ale běda tomu, koho zasáhl jedovatý šíp, jenž málo kdy chybí se cíle.

Poněvadž Sánové vůbec známi jsou pod jmenem „Křováků“, mohlo by se za to míti, že výhradně v křoví mívají svá bydliště; avšak nekaždá krajina jejich má tak vysoké a husté křoviny, aby za dne žhavé paprsky sluneční zadržovaly a v noci před ostrým větrem chránily. U takových keřů Sán ovšem rád rozbíjí svůj stánek, neboť vše, čím záda opřítí si může, hodí se mu k dočasnému pobytu; ale milejší jest mu bydliště v skalní sluji, v doupěti ježovce, mravkolva aneb v nějakém vydutém mraveništi. Obydlí jejich jsou nesmírně bídná, tak že se podobají spíše k brlohům divoké zvěři, než lidským příbytkům. V krajinách, kde hojnost je hustého křoví, vykopají do země jámu, shrnují a svazují větve na okraji stojících keřů, až z nich jakousi střechu upraví. Není-li křoví po ruce, vyhrabou si doupě někde pod skalním výstupkem anebo na patě nejbližší skály a sestrojí nad ním přístřeší z drnu a rákosí. A tu pak v prostore s velikost pštrosího hnízda choulí se muž, žena i děti pohromadě v hnusné nečistotě a v šeredném puchu, kterýmiž vlastnostmi všechny jich příbytky se vyznačují. K rozmnožení odporného zápachu nemálo přispívá obyčej, natíratí si tělo tukem a ochrou, kterážto přísada činí nepěkný zevnějšek Křováků ještě hnusnějším.

Někteří v osadě Dobré Naděje žijící Křováci v civilisaci aspoň tak dalece dospěli, že sestrojují si chyžku, která ovšem toliko ze 3—4 tyček se-

stává, jež na koncích proti sobě jsou ohnuty a na ochranu proti větru chrastím aneb starými kožemi propleteny.

I rodinný život Křováků poskytuje neutěšený obraz primitivní surovosti; někteří pojímají jednu ženu, jiní si libují v mnohoženství. Zemře-li jim žena zůstávají po sobě nedospělé děti, které ještě sami obživiti se nemohou, házejí nebohé ty tvory živé za matkou do hrobu. Manželé nemají lásky k sobě, ani něžnosti ani šetrnosti ku svým dítkám; za nejmalichernějšími příčinami rdousí rodičové svoje vlastní robátka, a smutného ovoce manželských rozepří zakoušejí z pravidla jen děti. Narodí-li se dítě mrzákem, je-li nedostatek potravy, musí-li Křovák z jakékoli příčiny v útěku spásu hledati aneb nepřichází-li matka několik dní domů: zaškrť, zapíchne, upálí a zahrabe nezřídka otec vlastní dítě anebo hodí je lvu k sezřání, aby tento vzdálil se jeho příbytku. — Jakmile dítě tak daleko dospělo, že samo si může potravu vyhledati, opustí je i matka; nikdo se o ně více nestará. Misionáři vypravují o několika v z á c n ý ch výjimekách, kdy prý v čas všeobecného hladu některé matky žádného pokrmu si nedopřály, jen aby robátka jejich měla co jísti. Tu a tam jeví se též stopy jakési vděčnosti za dobrodiní, pohostinnost a šetrnosti daného slibu; avšak ani v těchto kusech nevyniká cit jejich nad surový pud přírodní a nikde nad obyčejný rozum zvířete. Ačkoli v obyčejích spíše zvířetem jest než člověkem, pochovává přece Křovák své zemřelé: vstrčí je do doupěte ježovce nebo mravkolva a nahází nad ním hromadu kamení.

Řeč Sánův rozštěpuje se, ač nikde svého povšechného rázu nepozbývá, na nesčíslné množství různorečí, tak že nezřídka na pravém břehu řeky

nerozumějí řeči, kterou se mluví na levém břehu. Řeč divokých kočujících národů afrických vůbec postrádá pevných základů a tak jest popletena, že přecházejíc s otce na syna již značných proměn zakouší, čemuž nikdo se nebude diviti, uváží-li celý způsob živobytí jejich a přirozenou surovost, již dostačuje, umí-li krátkými zvuky a slovy nejnutnější své potřeby naznačiti a v těch věcech pokud potřeba káže srozumitelnou se učiniti.

Marny byly všechny pokusy, aby Sánové jakož i ostatní Hotentoti zakládali osady a zanášeli se orbou a chovem dobytka. A přece povolali divochové tito sami misionáře do své země. Uzávrajiíce totiž příměří s holandskými osadníky zpozorovali, že jeden z těchto přísahaje bohem se dokládal a že co den rodinu svou shromažďoval a s ní společně se modlil. I podivili se tomu, a optavše se, jaký by to byl účel takového obyčeje, stali se nemálo zvědavými i odeslali několik mužů do Osady k misionářům. S radostí uvítali misionáři toto neočekávané poselství a zarazili r. 1800 misionářskou stanicí nedaleko řeky Zaku (z kteréž krajiny Sánové tenkrát ještě vypuzeni nebyli). Avšak země byla chudá a neplodná, tak že by mise ihned byla musela zaniknouti, kdyby sousední evropští osadníci ji nebyli potravou zásobovali. Mimo to zmýlili se misionáři velice v povaze a smýšlení Křováků. Všechno jich namáhání nic nespomohlo; Křováci ukojili svou zvědavost i počali za nedlouho podlé starého zvyku misionáře okrádati, vynucovali jim stálý poplatek potravin a tabáku vyhrožujíce násilím a smrtí pokaždé, když poplatek nebyl v čas odveden. R. 1806 zanikla mise; po ní mnoho jiných misionářských stanic vzešlo a zašlo, a výsledek byl a jest vždy jedenstejný.

Korané a Grikvové.

V středu jižní Afriky, po obou stranách řeky Garibu žijí samostatní tito dva národové dílem pomíchaně, dílem odloučeně pod aristokratickými hlaváry s obmezenou mocí panovnickou, a šíří se stále válkami, v nichž Bastardy za Garib zahánějí. Oba kmenové dělí se jazykem i tělesnými vlastnostmi od sebe, poněvadž jen zřídka kdy sňatky mezi sebou uzavírají; neméně liší se i ode všech sousedních národů, Křováků, Hotentotů a Namákvů na západě a od Kafrů na východě. Až dosud zachovali každý své rodové zvláštnosti shodující se vespolek v mnohých sice ale nepodstatných kusech.

Korané jsou postavy prostřední, silných a složitých údů, ač i u nich tučný člověk jest pravou vzácností; podlé tělesného ústrojí zdají se býti jakýmsi středním přechodním členem mezi západními kmeny a Kafry. Pleť jejich jest šedá, jako zašpiněný starý pergament, mají silně vyčnívající lícní kosti a krátké kudrnaté vlasy; kudrlinky jsou obyčejně husté a odlučují se tak ostře od čela i skrání, že se zdá, jako by to byla krátce ostríhaná vlásenka; barva vlasů jest namodralá. — Ženy a děti nosí krátké kožišní pláštiky, jimiž ale nahoty své nezakrývají; kolem kyčlí nosí řemen, s něhož splývá zástěra, t. j. husté řemínkové třepení. Zástěra namnoze velmi ozdobně jest upletena a skleněnými perlami pošíta. S obzvláštním zalíbením otáčejí si Korané šňůrami z perel šíjí, ramena i nohy, pročež u nich s perlami velmi čilý se vede obchod. Tenounkými, z tetiv a střívek nastříhanými a stočenými vlákny šíjí pláštiky, navlékají perly a pracují rozmanitá a mnohdy ku podivu něžná a ozdobná vyšívání. — Muži odívají se hazukou a nohavicemi domácí práce z vydělané

kože, a přijali mnohé obyčeje svých civilisovaných sousedů: kouří, pijí kořalku, šňupají a připravují si též čaj a kávu — mohou-li se jich dopítí. Chov dobytka jest jim předním pramenem výživy; mimo to hledí si orby, ač jen málo která krajina k tomu se hodí, pěstujíce hlavně kukuřici, dýně a tabák. Cizinec na první pohled sezná, že Korané čistoty mnohem jsou bedlivější než sousedé jejich, Hotentoti a Sánové, kteří v špíně si libujíce nikdy se nemyjou. Vůbec jeví se u nich utěšení počátkové vzdělanosti; dílo misionářů, kteří mezi nimi mají četné ústavy, blahodárně působí. Nadějně vzkvétají mezi Korany a Grikvy mnohé školy odchovávající mladé pokolení, do něhož jest se nadíti, že stane se základem příští vzdělanosti. Koranové vedou dosti značný obchod s osadníky kapskými směňujíce svůj dobytek, kože atd. na polní nářadí, železné nástroje, tabák, pušky, prach, olovo, cukr, plstěné klobouky, skleněné perly, pestré látky atd. Jako sousedé jejich s pravé a s levé strany, nemají žádného náboženství; i jejich modlou jest kořalka, a teprv u dorůstajícího pokolení bude lze mluvití o nějakém náboženství.

Grikvové, jak již řečeno, liší se od Koranů jazykem a ústrojím tělesným; pleť i vlasy jejich jsou barvy rudohnědé, jako zaprášené, obličej rovný, podlouhlý; v oděvu a živobytí jest mezi nimi úplná shoda. — Grikvové původně zdržovali se v osadě Mysu Dobré Naděje, nemohouce tam ale dosíci rovnosti s Evropany a nechtějíce mezi Hotentoty bydlet, vytáhli v počtu as 20.000 duší za hranice Kapska. — Země, kterou nyní oba kmenové obývají, není valně zajímavá. Krásné a malebné krajiny nalézají se toliko podél řeky Garibu, avšak dále na sever, kde Bečuané a Bakalaharové s nimi sousedí, jest země krásnější.

Úrodné roviny a husté lesy vroubí písečnou a kamenitou poušť zemí západních, i není prý místa na zemi, kteréž by mělo větší hojnost zvíře, než toto pásmo. — Grikvův hl. město, Gariktown čili Klaarwater jest největší město celé jihoafrické pevniny, má kostel, školu a 5000 obyvatelů, sestává ale ze samých slaměných a hliněných baráků vedlé několika po evropsku vystavených domů. —

Campbell, první Evropan, který krajiny při řece Garibu procestoval, navštívil je (r. 1813) a vypravuje, že byli Grikvové a Korané tehdáž ještě neskonale suroví a orby neznali. Se svými psy společně povalovali se ve vysoké trávě, bez dohlídky zůstávajíce pasoucí se stáda. Jen krutý hlad poháněl je čas po čase k nějaké činnosti. Nemajíce náboženství, nechávali sebou vládnouti jako děti. Když Campbell jim domlouval, odpovídali: „Jsme pokolení rozptýlené, my ničehož nedokážeme!“ Pět let usilovali misionáři o to, aby Grikvové stálá si zakládali obydlí, pět let naléhali na ně, aby půdu vzdělávali; avšak již r. 1812 pěstovali révy, švestky, broskve, tykve, bílou kapustu, boby, hrách, proso, kukuřici a zemáky; co náruživí kuřáci hleděli si Grikvové nejpilnější tabáku.

N a m á k v o v é

obývají rozsáhlé a neúrodné píščiny, kteréž od hranic Kapska počínajíce podél západního pobřeží až k obratníku kozorožce a zároveň i do vnitř pevniny se rozkládají. Pustá jest země Namákvův; ale i ona má své krásy a mezi těmi nejzajímavější jsou břehy velebné řeky Garibu, jehož ústí první v skutku znamenitý jest zjev, s nímž podlé přímoří jdouce se setkáváme. Garib jest po řece

Zambezi největší a nejkrásnější řekou celé jižní Afriky; byl by zajisté daleko splavným, kdyby ústí jeho nebylo zanešeno širokou mělčinou bahnitého nánosů, jež skoro všechny říčky a bystřiny jižního konce Afriky tou cestou (t. j. Garibem) do moře odplavují. Velikolepá tato řeka valí se, jako všechny řeky v Kapsku a v jižní Africe vůbec, po celou svoji délku hlubokým řečištěm, i není tedy možno, aby jako Nil se rozvodňovala, vůkolní prahnoucí poušti svlažovala a tučnou naplaveninou zúrodňovala. Za tou příčinou udržuje voda Garibu jen pobřeží v bujné svěžesti. Břehy i četné ostrovy v řece odívají se všelikou nádherou, jakou nejbujnější krajiny horkého pásma honositi se mohou. Mezi 28. stupněm jižní šířky a 21. stupněm východní délky nalézají se burácející proudy, úchvatné peřeje a obrovské prahy a slapy (vodopády), jichž divoká krása a vznešenost převyšuje všechnu obrazotvornost. Hučící a ječící proudy sbíhají se konečně, a s ohromným hukotem vrhá se obrovská řeka celou svou šířkou do děsné (asi 400 stop) hluboké propasti. A dole v propasti táhne se na příč přes řeku temný vysoký les, skrze jehož husté listnaté vrcholy řeky již spatřiti nelze, tak že se zdá, jako by zde země pojednou a na vždy mohutnou řeku pohlcovala. Dále v nížině řeka zase se objevuje a s ohlušujícím jekotem, sičíc a kypíc valí se po skalních rozvalinách, jež rozkacené její vlny z propasti vzhůru vymetaly a zde nahromadily.

Tichá a smutná jest země okolní; avšak čilým, jarým životem hemží se stinné břehy Garibu, v tichých, hlubokých chobotech a přílukách, jež řeka, když vysoko se byla vzedmula, po stranách si vyhloubá a když zase odpadajíc do řečiště se stahuje, co vodou naplněná jezírka zůstavuje. Zde na

houpavých, stále se prohýbajících vrbách afrických, bujných křovinách a vysokých palmietách (*Juncus serratus*) visí něžná, z traviček utkaná hnízdečka, zde malinci, kolibříkům podobní a všemi barvami se lesknoucí ptáčekové houpají se na lehounkém peření čili chocholu šumivého rákosí; zde čas po čase vylézá z vody lenivý hroch a spokojeně chrochtaje a founě vystrkuje masitou hlavu přes travnatý okraj. Pojednou praští a chrastí suché rákosí pod ohromným, temným tělesem, kteréž jako rozhoupaný balvan tudy se valí a supíc na všechny strany hlavou klátivě se rozhání: jest to černý nosorožec přicházející z vypráhlé roviny, aby uhasil zde žízeň a popásl se na zelených šťavnatých větvíčkách. Tam s vrcholu košatého stromoví spouští se dolů veselá družina opic; opičátko jezdí starým po zádech, a krátkým vřeskem pokřikuje opice na opici. I ony nasativše se štíry a pavouky, jichž pod kamením nachytaly, a bambulemi, jež z písku si vyhrabaly, přicházejí k vodě. Sítím a rákosím plíží se opatrně plaché srny a sajhy nedůvěřivým okem pátrajíce, zda-li bezpečně tu mohou prodlíti. Druhdy i statný slon pásával se v zelených, modrými kapskými liliemi vroubených březích Garibu, avšak dávno tomu již, co se odstěhoval do vnitř pevniny. Noční dobou pak rozléhá se děsivé kňučení kropenaté hyény, jež slídí po hniјících rybách a mrchách, které voda na břeh vyvrhla. Zde časně z rána leží lev a levhart v hustém rákosí číhajíce na sajhy a kamzíky, kteří tou dobou pit sem přicházejí. I divoký bůvol se dostavil, avšak ihned větrí nebezpečné sousedy, dupá zuřivě, až pod ním půda duní, sklání hlavu a vypíná rohy, jako by k útoku se chystal — než, jinak se rozmysliv střelbřitě odsud uhání, švihá vysoko ve vzduchu bílým střapcem svého ohonu a mizí tam na rovině

v hustém oblaku pobouřeného prachu. Tu a tam vystrkuje z houští hlavu krásná kropenatá cibetka a rozhlíží se vůkol jasným moudrým očkem, pak objevuje se opatrně a váhavě maličká, jak aksamít hladká a černá nožička: však nezdá se jí býti radno, aby zde prodlila, a nevolí vrčíc vrací se do svého úkrytu. Neméně čilý ruch jeví se na řece samé: tu vystupuje z vody bobr a pracuje mezi stromy o novém doupěti; tam vleče se zdlouha veliká želva; nedaleko břehu třepetají se divoké kachny po hladině vodní; bystrým letem jako střely přeletují sluky co chvíli z houští do houští, a šibké potápky a bekasíny (vodní sluky) laškují v rákosí a potápějí se do jasných proudů. Po mělčině vážně vykračuje si na dlouhých červených nohách plamenáč a jemu po boku, jako trabanti, jiní lesklí vodní ptáci; na kraji chobotů o jedné noze stojí zamyšlený šedý jeřáb a zhlíží se ani nemrkaje v jasném vodním zrcadle. Z křovin, nesčíslnými bílými zvonky obsetých, ozývá se skřehotání perličky, frkání koroptví a bažantů.

Ale kdežto břehy Garibu patří k nejmalebnějším místům na světě, jsou okolní krajiny smutná, suchá pustina, kterouž mohutná ona řeka jako osamělá páska se vine. Místo zelených rovin a veselých lučin rozkládají se do nedohledné dálky nažloutlé, červenavé, šedé a rudé píščiny, tu a tam prorvané zvětralým bělavým kamením, vypálenému vápenci nenepodobným, a nad nimi spočívá vzduch tichý, mrtvý a nad ním zelenavá obloha.

Na celém pobřeží Namákvů snad jen jediná jest zátoka (Angra Peguina), kde velké lodi mohou přistáti. Za to jsou tu četné skupiny ostrovů a ostrůvků, z nichž některé řídce obydleny jsou lidmi, jimž tuleň bohaté a výnosné poskytuje lovy; na jiných hnízdí v bezčíslném množství jen

mořské husy a jiní vodní ptáci, jichž hnízdy celé ostrovy tak jsou posety, že člověk každým krokem do některého hnízda šlápne a na noze ucítí obranný zobák poděšené husy. Dva z těchto ostrovů (Bird-Island, r. Börd-Ajländ t. j. ostrov Ptačí a Ichaboë, r. Ičäbju) sestávají skoro ze samého guana (trusu ptačího), i uplynulý zajisté tisíce let, než takové spousty ptačího trusu se nakupily.

I uvnitř země Namákvů nalézají se mnohé pozoruhodné věci spoře ovšem roztroušené po nesmírné prostora. Jsou zde na př. četné hory oplývající bohatými rudami měďnými; jichž ale dobývati nelze dílem pro lenivost a nechť obyvatelstva, dílem pro nedostatek paliva, k tavení nevyhnutelně potřebného. V některých krajinách, kde spodní skalnatá půda ani pískem ani prstí není pokryta, objevují se rozsáhlé kamenné plochy, poseté nesčíslným množstvím bílých a barvitých hlatí (jaspisů, hadců, porfyrů a pod.), na nichž sluneční paprsky tisícovým směrem se ohýbají a lámou mnohdy překrásnou měňavostí barev. Jinde zase naskytají se mohutná ložiska osínku (asbestu).

Malé solné jezero a několik teplých minerálních zřidel vábí pozornost cizince, který bezcestnými těmi stepmi cestuje. Nehostinské jsou člověku pusté ty planiny, ale uhošťují úžasné množství zvěře. Střelbřitě uhání rovinou obrovský pštros pospíchaje aby ještě třicáté nebo čtyřicáté vejce uložil do hnízda v písku vyhrabaného, kde slunečním teplem mláďata se vylíhnou; v divém chvatu pádí tu sypkým pískem plachá kvaga a hrdá elegantní zebra kolem hezké žirafy, kteráž klidně a bezstarostně obírá s trnitých větví mimosových chomáčky žlutého květu, pojednou ale ze svého poklidu vyplašena prchá proti větru a brzo v dálce mizí. Sotva že se setmělo, vycházejí dravci na

lov, a lehounkým krokem probíhá lev kříž na kříž
tichou rovinu a silným rykem odpovídá volajícímu
hlasu družky vzdálené.

Na poušti.

Připomenuto na jiném místě, že skoro všechny
jihoafrické stepi, pokud nejsou písčinami, po ně-
kolika deštích v rozkošné roviny se proměňují.

Od Garibu na sever jest země Namákvů ještě smutnější, než okolí jižního břehu; pramenů skoro žádných, a déšť velikou jest zde vzácností. Osamělé chomáče peřité trávy, několik sotva na stopu vysokých trnitých keřů s lepkavým listím, špekovník s masitými listy, suchý, bledězelený, solný kanna-bos (*laroxylon salsola*), jehož popelu Namákvové místo soli užívají, věčně zelená trnitá mimosa a divoká dýně, — toť celé rostlinstvo neutěšených těch krajů. Mimo to bují na každé mimose několik cizopasných rostlin s hojnými chomáči nachových květů.

Namákvové jsou větev plemene hotentotského, avšak větší, sušší a vysmáhlejší, než vlastní Hotentoti a Sánové. Rozložitá prsa, široká hlava, silně vyčnívající lícní kosti a šikmé oči činí je Mongolům poněkud podobnými. Na hladké hlavě ještě skrovněji než u Hotentotů rozsety jsou kuličkovité kudrny. Namákvové jsou lid míru milovný a sváří se jen tehda se svými sousedy na východě, s Křováky, když tito přicházejí, aby pobrali jim stáda; jsouť stáda jediný Namákvův majetek. Namákvové a dále na sever žijící Damarové mají nejmenší hovězí dobytek celého světa, s nímž — pro neúrodnost svých krajin — ustavičně s místa na místo se potulují nových pastvin hledající. Orbou se nezanášejí a průmyslu neznají. Někteří z nich, t. j. ti, kteří blíž osady se zdržují, hledí si opatřiti aspoň staré vozy, na nichž pak čas po čase do Osady dovážejí zboží, za které by jim doma nikdo nic nedal. K takovému vozu, který ustavičně se viklá a rachotí, jako by každým okamžikem se chtěl rozsypati, jehož jednotlivé části neustále řemeny utahovati se musí, aby se nerozběhly, 6—8 chatrných kraviček zapřáhající konají ku podivu dlouhé pouti písečnými pustinami ovšem

krokem hlemejšdím, poněvadž slabý dobytek déle čtyř hodin denně táhnouti nemůže. Míváť takový vůz na mnoze dosti těžký náklad zboží: kože z nosorožce a pakoně, kožené „rohožky,“ velké kusy mramorovaného kamene (mydláku, jaspisu a hadce), z něhož osadníci dýmky vyřezávají, pštroší péra, rohy atd., a mimo to ještě asi tucet lidí, aby byla společnost. Zboží své směňují za potřebné nástroje, nože, sekery, za špetku cukrové mouky, prachu a olova a za dvě jim zvláště milé pochoutky: tabák a kořalku. První den (v Kapsku) z pravidla všichni jsou opilí, druhý den shánějí potah, který mezi tím se byl rozutekl, a třetí den dávají se zvolna na cestu zpáteční. Domů pak přinesou z dlouhé a obtížné cesty obyčejně jen něco prachu a olova, rozbitý vůz a vychrtlý dobytek: všechnu potravu i nápoje spotřebují cestou.

Na jednom místě stálosti nemají, ustavičná změna a ustavičné kočování jest největší jich libůstkou, ba vrozenou potřebou, nejmilejším životím; svrchovanou pak rozkoší dlouhá, strastiplná pouť do Osady — ke kořalce. — Někteří Namákvové docházejí též do Kapska služeb hledat, a stávají se pastýři u Búrů. Vidíš-li na západní hranici Osady za stádem vykračovati vysokou vysmahlou šedou postavu, ana na dlouhém sochoru několik zašpiněných kožených vaků, malou kalabasu a ovčí kožich nese a skoro každé slovo zvláštním mlasknutím počíná, buď jist, že máš před sebou Namákva.

Namákvové živí se chovem dobytka a honbou. Obyčejná jich zbraň jest luk, šíp a oštěp, jímž házejí tak mistrně, že jedním hodem často celý tucet „namackých“ koroptví k zemi srazí; ale lovecké jich nástroje přece jen jsou nedokonalé a nespolehlivé, pročež neváhají za ledajakous ruč-

nici zaplatiti cenu vskutku báječnou, a tu dostává se jim obyčejně pušek, zhotovených nikoliv ku střelbě, nébrž toliko „na prodej“. Za libru prachu platí Angličanům buď surovým zbožím, aneb vyměněnými penězi 3—4 libry šterlinků (30—40 zl.)! — Celkem nemají Namákvové žádného náboženství ani žádné vlády, jen některé kmeny mají hlaváry a kolem četných misionářských osad přijímají jednotlivé rodiny víru křesťanskou.

Damarové a Ovambové.

Severní sousedé Namákvů a po delší čas již úhlavní jich nepřátelé jsou Damarové, národek krve kaferské, as 40.000 duší čítající. Barvou pleti od Namákvů se neliší, ovšem ale pěknějším vzrůstem, plnějšími a pravidelnějšími údý a vůbec příjemnějším zevnějškem. Sídla jejich prostírají se mezi 23—29. stupněm jižní šířky a mezi 11. až 18. vých. délky (od Greenwichu r. Grýnyče); co kočující pastevci stěhují se ustavičně se svými stády z krajiny do krajiny, s místa na místo, všude — jako roje polních kobylek — do hola ohlodané a ožrané krajiny po sobě zůstávajíce. — Zdá se, že Damarové z východních krajin sem se přestěhovali a dřívější obyvatelé odsud vypudili; nepochybně bydleli tu před nimi Hotentoti (Namákvové) a zvláštní jakýsi národ, z něhož tu jednotliví kmenové, tak zvaní „horští Damarové“ zbyli a posud v hornatějších krajinách se potloukají. Damarové kráčeji vstříc brzké záhubě, neboť mimo domácí nepřátele vedou silní jich sousedé Namákvové, ustavičné boje na jich vyhubení, tak že po nedlouhém čase z nich zbude snad jen hrstka uprchlíků bez domova a bez majetku.

Damarové jsou lidé velcí, silných údů, vždy

ozbrojeni assagaji, šipy, lukem a kopím, ač více mír než boje milují, o čemž již tichý a jaksi něžný zrak a jemný výraz tváře dává svědectví. Oděv jest kusý a chatrný, sestává jen z několika koží. Tělo natírají si pilně tukem a oleji, ženy pak — jako všechny Afrikánky — ověšují se vše-

Damarové.

lijakými ozdůbkami a kovovými obroučkami. Kolem kyčlí otáčejí si muži spoustu řemenů nezřídka zdělí několika set stop, kterýžto opasek hlavně k zastrkování zbraně určen a zároveň jakýmsi rouchem jest. Zvláště v házení „kerrím,“ holi to s palicovitým zakončením, jsou dokonalí mistři;

takový kyj obratnou rukou hozený porazí nejsilnějšího muže, skolí ptáka v letu, zvěř na útěku a rybu pod vodou. Misionáři (skoro vesměs Němci, protest.) posud skoro nic nepořídili mezi plachým lidem damarským. Když poprvé u nich se objevili, sehnali Damarové svá stáda a odešli do jiných krajín, ostavivše misionáře na holičkách.

Švédský přírodopysce, Anderson, doprovázen Angličanem Galtonem (Gältenem) proskoumal od r. 1850—54 mnohé do té doby neznámé krajiny jihoafrické a dostal se od západu, cestou, již nikdo by nebyl za možnou pokládal, k jezeru Ngamskému, kteréž nedávno před tím Livingstone byl objevil.

Přišel do Kapska dověděl se Anderson, že holandští Búrové, kteří právě proti anglické vládě se bouřili, přímou cestu k jezeru zahradili. I usnesl se na tom, že se vrátí, podél pobřeží nazpět popluje a ze zátoky Velrybí do vnitř pevniny vniknouti se pokusí. Přistál se svým průvodčím ve Velrybí zátocě. Zde zaslechli, že na sever odsud leží jakési jezero, kteréž prý Omanbonda se nazývá. Ale všechna země na sever misionářské stanice „Barmen“ byla ještě neznáma a neohledána, tuzemci pak vypravovali, že Damarové, tam bydlící, jsou lidé nehostinští, nedůvěřiví a zrádní. Než Anderson i Galton vydali se přece s lidem svým na cestu a dorazili po několika nedělích k toužebně očekávané Omanbondě, o níž cestou se jim vypravovalo, že má povrcheň „tak velikou, jako je obloha.“ V duchu již rozkošným pohledem na krásné jezero se kochajíce blížili se k místu, jehož hledali, a ejhle — Omanbonda objevila se co rákosím zarostlý rybník, a v něm ani kapky vody! V niveč rozplynula se jich naděje, že u krásného jezera hojně bobrů, slonů, nosorožců a hrochů nastřílejí a v samých honbách veselé žítí budou.

Zase neměli cíle ni plánu, nevědouce, mají-li dále ku předu jíti aneb nazpět se obrátiti. Rozhodli se, že půjdou dále. Dostali totiž návěští, že dále na sever žije národ, který stálá má bydliště, zemi vzdělává, velmi spolehlivý jest a pohostinský. Již jméno jeho, Ovambo, naznačuje prý rolnický jeho život; mimo to vedou prý Ovambové obchod s Damary přivážejíce jim železné zboží za hovězí dobytek. Jest prý to národ veliký a mocný, a král jeho obr nesmírný. O tom, jak daleko jest do země Ovambů a jaké jsou krajiny, jimiž cestovati by se muselo, Damarové velmi nejisté a dobrodružné podávali zprávy. Ačkoliv za takových okolností připraviti se museli, že cesta třebaš několik měsíců se protáhne, odhodlali se přece ji podniknouti, a brzo měli nešťastné „jezero“ za sebou. Krajiny, kudy se ubírali, nebyly aspoň vyprahlé písčiny: musiliť si skoro ustavičně cestu klestiti houštinami, vysokou travou a lesem. Vody byla všude hojnost a zvěře dostatek, tak že oběma Evropanům ustavičná zvěřina a masitá strava již se znechutila, avšak nikoli černým jich průvodčím. Několik dní po odchodu od Omanbondy poprvé uzřeli cestující „královnu rostlin“, čackou palmu, a zjev její nemálo je potěšil. U velikém množství rozseta byla po vši krajině štíhlá palma vějířová dodávajíc jí neobyčejného půvabu.

Právě když do posledních osad damarských přirazili, stihla jich krutá nehoda: zlámala se náprava největšího vozu; i uzavřeli tedy, že zůstavivše zde povozy náklad na voly naloží, sami též na voly vsednou a dále pocestují. Ale náčelník nechtěl ani průvodců jim povolit, ani bližších zpráv podati, navrhl však, aby připojili se k obchodní karavaně ze země Ovambů, kteráž prý co nevidět již přitáhne. A vskutku dostavila se brzo

na to očekávaná karavana, 23 statní, černí lidé, vzezřením i povahou Damarům zcela nepodobní. Přivezli hroty na kopí, nože, měděné a železné prsteny, kroužky atd., kteréž věci sami zhotovují a dosti draze Damarům prodávají, ku př. jeden hrot za vola. Vyslechnuvše přání cizinců dovolili jim, aby domů je doprovodili, a když karavana zase na zpáteční cestu se vypravila, čítala již 170 osob, poněvadž se k ní též mnozí Damarové (mezi nimi as 70—80 ženských) přidružili. Ovambové sebrali za své zboží pěkné stádo krav a volů, cesta pak vypočtena na 14 dní ostrého kroku. S počátku byly krajiny dosti příjemné, avšak brzo vyskytly se trnité pouštiny a kraje nad míru smutné: pramenů vždy ubývalo, a cestující každým krokem se přesvědčovali, že bez vůdců naprosto by bylo nemožno z těch divočin pravou cestou se vyplesti. I zde nalézali Křováky, s nimiž posud všude se byli setkávali, i bylo jim s potěšením viděti, kterak s lidem tím, všude jinde nenáviděným, Ovambové vlídně zacházejí. Kupovali od nich měděné rudy, jež Křováci z nedalekých hor snášeli. Unavení namáhavou cestou valného dosáhlo stupně, cesta byla stále obtížná a všichni toužili již po odpočinku, když po osmidenntí chůzi k prvním velikým pastvinám Ovambů dorazili, kdež několik dní pozdržeti se usnesli. Ovambové uvítali je svým národním obyčejem. Když pak odpočinku určená lhůta vypršela, odesláno několik poslů, aby napřed králi Nangarovi příchod cizinců oznámili, a pak hnula se zase celá společnost ku předu. V prvních dnech šla cesta podél ohromných, stromovím ovroubených „slančáků“ (starých močálů) a pak bezkonečnou savaní (t. j. rovinou, vysokou travou porostlou), kde ani křoviska nebylo spatřiti. Tím milejší pak

bylo překvapení a tím větší radost cestujících, když konečně uzřeli krásné a úrodné roviny On-

Palma vínorodná. (*Rahpia vinifera*.)

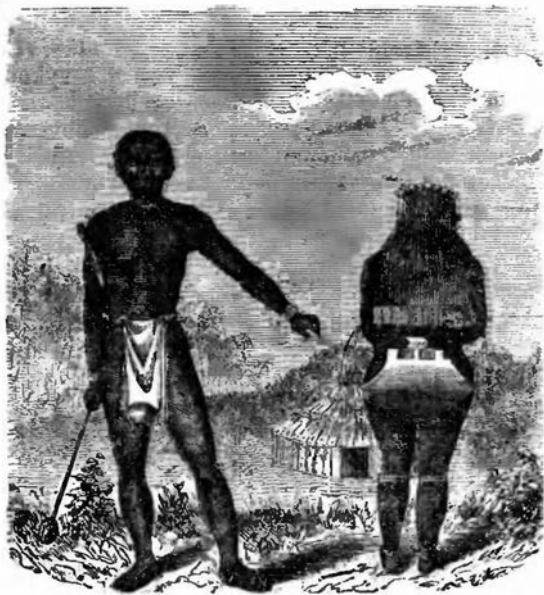
dongy, vlastní země Ovambův. Místo věčných houštin, písčin a divokých travin rozkládala se

před udiveným zrakem jejich do nedohledné dálky vzdělaná pole s bohatým obilím, posetá přívětivými přísbytky, jednotlivými obrovskými stromy lesními a rozkošnými palmami v nesčíslném množství. I bylo cizincům jakoby vcházeli do ráje, kterýž čím dále, tím půvabnějším, líbeznějším a úrodnějším se stával. — Vesnic tu není; každá rodina žije způsobem patriarchálním uprostřed svých pozemků ve dvorci silnými palisádami obehnaném, neboť i tito mírumilovní rolníci mají nebezpečného souseda, nepřátelský kmen, jenž ustavičně je znepokojuje. Obilí mají dva druhy: medýněk a jinou rostlinu s velikým drobným semenem, z něhož nabývají pěkné mouky, oba druhy rostou zvýší 8—9 stop. Na podzim srubají všemu obilí klasy, ostatek dobytku na pospas zůstávajíce. Četná jich stáda zdržují se obyčejně na vzdálenějších pastvinách, i nalézají prý se mezi nimi též vepřový dobytek ohromné velikosti. O velikosti země a síle národa cizinci tentokráte ničehož se nemohli dovědět. Druhý den svého pobytu v zemi Ovambů přišli k residenci strašného všemu lidu krále Nangary, nebyli však vpuštěni do jeho ohrady, nýbrž museli odebrati se k vykázanému stromovi a tam očekávati věcí, kteréž by přijíti měly. — Tři celé dny musili darmo čekati. Konečně objevila se jeho královská milost — pověst o něm nelhala; bylť arcibobr, ale šířkou toliko, nikoli výškou. Nangara byl člověk nad míru tlustý, nemotorný a neohrabaný, a přece viděli poddaní v celé jeho postavě od hlavy až k patě vznešeného krále, poněvadž v Africe vypasené tělo jest známkou, ba výhradným privilegiem důstojnosti královské, kdežto u poddaných by skoro zločinem bylo. Na skvělou řeč cizinců odpovídal tučný král v ten způsob, že několikrát buď spokojeně, buď nevrle zachroch-

tal. Střelné zbrani cizincův ani on ani lid jeho porozuměti nemohli, jsouť prý to zcela neškodné hračky, jak mile prý se do hlavně nafouká. Však nemálo podivili se účinkům těch hraček, když s rachotem spustily a špičaté kule s jistotou na zvěř chrlily, ano někteří zvědavci padali po každé ráně na zem. Pak žádalo jeho veličenství na cizincích, aby stříleli mu slony, jichž prý na blízku veliké jest množství a kteříž prý na polích mnohé škody a velké spousty dělají. Střelcům ale vidělo se žádost tu odmítnouti, poněvadž předvídali, že by všechnu slonovou kůži pro sebe zabavil a konečně snad i je samé tak dlouho násilně zdržoval, dokud by bylo co stříleti. Neúslužnost tu dobře si pamatoval mocný Nangara. Jinak ale dostávalo se jim všude přívětivého a pohostinského uvítání; sám král častoval je mnohdy pivem, a každého večera odbýval se „dvorní bál“, na němž veselá mládež při zvucích tamtamu a jakési ky-tary tančila.

Ovambonky bývají z mládí dosti stepilé postavy, a tvář jejich jest, ač hrubá, přece nikoliv nepřijemná; ale v pozdějších létech zvrhají se, tloustnou a hranatí bezpochyby následkem těžkých kruhů, obrouček a velikou tíhou jiných návěsků na rukou a na nohou, pak namahavou prací, neboť i ony musí mnoho pracovati, ač muži nikoliv zabálce se neoddávají, jako jsme to u jiných národů viděli. Oboje pohlaví pracuje zajisté pilně od slunce východu až do západu. Vlasy, skoro jako u mouřenínů vlnité a kudrnaté, ženštiny všelijak si slepují a hojně tukem a ochrou natírají — aby delšími se staly — vplétajíce do nich zároveň dlouhá, hustou řásou po zádech splývající vlákna. Ačkoliv Ovambové v masitých pokrmech nemálo si libují a veliká stáda chovají, porážíjí přece

dobytka velmi po skrovnu, tak že se zdá, jako by jen pro potěšení jej vydržovali; obyčejná krmě jest hrubá mouční kaše, již vřelou, s máslem aneb s kyselým mlékem předkládají a jedí. Dvorce uvnitř palisád čili ohrad dosti složitě jsou zařízeny: nalézají se tam zvláštní příbytky pro pány a pro

Ovambové.

čeleď, volná prostranství, kde rodina k zábavám a poradám se shromažďuje, stodoly, stáje, chlévy, kurníky atd. Domky čili chalupy jsou kulaté, na způsob stanů sbudované, sotva šest stop vysoké, tak že jen nizounké mají otvory a leda k přenocování se hodí. Mimo hovězí a skopový dobytek

má každé hospodářství několik ovcí, koz, psů a něco drůbeže.

Ovambové jeví patrné známky jakési (byť i samorostlé) vzdělanosti a ušlechtilé lidskosti; sem hledí zvláště cnost v Africe velmi vzácná: Ovambové nekradou, ano považují krádež za zločin, jenž smrtí trestati se má. Kdežto cestující naši před Namákvou a Damary věcí svých ani dohlídati se nemohli, zůstavovali je zde bez dohlídky, kdekoliv se jim namanulo. Všechna trestní a výkonná moc soustředěna jest v rukou králových, a po rozličných místech ustanoveny jsou osoby, aby každé ukřivdění samému králi oznámily. S velikou péčí ošetřují Ovambové osoby neduživé a věkem sešlé, stojíce cností tou vysoko nad svými sousedy Damary.

Ovambové lnou nesmírnou láskou k otčině, hrdi jsouce jmenem své vlasti. Zahanbenými, ba uraženými se ocitují, optá-li se jich kdo, kolik mají hlavářů; odpovídajíť s hrdým sebevědomím: „My uznáváme krále toliko jednoho; u Damarů chce ovšem každý býti hlavárem, kdo na několik kraviček se vzdá.“ — Země jejich jest otevřený asyl: vypovězenci jiných národů naleznu zde útočiště, slíbí-li, že se trvale mezi nimi usadí. Mezi takovými vystěhovalci jsou i někteří Křováci, kteří se zde usadili co chalupníci, úkaz to velice podivuhodný, poněvadž nikde jinde jich k tomu přiměti nelze, aby v stálých sídlech se usazovali. Jako u všech ostatních afrických národů jest i u Ovambů mnohoženství obyčejem; každý smí pojití tolik žen, mnoho-li jich zaplatiti může. Méně zámožný muž dostane ženu za dva voly a jednu krávu, bohatší ovšem draže ji musí zaplatiti. Jen král má ženy zdarma, poněvadž každému s velikou ctí jest býti jeho příbuzným, a vyznamenání

takové dostatečnou jest výplatou; tehdejší pak tlustý mocnář tu výsadu tak vyčerpál, že ve svém haremě čítal 100 krasavic.

Obchodníci ovambští konají co rok čtyři výpravy na jih, kde dobytek, měděné a železné rudy kupují dávajíce za ně na výměnu hotové výrobky kovové a slonové zuby, kteréž chytáním slonů do lapaček si opatřují a nejraději jen za dobytek a skleněné perly vyměňují. Skleněné perly jsou v Africe mezinárodními penězi, a z těžka by se který cestující bez nich obešel; při tom však nevyhnutelně potřebí jest, aby krajinným vkusem se spravoval a věděl, jaký druh a jaká barva v zemi jest oblíbenější, poněvadž by perel jiné úpravy snad vůbec ani neodbyl.

Po několika nedělích chtěli cestující naši ubírat se dále. Podlé vypravování lidu byla odsud jen čtyři dni na sever veliká řeka s břehy hustě obydlenými; i roztoužili se cestující, spatřiti ji, prvé nežli se vydají na cestu zpáteční. Ale tučný král rozhodně se tomu opřel oznámiv jim, že z toho nebude nic, jestli že s dobrou se nepotáží a proň slony střileti nebudou. Oni pak nechtějíce mu v tom býti po vůli a nevědouce mimo to, jak se ostatním u Damarů zůstaveným členům společnosti daří, odebrali se touž cestou, kudy byli přišli, nazpět. Dne 15. června dali se na pochod, a teprv 4. srpna dorazili do Barmenu. Přes šest neděl trvala zpáteční cesta, a obtíží bylo ještě více než dříve, neboť byla právě zima, noci byly mrazivé, vody a pastviny větším dílem vyschlé a zvěře málo. Nemajíce na severu žádného cíle chopili se cestující starého plánu, směrem východním proniknouti až k jezeru Ngamskému. Pět měsíců trvala strastiplná cesta jejich, když dorazili k místu, jež na mapách označeno jmenem Tunobis, kteréž

ale není než velký, hustým lesem obrostlý pramen, na jehož březích sloni a dravá zvěř se shromažďují a v jehož okolí Sánové (Křováci) se zdržují.

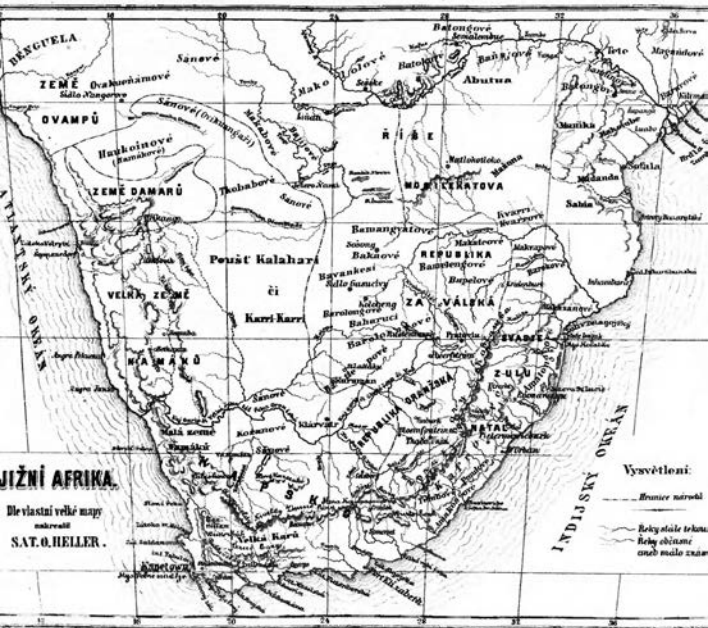

Cestující rozbili stánek a odpočívají.

V milé této krajince bylo jim sice příjemné pobytí, avšak společnost cestou, parnem, suchem, nedostatkem vody a píce tak byla umořena, že

nebylo lze na další cestu ani pomyslet, ačkoliv věděli, že jezero již příliš vzdáleno býti nemůže. K tomu ubezpečovali Sánové, že odsud na kolik dní cesty není ani krůpěje vody, a že by dále dojista i se svým dobyttem v trnité poušti zahynuli.

Galton jsa Afriky již syt, odplul z Velrybí zátoky nazpět do Anglicka; Anderson ale zůstal ještě, hodlaje po uplynutí deštivého (zimního) počasí nový pokus za týmž účelem podniknouti. Aby pak na příští cestu všemi potřebami a směnným zbožím náležitě se mohl opatřit, nakoupil zde hojnost laciného dobytka hovězího a vedl jej na prodej do Kapska, kterážto spekulace arci novou několikaměsíční cestu vymáhala. Ale dopadla příznivě, tak že Anderson nakoupiv potřebných věcí s novými nadějemi a pěknými vyhlídkami opět do Velrybí zátoky se odplavil.

Jakým způsobem knihy spolkem vydané se odbírají.

Knihy na rok 1869 vycházeti budou takto:

Číslo 1. 28. února,

" 2. 30. dubna,

" 3. 30. června,

" 4. 31. srpna,

" 5. 31. října,

" 6. 31. prosince 1869 a vydávají se

v knihtiskárně p. dra. Ed. Grégra v Praze v Růžové ulici č. 1416—II.

1. Pan člen odevzdá v expedici známku na knihu, kterou vyzdvihnouti chce a obdrží za ni požádanou knihu.

Známky tyto jsou vtištěny po obou krajích legitimačního lístku, a musejí se odstříhnouti.

Kdyby chtěl vyzdvihnouti na př. knihu druhou, ustríhne známku legitimačního lístku, na níž stojí:

Číslo lístku.....

Za tento lístek vydá
spolek pro vydávání laciných
českých knih v Praze

•
•
•
•

ročníku III.

knihu č. 2.

a odevzdá v expedici.

2. Kdo by si přál, aby mu knihy poštou poslány byly, musí poslati známku a připojiti 5krejcarový kolek na nákladní list a na každou knihu 1 kr. za expedování. Potom pošle se mu v baličku nevyplaceném.

(Kdo by si přál, aby se mu všechny knihy jakmile některá vyjde zasílaly, může expedici a kolky na celý rok napřed zaplatiti.)

(Pod křížovou obálkou zasílají se knihy, jen když si toho členové výslovně žádají. Za dodání takových zásylek neručí však spolek. Porto obnáší při zásylkách pod křížovou obálkou na každou knihu 12 kr., za 6 knih tedy 72 kr. r. m.)

Aby útraty byly co možná malé, bylo by výhodné, kdyby členové jednoho místa zásylky své činili společně pod jednou obálkou. Zajisté, že se v každém místě najde ochotný sběratel, který zásylky tyto za všechny členy obstará, a knihy mezi členy rozdělí aneb u sebe ponechá, až si každý člen sám pro ně přijde aneb pošle.

Seznam Maticí lidu vydaných knih:

Na rok 1867.

- Č. 1. **Obraz Slovanstva** (Sousedé Slovanů) od F. K.
- „ 2. **Pašek z Vratu**, historický obraz od V. Vlčka.
- „ 3. **Život na Rusi** od S. Hellera.
- „ 4. **O národní osvětě** od V. Vlčka.
- „ 5. **O soustavě sluneční** od dra. F. J. Studničky.
- „ 6. **Jan Žižka** od J. Kořána.

Na rok 1868.

- Č. 1. **Paříž v Americe**, román směru politicko-socialního. Díl I.
- „ 2. **Paříž v Americe**, román směru politicko-socialního. Díl. II.
- „ 3. **Kříž u potoka**, vesnický román od Karoliny Světlé.
- „ 4. **Obraz Slovanstva** (Stát Rakouský) od F. K.
- „ 5. **Jiří z Poděbrad** od F. Schulze.
- „ 6. **Mapa světa slovanského**, vyvedena barvotiskem.

Na rok 1869

přijímají se stále příspěvky. Roční příspěvek obnáší jen 1 zl. r. m., za nějž se obdrží 6 na rok 1869 určených knih.

Všechny záсылky poštovní buďtež frankovány.

P. T. pány sběratele

upozorňujeme, že mohou ponechatí lístky pp. členů i s kuponky v expedici naší (tak že by odpadlo zasílání kuponků) a expedice zašle ihned, jakmile ta která kniha vyjde, tolik výtiskův, od kolika členů jí příspěvky zaslány byly.